J. JONSTONS
Beſchryvingh
van de
NATUUR
der Bloedloſe
WATER-DIEREN.

IN

VIER BOEKEN.

Uittet Latijn vertaalt

DOOR

M. GRAVSIVS.

BESCHRYVINGH VAN DE NATUUR DER BLOEDLOSE WATERDIEREN.

HET I. BOEK.

Van de zachte Bloedloſe.

I. OPSCHRIFT.

Van de zachte in 't alghemeen.

Ariſt: H: A: l. 1. c. 4. & 8. l. 4. c. 1.

Riſtotel. heeft vier geſlachten van de bloedtlooſe gheſtelt, namentlijk de Mollufka, die uitterlijk met een ſachte huidt ghedekt zijn, en innerlijk yet meer hechts, op de wijs van de bloedrijke dieren hebben: De ſchorſachtighe, die met ſchorſſen overdekt zijn; De ſchulpachtige, die met harde breukſame ſchulpen verſien zijn, en de gekerfde dieren, welke de Grieken Entoma noemen: De plant-dieren konnen ook met beter recht tot deſe ghetelt, als onder de planten gerekent werden. (Ariſt: H: A: l. 4. c. 1.)

Naam. Wy ſenden de Mollufka oft zachte voor uit, ſo om datſe edelder zijn, en in ghetal en ſterkte van deelen de andere ver overtreffen, als om dat *Ariſtoteles* en *Plinius* 't ſelve ook gedaan hebben; en deſe water-dieren worden niet qualijk na de Viſſen gevoeght, wijl het ook *Plinius* behaaght heeft haar Viſſen te noemen. (Plin: H. N. l. 9. c. 28.) Sy worden Molluſca en Malacia, oft zachte genoemt, om datſe nocht een ſchulpachtige, nocht ſchobbige, nocht ruwe huid hebben. (Galen: de Aliment: Facult: l. 3.) *Atheneus* heeftſe de Tendones oft Loligo gelijk gemaakt: Het heeft *Gaza* en *Rondeletius* ook goet gedacht haar Malakoderma oft zachthuid te noemen: maar *Salvianus* wijſt an datſe bedrogen zijn, en dat de kraakbénige by *Ariſtoteles* alſo genoemt werden. (Ariſt: de Generat: l. 1. c. 10.)

Beſchrijvingh. Sy hebben een aart tuſſen zenuw en vleeſch middelbaar: deſe is in bochten ghedrayt, welke totte kragten bequamer ſoude zijn, en is in plaats van beenders, om dat alles mette viſch-graten zoude vergeleken werden, uitgenomen de Polypus oft Veelvoet. Sy hebben voornamentlijk dry uitterlijke deelen, een hooft, voeten oft ſcharen, (welke *Ariſtoteles* zomtijds Plectanas, *Gaza* ſchenkels, baarden, en krullen noemt) en een ongeſcheiden buik. (Ariſt: de Partib: l. 2. c. 8.) Het hooft hebben ſy alle tuſſen de voeten en den buik: in 't hooft een mond, en twee tanden, welke, wijl ſy beweeglijk zijn, en om den roof te behouden, niet al te vaſt inghehecht zijn, liever een ſnuit te noemen zijn; want dit deel (namentlijk de mondt mette tanden) is de kromme bek van de vleeſch-etende zeer gelijk, uit twee deelen t'ſaam-geſet, en uit een boven en onder-deel, als een doos in malkander gesloten, gelijk *Rondeletius* ſpreekt, en het onderſte in het bovenſte gevoeght: in plaats van een tongh hebben ſy iet vleeſighs in de mont, daar ſy de angenaamheid van haar ſpijs mede onderſcheiden; in 't hooft twee grootachtige ogen, welke een klein kraakbeentje, een kleine herſſene in ſich bevattende, van een ſcheid; de voeten hebben ſy an 't voorſte deel omtrent het hooft, onder de ogen, omtrent de mond en tanden, gevoegt, om dat ſijn achterſte deel an het voorſte gehecht is, en haar uitterſte t'zamen vereenigen, hierom geſchiet het datze haar drek onder door een doorgang naaſt an de mond uitlozen; (Plin: H. N: l. 9. c. 28. — Ariſt: de Part: l. 4. c. 5.) Hier zijn er acht, maar yeder in ſijn gheſlaght verſcheiden. Sy worden van ſommige Acetabula ('t welk een kopje beteekent) en krullen ghenoemt, die ſtrikken gelijk, welke de oude Genees-Meeſters om de vingers ſloegen, waar mede ſy eenige kliertjes en andere wijkende dingen aftrokken; Andere hebben de voeten kort en onnut, en twee heel lange ſnuiten, daar ſy haar als an een anker mede vaſt-hechten, en als een ſchip tegen de vloet der Zee, vaſt-leggen; ſy hebben een buize boven op het hooft, en de krullen oft voeten voor den buik, welken ſy nu ter rechter, dan ter linker zijd overbrengen, en hier mede ſwemmen ſy over Zee. *Ariſtoteles* heeft deſe ſnuit nu Aulos, dan Mijkter ghenoemt, *Geſnerus* leeſt Phuſeter, *Gaza* en *Plinius* hebben Naris, oft Neuſgat overgeſet: ſy hebben ook een vinnetje rondom den buik; om te konnen ſwemmen, en haar in 't ſwemmen te beheerſchen; van 't hooft hanght een buik van meerder ruimte, welkers vleeſch niet in de lengte, maar in de rontte verdeelt, en met een huit bedekt is: nochtans weigert hem *Salvianus* een huit, en *Plinius* ſeit ook dat de Polypus met geen huit gedekt is: An haar geheele zyden worden eenige hayrtjes gheſien, welke dat gebruik hebben, als in andere viſſen de kuwen. (Ariſt: H: A l. 4 c. 1. Plin: H: N: l. 9 c. 12. Ariſt: de Partib: l. 4. c. 10. Plin: H: H: l. 9. c. 12.) De uitlegger van *Nikander* noemtſe Oſtlingas, en *Ariſtoteles* Trichode, oft hayrige. So ghy haar innerlijke deelen beſiet: na den mont volght een enghe keel, daar na een breedrachtighen rop, die van de Vogelen gelijk, daar de maagh anghehecht is, in gedaante als van de Buccinum Kinkhoorn.

Daar

Daar af-hanght een dunne darm, boven na de mond van de maag lopende, welke ruimer als de keel is. Van sijn hersfene oft 't geen daar na ghelijkt, hebben wy boven gesproken; sy zijn sonder blaas: de neus is noch overig welke yet met het hart gelijkvormig heeft, en die *Aristoteles* wil de voornaamste macht van ghevoelen te hebben. Dat vogtig en lijvigh deel, door welke de keeldarm na de maag loopt, is wat meer an den rugh gehecht: sy hebben een zeker swart vogt, voor bloed, in, so wy *Plinius* geloven: voor gal ghelijk het *Rondeletius* behaagt; want de natuur stort niet gemeenlijk in alle vrees uit, 't geen sy voor bloed bewaart, ook geen doorgangh, heeft de gelijkheid van sulken ader, waar door het, om het lichaam te voeden door het gheheele lijf verdeelt werd. Het is van het voedsel in een blaas oft vliesachtige rok afgescheiden; *Aristoteles* noemt het Mekona: *Gaza* noemt het Papaver, welke een uitgang, en einde heeft, daar den buik den drek ontlast, an dat deel dat een buise ghenoemt, en in 't bovenste deel gestelt is.

Plaats: Arist: H. A. l. 9. c. 28.

Sy leven in zoute waters, maar in drinkbare worden sy niet ghevonden, en in de Pontus vergeefs gesocht.

Spijs: Arist: de Generat: l.1.c 1.&3.

Sy eten visch, en zijn ook niet sonder kunne, want *Aristoteles* seit datter in alle, gedeel de lijfmoeders, en kloten, omtrent de teelleden gevonden werden.

De wijfjes verschelen van de mannetjes, om dat het mannetje onder swarter als boven is, en alle deelen ruwer als het wijfje heeft, met verscheide tussen-lopende strepen verdeelt, en een scherper start. In 't mannetje is ook een doorgangh onder de keel, die van de hersfene na den onderbuik strekt, en dat geen, daar die na toeloopt heeft de gedaante van een mam: 't Welk in de wijfjes dobbel, en in 't opperdeel gestelt is.

Teling: Arist: de Generat: l 1. cap. 15.

Wat angaat haar teeling: Datse metten rug tegen malkander gevoegt werden, en lang t'samen blijven hangen, om datse koud zijn is ondervonden: Datse mette mond versamelen, en met onderlinge omhelsing van haar voeten oft krullen gevoegt werden, is elders van *Aristoteles* verhaalt.

Sy schieten zaad door seker doorgangh, en dat doen zy in 't opperdeel, daar de huid ghescheiden is, en de Zee invalt; De wijfjes hebben eerst onverdeelde eyren, daar na verdeelde: Maar wijl sy onvolmaakt uitgheschoten werden, groeijen sy op de wijs van de wormen, na dat sy van 't mannelijke zaad haar levendige kracht ontfangen hebben. Sy hangen an een lijn als een druive tros an malkander, en soo haast de levendige kracht haar geraakt heeft, komen er levendige diertjes uit.

Van haar sinnen word niet getwijfelt. Datse slapen en dromen hebben wy by *Aristoteles*.

Gebruik: Arist: H. A.l.4.c.14. Galen: de cibis: bon: &mal: succ:

Sy wierden eertijds op de tafel gebragt, en voornamentlijk die swanger oft vol kuyt waren. Ook zijn sy nu uit onse keuken niet gebannen uitgenomen eenige geslagten van de Polijpus. Datse een siltig en overvloedigh rauw sap hebben schrijft *Galenus*: Datse winden verwekken, en gheftooft beter werden, om dat haar schadelijke vogtigheid daar door werd afgeveeght; schrijft *Diphilus*. Of de kuyt ook eertijts onder de spijs geacht is, staat in twijfel.

II. OP-SCHRIFT.

Van de sachte Bloedlose in 't bysonder.

I. HOOFT-STUK.

Van de Polypus oft Veel-voet.

Aldrov: Exang: l. 1. c 2.

So veel van de sachte bloedelose in 't algemeen, nu sullen wy in 't bysonder van de selve handelen. Onder dese worden gerekent de Polypus, Sepia oft Meer-spin, en Loligo, daar wy de Zee-Haas sullen by werpen.

De Polypus, die ten ansien van de Redenkavelaars nu Polupous dan Poulopus en z: genoemt wert, heeft sijn naam van de veelheid van sijn voeten bekomen. *Antiphyllus Bisantius* heeft hem in seker puntdicht Poulypode genoemt. De Lakoniers Anosteon oft sonder been, eenige weder Onos oft Zee-ezel, en de huidendaaghse Grieken, noemen hem Octopodos oft achtvoetige.

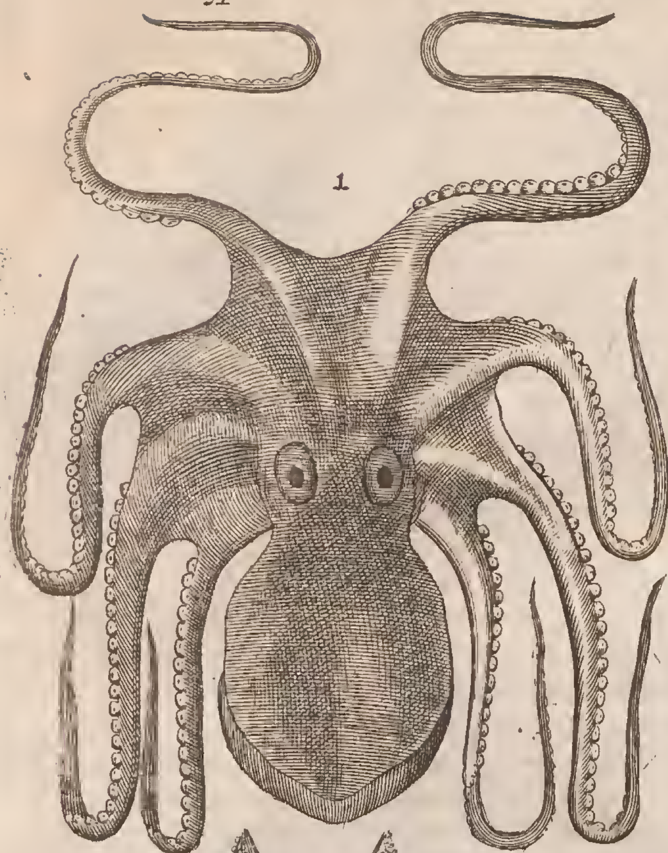
Onderscheyd.

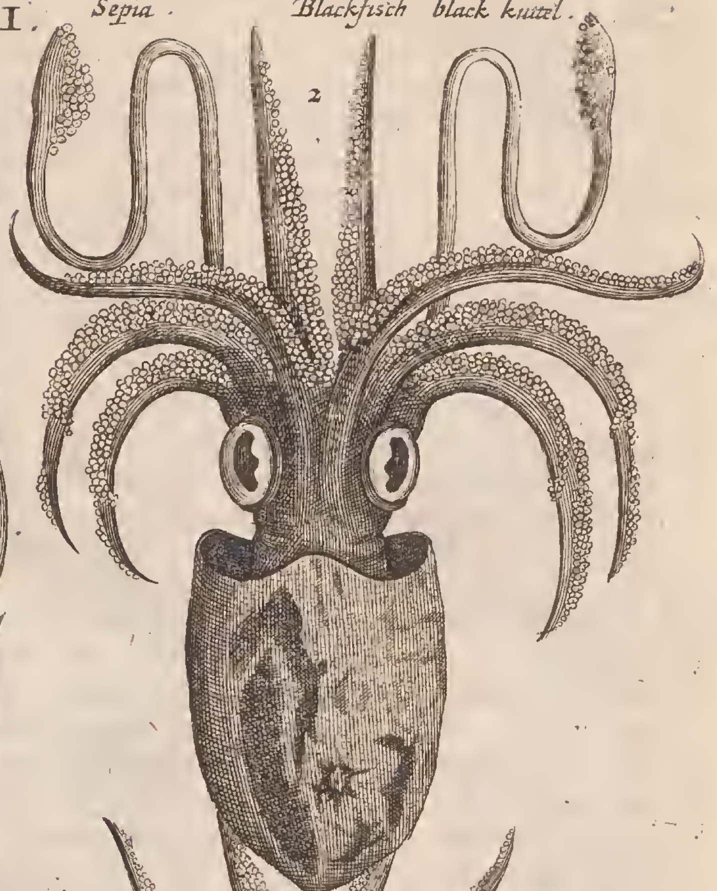
Wat angaat sijn beschrijvingh; Dat hy den buik, so in gestalte, als gevoel, mette Sepia oft Meer-spin ghelijk heeft, namentlijk de keeldarm langh, daar den rop an volgt, daar weder de maagh anghehecht is, en datter een enkele darm ande maag hangt, en tot 't einde uitgestrekt is, heeft *Aristoteles* naghelaten. Dat de hersfene in de opghesnedene dobbel is, verhaalt uit *Aristoteles Atheneus*, die ook seit dat het bloet roschachtig, en in een blaas besloten, Mekone genoemt is, en na 't seggen van *Ælianus* en de uitlegger van *Aristophanes* boven de maaghe gelegen is, en dat hy minder van dit swarte bloed, als de Sepia, en 't selve omtrent de neus heeft; Dat hy armen oft krullen heeft, en sijn verw verandert: Dat het bloed verlooren zynde weder angroeyt, en nimmermeer ontbreekt heefter *Aristoteles* by gedaan. Syn hooft is, soo langh hy leeft hardachtigh, en als opgeblasen. Dat deel 't welk korter en meer rond is, wort onder andere in de sachte bloetlose den buik genoemt. Hy heeft twee oogen boven de voeten: De mond en tanden in 't midden van de voeten. Hy heeft als andere acht groote voeten met een vliesch t'saam gevoeght, niet alleenlijk om te swemmen, maar ook om te gaan, welkers vier middelste de grootste zijn, so datse dikmaal twee ellebogen te boven gaan, met een dobbele rije holletjes, met welke sy de spijs an de mond brengen: De overighe vier, onder en boven twee, zijn heel klein, sy worden van eenige armen, van sommige schenkels, en krullen, van *Plinius* baarden ghenoemt. De Acetabula oft holletjes noemt *Aristoteles* Plektanes, andere Cotyledones, *Antiphilus Bisantius* Elikas, *Antipater* Thettalus Plochmous, *Ovidius* Flagella oft swepen, Andere gelooven datse van *Hezychius* en *Varinus* Prethma genoemt werden; Andere eigenen dat an 't hooft toe: Den rug noemt *Plinius* het

Arist: de Partib: l. 2. c. 8. — Athen: Dipnos: l. 7. — Arist: H. A l.9.c 37 — Arist: H. A. l.4 c 1. — Arist: H: A. l.4.c.9.

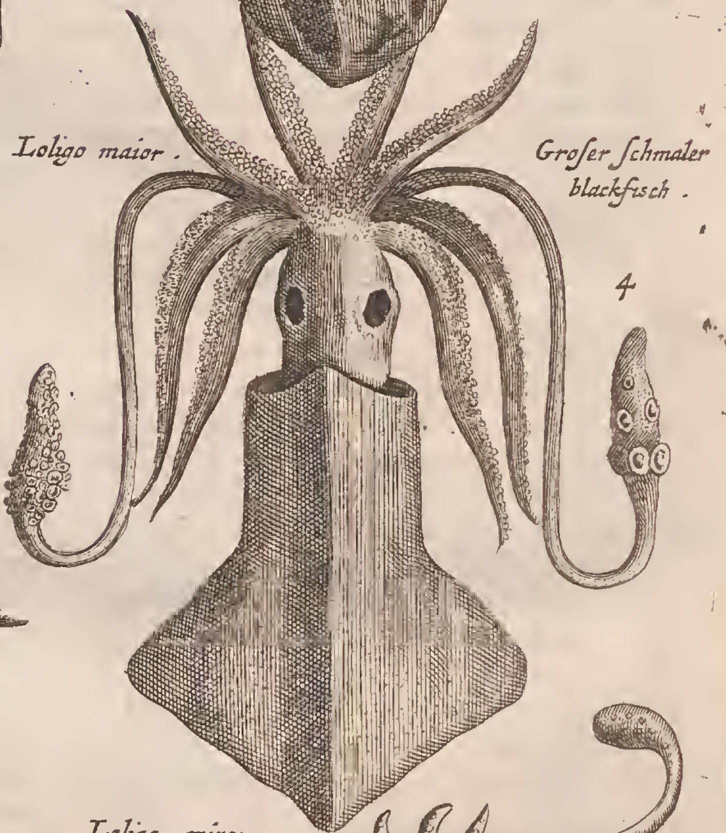
glatte

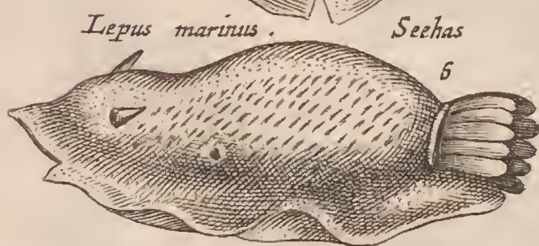
Tab. I.

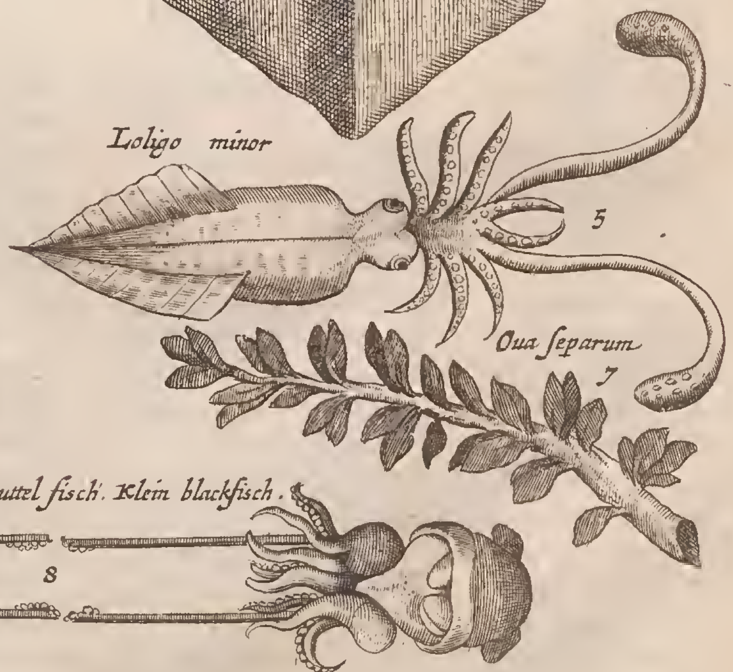

Polypus.
Polkuttel.
1

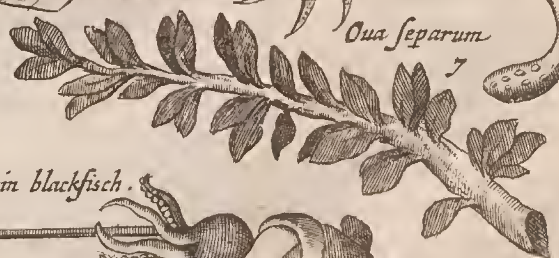

Sepia.
Blackfisch black kuttel.
2

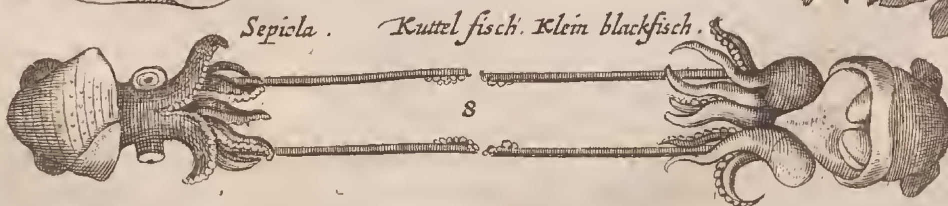

Sepia ſupina.
Meerſpin.
3

Loligo maior.
Groſer ſchmaler blackfisch.
4

Lepus marinus.
Seehas
6

Loligo minor
5

Oua ſeparum
7

Sepiola.
Kuttel fisch. Klein blackfisch.
8

glatte deel daar de rye van de kopjes oft holletjes begint; hy heeft een swakke nek als hy gedrukt werd: *Aristoteles* eigent hem een smal vinnetje toe, dat in 't midden voortkomt, om dat hy een kleinen buik heeft, die hy mette voeten bestueren kan: om die oorsaak ontkent *Plinius* dat hy een vin heeft: Datse so klein is, datse niet oft nauwlijk gesien werd, hebben wy by ondervindingh geleert: Op den rugh heeft hy een buise, daar hy het zee-water door uitspeuit, en die buise brenght hy dan an de rechter, dan an de linker-zyd over; hy heeft een snuit als een Papegay, so wy *Scaliger* en *Bellonius* geloven: Hy is sonder huid, hoewel *Bellonius* schrijft dat de voeten met een huid gedekt zijn; Sijn visch is wit, vol holletjes en doortochten, gelijk wy by *Galenus* en *Plutarchus* lesen.

Arist: H. A. l. 4 c. 9. — Plin: H: N: l. 9. c. 29. — Scalig: Excercit. 218. — Bellon: Observat. l. 1. cap. 14. — Galen. de Caus. Sijmpt. l. 3.

Sy zijn overvloedigh inde Adriatise zee: De Thasus en Karia voeden de beste, en Korcyra heel groote: Datse inde uitterste deelen van Karteja een talent swaar werden, schrijft *Strabo.* In de Pontus Euxinus worden geen groote ghevonden, soo wy *Oppianus* volghen: Omtrent den Hellespont gantsch geen, om dat dese zee na 't Noorden hellende, de slagregens onderhavigh is. Haar spijs zijn Mosselen, die sy met het omhelsen van haar krullen vermorssselen, en daarom worden haar schuilplaatsen uit de schelpen die daar voorleggen bekent, ook de Krabben, Kreeften, Landkrabben en Springhanen, welkers visch sy uitsuigen; voorts andere vissen, en diergelijke: Alle dese slokken sy met sulken graagheid in, datse haar ook niet van haar eigen geslagt onthouden, en so wy *Ælianus* geloven, worden de kleine van de groote gevat, en haar tot spijse. Sy eten voornamentlijk graagh menschen-vlees: En *Trebius Niger* by *Plinius*, verhaalt datter geen dier inde zee wreder in 't verscheuren van menschen-vlees is; Dat sy dat omhelsen, zuigen, met zuigen van malkander trekken, en de verdronke en swemmende menschen met gewelt an vallen: Datse ook boomvrughten eten, en Somers op 't lant komen, is seker; datse uitte planten den olyfboom graagh eten, en dien met haar scharen omvatten, heeft behalven *Atheneus*, *Oppianus* verhaalt; Datse haar om de Vygbomen krullen, die an de waterkant staan, en de vrught eten, hebben wy uit *Klearchus.* Of sy haar eigen scharen inde Winter by gebrek af-eten, en of die weder angroeijen, is in twijfel; nochtans wordt het van de voornaamste schrijvers *Alceus*, *Diphilus*, *Hesiodus*, *Oppianus* en *Ælianus* bevestight, daarom seitmen datse by *Iohannes Grammaticus* Kolobopodai genoemt werden, maar *Aristoteles* en *Plutarchus* oordeelen dat valsch te zijn, en die seit dat sommighe haar scharen van de kongeralen hebben. Datse in kunne verscheiden zijn, is buiten twijfel, en dat het Mannetje van 't Wijfje verscheelt, om dat hy uitstekender van hooft is, en yet in sijn schaar heeft dat een teel-lid ghelijk is, daar twee wijde holletjes in zijn; dat het lid als uit een zenu bestaat, en tot het midden van de schaar strekt, wordt bevestight, en dat die schaar an de neus van 't Wijfje ghehecht is. *Atheneus* zeit dat die schaar alleenlijk scherper en witachtigh is, an sijn einde in twee gedeelt, en an den rugh gevoegt: *Plinius* noemt hem mogelijk de start.

Strabo: Geogr. l. 3. — Oppian: Halieut. l. 1 — Spijs. — Ælian: H: A: l. 1. c. 1. — Atheneus Dipnos. l. 7. — Oppian: Halieut. l. 4 — Oppian: Cyneg. l. 3. — Arist: H: A: 18. c. 2. — Arist: H: A: l. 5. c. 6. — Athen: Dipnos. l. 7.

Teeling.

Van haar versamelingh weten wy dit; datse 's Winters als sy schuilen (sy verschuilen twee maanden) versamelen, en eyren oft kuit krijgen: Sy voeghen mond an mond, en haar Acetabula oft holletjes ook te samen; de een word met dat gene, 't welk het hooft genoemt is, genodight, en breid sijn armen uit: d'ander sijn krullen ook uitstrekkende, voeght sich soodanigh, dat haar holletjes op malkander passen. Sy schieten haar kuit door de buise, en dat in de Lente; Van de kuit spreekt *Aristoteles* aldus: Sy leggen yet in holen oft schulpen, oft andere holle plaatsen, de krullen van de Wijngaard, oft de vrught van de witte populier gelijk; De geleide kuit hanght overal an de wanden van de holen, in so grooten overvloed, datse uitgenomen zijnde, een holte vervult, veel grooter als het geen daar sy in geleid was: Dese op den vijftighsten dach opbrekende, komender kleine Polijpi uit, die op de wijs van de Spinnekoppen gins en herwaarts kruipen, en hoewel sy niet alle de leden sightbaarlijk gevormt hebben, nochtans vertoont sich de vorm van 't geheel: Maar veel komen om haar swakheid te sterven; en zijn somtijds so klein gevonden, datse niets verdeelt hadden, en nochtans als verdeelt haar beweeghden; 't welk *Plinius* kortlijk aldus verhaalt: De Polijpus oft veelvoet schiet sijn kuit inde Lente, de krullen van den Wijngaard gelijk, en dat so overvloedigh, datse de holte vervullen daar haar de zwangere ingeleit hebben. Sy kippen op den vijftighsten dach, en vele komen om de groote menighte te sterven. Het Wijfje van de Polijpus, sit oft op de eyren, oft sluit alleenlijk het hol met haar uitgebreide armen; dit hol word heel konstelijk uit veel kleine schorssen en schulpen als met een bolwerk omcingelt. Van den ouderdom lesen wy by *Aristoteles* aldus:

Arist: H: A: l. 5. c. 12. — Arist: H: A. l. 5. c. 18. — Plin: H: N: l. 9. c. 51. — Arist: H: A. l. 9. c. 59.

Weinige van de Polijpus leven twee jaar, want haar natuur verswakt heel lichtlijk: Tot een bewijs-reden is, dat hy gedrukt, altijd yet van hem geeft, en ten lesten verdwijnt: En dit lijden de Wijfjes na de baringh meerder, en worden sooloom, datse van de baren beweeght zijnde, dat niet gevoelen; Sy worden ook lichtlijk van de Duikers ghevanghen, en ook so slijmerig, datse onbequaam zijn om te jagen; maar dat sy geen twee jaar leven, daer van is dit een bewijs, dat hoewel de Polijpus is voortgekomen, so omtrent de Somer, als omtrent den Herfst, ghy nochtans niet lichtlijk een groote vinden sult, maar voor die tijt zijn se aldergrootst: Derhalven seitmen datse na sy gebaart hebben, beide so swak werden en verouden, datse ook van de minste vischjes gegeten, en lichtlijk van haar schuil-plaatsen afgetrokken werden: Voor die tijd ghe-

Ælian: H. A. l. 9. cap. 30. schied sulkx niet. *Ælianus* schrijft dat haar geilheit toe, welken *Oppianus* daar in toe-stemt. Nochtans leeft hy, hoewel in hondert stukken ghesneden.

Beweging: Sy swemmen met vinnen en voeten, en dat schuins; sy bewegen de voeten na dat deel 't welk het hooft ghenoemt werd, so datse al swemmende voorwaarts uitsien en het hooft achterwaarts houden; sy swemmen soo veiligh onder water, dat sy op het vocht schijnen te dryven. Als sy op het droog lopen, (sy soeken ruwe en geen glatte plaatsen) wijl haar bewegingh met stoten en trekken ghe-schiet, vatten sy yets an, want al wat sy met het voor uit werpen van haar krullen vatten, houden sy heel vast, en bewegen soo met het trekken van haar scharen het lichaam voort, tot die plaats die sy gevat hebben.

Soo ghy haar verstand en sneegheid insiet: *Athenæus* noemtse Anoeton oft uitsinnig: *Plinius* noemtse bot, om datse na de menschen toe swemmen en voor haar vervolghers niet vlugten. Sy zijn niettemin sneegh en listigh; Arist: H: A: l 9. cap. 37. Want al wat hy vanght brengt hy eerst in sijn hol, en de visch opgegheten hebbende, werpt hy de schulpen uit, en jaaght op die vischjes die daar na toe swemmen. De selve weet ook de hoornvissen aartigh te openen, en eet haar visch op. Men moet niet voor-by gaan (zeit Plin: H. N. l. 9. c. 30. *Plinius*) 't geen ten tijde van de Burgemeester *L. Lukullus* in Betika van de Polypus ondervonden is, en 't geen *Trebius Niger* uit sijn met-gesellen heeft verhaalt; Dat hy heel graagh na schulp-vissen is, die hy met het anvatten t'samen drukt, en welkers scharen hy afsnijt, en dat hy ten overvloet uit de rovende sijn voedsel haalt. De schulp-vissen zijn sonder gesicht, en hebben geen ghevoel als van haar spijs, oft eenigh gevaar. De Polypus leit haar lagen als sy gapen, werpt daar een steentje binnen, en swemt so veilig om haar, en eet haar visch. D'ander trekken haar wel t'samen maar vergeefs, wijl sy door het steentje belet, en als met een beitel gekloost zijn: so groote sneegheid isser ook in de alderbotste dieren. Datse haar verw veranderen, en alsoo de vischjes bedrie-Athen: Dipnos: l. 2. gen, is ook ghemeen; Hier in is verschil, dat *Theogenes* en *Phocylides* schrijven datse die verw Plin: l. 9. c. 37. maar veinsen te hebben. *Plinius* en *Antigonus* schrijven, en die dat hy de verw van de plaats, dese dat hy de verw van alle dinghen daar hy by komt, anneemt, 't welk *Scaliger* ook van het zand schijnt te verstaan. Verscheyden brenghen hier van verscheyden oorsaken voort. *Plutarchus* seit dat hy sulkx uit loosheid doet, en om dat hy een doortochtigh en doorschijnend lijf heeft. Andere, ghelijk *Theophrastus* schrijft, eigenen dat sijn vrees toe, ghelijk de menschen na de verscheyden bewegingen van 't hart anders, en anders in 't angesicht geverwt werden. *Bellonius* ghelooft dat sulkx om sijn sachte huit die lichtelijk kan gestroopt werden, gebeurt: Welkers verw ghy nu wit (dat hy dese niet kan annemen sult ghy by sommige vinden) nu rosch, dan blauw, nu weder verscheiden ghesprenkelt sien sult. Hier toe be-Plin: H. N. l. c. hoort ook dat 't welk by *Plinius* staat; Dat de Polypus na den anghel haakt, en die met sijn scharen, maar niet metten beet angrijpt, en niet eer los laat voor dat hy 't aatch rondom afgegheten heeft, schoon hy ook metten riet-stok boven water getrokken werd: Maar het is by na een wonderstuk, 't geen *Trebius* by den selve verhaalt. Plin: l. 9. c. 30. Te Karteja, seit hy, is hy ghewoon in de plaatsen daarmen groote vissen verkoopt, te komen, in haar meren, die na dese geopent zijn, te loopen, en aldaer ghesoute stukken te roven, en met sijn gedueríghe dievery maakt hy sich heel onwaard, by die daar de bewaring over hebben. En hoewel hem eenig beletsel van thuin-hagen tegen geworpen wierd, soo klom hy nochtans daar over, en kon niet als door de sneegheid der honden betrapt werden. Dese hebben hem in 't wederkeren omsinghelt, en de wachters opghewekt zynde, schrikten voor dese nieuwigheid. Voor eerst was sijn grootte onghehoort, daar na de verw als van een die met pekel bestreken is, en van een quaadaartigen reuk. Wie zoud aldaar een Polypus verwacht, oft alsoo gekent hebben? en sy meenden ook datse met wanschepsels vochten; Want hy ontstelde de honden met een vreeslijke anblasingh, die hy nu met sijn krullen sloegh, en dan met sijn sterke scharē omvatte, so dat hy naulijk met een drytandige gaffel konde neder gemaakt werden. Sy hebben an *L. Lukullus* een hooft vertoont so groot als een vat van dertig emmers nats, en (op dat ik de woorden van *Trebius* self ghebruike) baarden die men naulijk met twee armen omvangen konde, en die XXX. voeten lang waren, met Acetabulen oft hollen als een groot bekken; met tanden na evenbedeelingh groot. De bewaarde overblijfsels zijn tot een wonderstuk opgehangen, en woegen DCC. pond. 't Geen van een ander, die te Pussoli de ghesoute visch-stukken van de Koopluiden Ælian: H. A. l. 13. c. 8. roofde, gezeit werd, besie dat by *Ælianus*.

Wat angaat haar gebruik: datse eertijds in de spijs gebruikt zijn, is ongetwijffelt. Op de Bruiloft van *Iphikrates*, die de Dochter van Athen: Dipnos: l. 4. *Kotys* Koning van Thracie troude, waren 'er hondert. *Mnesimachus* discht de selve by *Athenæus* mede op. Dipnos: l. 9. By de Grieken wierden sy ook op seeker Vierdach, van de Vrienden malkander toegezonden; Sy zijn nochtans hardt van visch, en swaar om te verteeren, daarom worden sy met stokken ghebeukt, oft op de steenen gewreven, om de hardigheit van haar veselachtige visch te breken. Men zeit dattet hooft heel lekker is. De visch self wel verteert zynde, geeft veel voedsel, maar heel rauw van zap. *Plinius* zeit dat hy pekel van sich geeft, Plin: H. N. l. 32. c. 10. die daarom in 't koken niet moet bygedaan, en dat hy met een riet moet gesneden werden, mits hy door yser besmet werd, en een quaadaartigheid antrekt; wijl de natuur verswakt. Sy worden gesoden beter geagt als gebraden. De Rymer *Philoxenus*, is in ziekte vervallen en gestorvē, om dat hy een geheelen behalven het hooft opgegeten hadde. 't Selve is ook an *Diogenes Cynikus* geschiet, die hem rauw ingeslokt Plutarch: l. an aqua igne Me-lior hadde. Sy hebben ook haar plaats in de ghe-

nees-

nees-konst. *Plinius* schrijft dat het bloet mette gestampte, en opgeleide Polypus gestopt wert. *Myrepsus* brandt den selven in den oven met hout van den Olijf-boom, tot asch, en menght een once van dat poeijer met een half once Kalchantum, en blaast dat in den neus, om het vleesgewas, Polypus genoemt, weg te nemen. Volgens *Hippokrates* zuivert de gebrande asch de Kraam-vrouwen. Sy word ook om te ontvangen ingegeven: In witte wijn ghesmoort verwekken sy de maandstonden: sy verzachten de lijf-moer en worden, als die uit haar plaats wijkt wel daar tegen gebruikt. Datse geilheid verwekken, ghetuigen behalven *Diphilus*, *Ægineta*, en *Diokles*, ook *Alexis* en *Xenarchus* by *Atheneus*. *Iovius* schrijft datse gezouten, uit Dalmatie, en Illyrie na Venetien overgesonden werden, en dat het uitterste van haar krullen en holletjes van de oude mans gezocht werd om kinderen voort te telen. De oorzaak daar van leit *Mnesitheus* op haar winderigheid, *Iovius* op haar siltigheid, en *Aldrovandus* op de menigte van't zaad dat sy voortbrengen.

Hipp: l. de Irtes: affect: de Natur: Mulier.

Afkeer.

Sy hebben vyandschap mette Zee-springhaan, mette Garnaat, Kongeraal, en Negenoog. De Zee-springhaan schrikt zo zeer voor hem, dat hy hem omtrent sich siende gheheel sterft; 't Welk *Ælianus* ook verhaalt. Van de kongeraal word hy gescheurd; De negenoog byt hem met sijn hechte tanden de armen af. Als *Bellonius* den selven te Epidaurus op sneet, heeft hy de magen mette krullen van de Polypus vervult gevonden. Datse onbeweeghlijk blyven, so der ymant wijnruit opwerpt, schrijft *Ælianus*.

Plin. H:N. l. 9. c. 62. Ælian: l. 10. c. 38. Ælian: H: A: l. 1. cap. 32.

Onderscheid. Athen: l. 7.

Wat angaaet haar geslagt en onderscheid, daar in zijn de schrijvers verscheiden. By *Atheneus* zult gy uit *Aristoteles*, en *Speusippus* vinden dat de Heledo, Polipodines, Bolbotynes, en Osmyles gedaanten van de Polypus zijn. By den zelven worden ook van de Nautilis en Trepsichrotes gesproken. De woorden van *Aristoteles*, volgens de vertalingh van *Scaliger*, zijn dese: De geslaghten van de Polypus zijn veelerlei. Het een swemt dikmaal by na boven water, 't welk ook het grootste is. Van deze zijn die het an de stranden houden veel groter, als die in de diepte houden. Het ander is een geslagt van kleine, verscheiden geverwt, en werden niet gegeten; Noch twee andere, namentlijk de Eledona, die met zonderlinghe lenghte van beenen en alleen onder de zachte bloedloze met zonderlinge holletjes versien is, wijl andere maar twee hebben, en dan die geen welken andere Bolitæna, en Olentia noemen. Ten lesten zyner twe andere met schulpen; De een word van sommige Nautilus en Nauticus genoemt: Maar van andere de kuyt van de Polypus. Diens schulp is hol en de kleine visch Pecten oft kamoester gelijk, maar is an hem uitte natuur niet vast gehecht. Hy loopt veel omtrent het landt, daar hy van de baren op 't droog geworpen werd, daar hy uit de schulp vallende, oft gevanghen werdt, oft in't water sterft. Dit gheslaght is ook klein en de Bolitæna ghelijk. De andere leeft in de schulp als een Slek, en gaat daar nimmer uit, maar steekt sijn armen wel buiten; soo veel *Aristoteles*. Daar zijn dan vijf gheslaghten van de Polypus, van welke twee in schulpen woonen, en dry sonder schulpen leven, tussen welke de huidendaaghse weinigh onderscheid menen te zijn. De Eledone heeft sijn naam van elein, dat is vatten, om dat hy alles anvat, oft van eauten edein, om dat hy sich selven knaagt. De Ozæna Oxolos, en Osmylos, heeft den naam van de sware reuk van 't hooft. De Osmylus ruikt so wel, dat *Gillius* seit noit iet geroken te hebben (ja ook als hy doodt was) dat meer na de Muskus helde: nochtans verhaalt *Pollux* dat hy tusschen sijn krullen en 't hooft een buise heeft, daar hy een stinkenden reuk uit-schiet.

Arist: H: A. l. 4. c. 2. Scaliger Edit.

De Bolitena die ook Bolbotine genoemt werd, is by *Scaliger* Olentia, oft liever Putilia genoemt. *Gillius* seit, dat hy gelijk de Polijpodine alleenlik in naam van de Osmylus verscheelt. *Epicharmus* seit by *Atheneus* dat hy na de Zee ruikt: Hy is niet in de Euripus; in Lakonie overvloedigh, en hy jaaght op de Mena en kleine Sepia oft Meerspin: Hy is totte teelingh meer als andere bequaam, en word van sommige gedrooght, om de klederen in 't water een lieflijken reuk te geven.

Plin: H: N: l. 9. cap. 30.

II. HOOFT-STUK.
Van de Sepia oft Meerspin.

DE Sepia by de Thebaners Opistholia, is by de Arabers Sarathan en Sarthan ghenoemt; Hy wordt by de Grieken Sepia ghenoemt, niet om dat hy Sepibus, dat is binnen Thuinhagen besloten zijnde, lichter gevangen werd; maar om dat hy met Inkt, oft een swarte vogtigheid, als een rotachtige vuiligheid, welken de Grieken Sepedon noemen, vervult is.

Beschrijvingh.

Wat angaat sijn beschrijving; hy heeft veel deelen mette Polypus, meer mette Lolligo gemeen, en ook enige eigen; hy komt mette Polypus over een, om dat hy kleine vinnen heeft: dat die smal, en over den geheelen buik geleit zijn, en hy een buik in gestalte, en gevoel met den selven gelijk heeft, lesen wy by *Aristoteles*: Mette Lolligo heeft hy den buik in grootte gelijk, die nochtans in de Sepia breder is: Hy heeft korte benen, boven ses kleine voeten, en de leste groot en hard; de overige twee van de acht heeft hy beneden, en die aldergrootst: twee lange snuiten, an't einde met twee krullen versien, daar op sy haar als op een anker verlaten, en in onweder, als een schip, an vast leggen, met welke sy ook jaghen, en den roof van verre an den mont brengen. *Plinius* noemtse voeten. Sy hebben ook een lijfmoer met geledingen in twee gedeelt is, daar de Polypus een ronde lijfmoer heeft: Het is de Sepia eigen, dat hy behalven sijn buise, tusschen het hooft en den buik uitstekende, ook overvloet van sijn swarten inkt oft vogtigheid heeft, en daarom meer als andere, om dat hy veel an de stran-

Arist: de Partib: l. 4. c. 8. Arist: H. A. l. 4 c. 1.

Arist: de Partib: l. 4. c. 9.

Plin: H: N: l. 9. c. 28.

ſtranden verkeert, en niet anders om ſich te behelpen heeft, daar de Polypus ſijn armen, en de veranderingh van ſijn verw ten dienſt heeft: deſe vochtigheidt heeft hy niet in dat deel, 't welk mytis oft neus genoemt is, (daar *Plutarchus* een van den hals af-hangend blaasje van maakt) maar onder an den buik, daar de darm na boven begint te lopen, en heeft ſijn buis daar mede toeghedekt. Deſe vochtigheidt wordt by *Galenus* Tolos Hypoſpagma en Oteron, by *Nikander* Chole, en by *Ælianus* Apoſphagma ghenoemt. *Ariſtoteles* doet-'er by dat hy 's nachts glinſtert als de hoofden van ſommighe Viſſen: Hy heeft ook op den rugh een breede ſterke ſchulp, tuſſchen den rugh-graat en den mondt, van een middelbare natuur, die een voſe en breukſame lijvigheidt in ſich bevat. *Atheneus* en *Dioſkorides* noemen het Oſtrakon, *Kolumella* Teſtus, en Teſta oft ſchulp: dat van de rugh van de Sepia afgenomen zijnde, is het op ſijn bovendeel witachtig, hard en glat; maar onder met een voos mergh vervult, 't welk wat ruwachtigh op de wijs van het hout met veel aderen onderſcheiden is. De Hoogduitſen noemen dat Fiſchbein: Sy worden dikmaal van twee ellebogen langh gevangen; Datter inde Pontus geen gevonden werden, ſchrijft *Plinius*: Datſe in de Noord-Zee zijn, wijl ſy koud en bloedloos zijn, is wonder: Sy werden meer in Vrankrijk als Italie ghevonden, meer in de Adriatiſe als de Tyrrheniſe zee. *Archeſtratus* prijſt die omtrent Abdera, en Mazonia ghevangen werden; datſe alleen an de ſtranden leven, hebben wy by *Ariſtoteles*: Datſe inde kuilen van de zee houden, by *Oppianus*.

(Ariſt: l. de Senſu: & ſenſat. — Plaats: — Aldrov. l. 1. cap. 4. — Ariſt: de Partib: l. 4. cap. 5.)

Hy leeft met kleine viſchjes, en dikmaal met de Mugilis oft Meeralet, die hy met ſijn langhe ſnuiten vat Somtijds overwint hy ook grooter viſſen.

(Spijs. — Ariſt: H. A l. 9. c. 37)

Syn teelingh geſchied aldus: Sy verſamelen met omhelſing van malkanders lichamen, en voeghen den neus en haar armen ook teghen malkander. Datſe mette mond verſamelen heeft *Plinius* valſchlijk beſchreven. Het wijfje word in de lente ſwanger, en draagt vijfthien dagen: Terſtond krijgt zy kuyt zo wit als hagel, en zoo groot als Myrth-beſijen. Als zy de kuyt geſchoten heeft beſproeit ſy die met haar Inkt. Daarom wordſe dan ſwart, en ſy hangt als met een lijmigheid an malkander gelijk een druivetros; Het mannetje ſchiet ook ſijn teelzaad uit, daar de kuyt harder en ſwarter af werd, en yder karl zo groot als een druivekarl groeyt. De kleine Sepia komt op den vijfthienden dach uit, met het hooft voor, en an den buik gehecht, gelijk de vogels: Hoe wel de anhechting van den navel noch niet klaerlijk blijkt: Dewijl dan de kleine Sepia in ſijn witten dop groeyt vermindert dat wit ghelijk in de eyren van de voghels den doijer, en ten leſten iſſer geen. De ogen van de kleine Sepia zijn als in andere dieren heel groot. Als de Sepia nu volmaakt zynde, wil uitkomen, begint ſy ſich met een vliesje te doorſnijden. De kleine Sepia verbaaſt zynde ſchiet ſijn drek uit, en word daar van roodachtig. Maar zy baart omtrent het lant, tuſſen de bieſen, daar eenig wier angegroeyt is, oft yet anders dat uitte Zee opgeworpen is, gelijk enige takkeboſſen, oft ſtenen. Datſe geen twee jaar leven ſeit *Ariſtoteles*.

(Teelingh. Plin: l: 9. cap: 31. — Ariſt: H: A. l. 5. cap. 17. Scaliger Edit: — Ariſt: l. c. Plin: l. 9. cap. 51.)

Haar kunne word lichtlijk onderkent: De Mannetjes zijn voor ſwarter, hebben alle deelen ruwer, met tuſſen-lopende ſtrepen onderſcheiden, en een ſcherper ſtart. Het Wijfje heeft twee darmen als mammen, die den buik opgeſneden zijnde, licht geſien werden.

(Kunne. — Ariſt: H. A. l. 4. c. 1)

Tot haar verſtant behoort, dat de Mannetjes de Wijfjes, metten elger getroffen zijnde, ſoeken te helpen: maar het Mannetje getroffen zijnde, vlught het Wijfje. Dat ſy alleen haar inkt gebruiken, niet alleenlijk als ſy vreſen, maar ook om haar te verberghen: Datze wanneer ſy voelen datſe beide gevangen zijn, het zelve ſwarte zap dat zy voor bloed hebben uitſtortende, en 't water verdonkerende, haar verſchuilen. Dat hy van den hals een krul als de ſim van een Hanghel uitſchiet, en voor de viſchjes om daar in te byten voorleit, en die weder na ſich halende, den roof tot ſich trekt: Ten leſten dat hy by onweder an ſijn eighen rotſen met ſijn ankertouwen vaſt blijft hanghen, en ſijn angheboorne kabel an die harde ſchorſſen hecht.

(Verſtand. Plin: H: N: l. 9. c. 29. Ariſt: H: A: l. 9. c. 37 — Ælian: H: A: l. 1. c. 34. Philes in Jamb: — Oppian: Halieut: l. 2.)

Sy hebben ook nu, gelijk eertijds haar ghebruik in de ſpijs. Want men plaght de Mena mette Sepia oft Meer-ſpin te verſachten, en op de bruiloft van *Ephikrates* worden ook de gebraden gedacht. Die vol kuyt zijn worden voor beſt ghehouden, voornamentlijk in de maanden Januarius, Februarius, en Maart. Sy worden meeſt geſoden, en beter als de gebraden gheacht. De grootſte worden in Illyrie ghezouten, en van daar na Venetien, Genoa, en Milan ghevoert. Om de geilheid te verwekken ghebruiken zommighe haar met noten: De kuyt op 't landt geworpen, ſnerken ſommighe inde pan. *Sethi* ſchrijft datſe ſwaarlijk verteert werden, en weinigh goet ſap hebben. Sy hebben ook haar ghebruik in de genees-konſt. *Galenus* vermenghtſe met eyerſchalen, en oly tegen de tandpijn. *Hippokrates* ſchrijftſe dikmaal voor in vrouwe ſiekten: *Celſus* en *Dioſcorides* ſeggen dat haar Inkt den buik verzacht: De kuit oft de eyren doen het water loſen, ſoo *Plinius* ghetuight. *Marcellus* maakt uitte ſelve een ghenees-middel om de vlekken van 't lijf te verdrijven; Het os Sepiæ is bequaam om de tanden te ſchueren, welk been oft os Sepiæ *Geſnerus* ook ſeit tegen de gebreken van de borſt met water gedronken te werden.

(Gebruik.)

Van het onderſcheid komt niets voor; *Rondeletius* noemt dit Viſchje Sepiola, 't welk hy aldus beſchrijft: Het is, ſeit hy, de jonge Sepia gelijk, niet meer als een dikken duim groot, met acht voeten en twee ſnuiten, maar heeft geen vin oft ſwaard op den rugh; weerzyds heeft hy een vinnetje als een klein vleugeltje, maar rond, en in geſtalte en ſtand de vinnen van de Sepia oft Lolligo niet gelijk, en z: Het is verſcheiden geverwt, en met kleine ſtippen

(Onderſcheyd.)

op

op den rug getekent: In mond, ogen, buiſe, en innerlijke deelen van de Sepia niet verſcheiden, maar zachter van viſch.

III. HOOFT-STUK.

Van de groote en kleine Loligo.

Naam.

DE groote Loligo is by de Grieken Teuthos, by *Gaza* Lolium, by de Francen Kalamar, van de gelijkkenis van een ſchrijfkoker, oft om datter al in ghevonden werd dat om te ſchrijven noodigh is, genoemt. De kleine hebben ſy Teutida genoemt; Wat ſy mette Polijpus en Sepia ghemeen hebben, is in 't Hooft-ſtuk van de Sepia uitgeleit: Dit doen wy hier alleenlijk by; dat de ſnuiten oft promuſcides van de Loligo, by *Apulejus* Ligulæ, en 't geen voor in 't lijf hard oft hecht gevonden werd, Xiphos oft Gladiolus, dat is ſwaardtje genoemt werden. Sy verſcheelen van de Sepia om dat ſy den buik, by *Ariſtoteles* Koilia, by *Atheneus* Zomation genoemt, langer, en twee ontfangers hebben, die de ghedaante van een maagh verbeelden, maar de kleinſte volght na den rop, en is in 't antaſten verſcheiden, wijl ook het geheele lijf zachter van viſch is: Ook draaght hy behalven ſijn inkt, die hy omtrent de neus heeft, een purpurverwige vogtigheit, die *Atheneus* Ouchron, en *Oppianus* Huperijthron noemt; maar het vinnetje oft ſwaardtje dat *Atheneus* Oſtrakon noemt, is kraakbeenigh, blinkende, en gelijkt an d'een zyde een meſje, en an d'ander een ſchrijfpen.

Apul: Apolog.

Aldrov: de Molluſc. l. 1. cap. 6.
Beſchrijvingh.
Bellon: de Piſcib: l. 2.

Aldrovandus heeft hem blinkende als Kriſtal afgebeeld; ſo ghy ſijn byſondere beſchrijving anmerkt, de Teuthos is, na 't ſchrijven van *Bellonius* ſelfs, groter als de Loligo, ſo dat *Ariſtoteles* ſeit dat hy ſomtijds vijf ellebogen langh is, met het uitterlijke lijf word hy ook een weinigh van de Loligo onderſcheiden, want het deel dat van de Lolium ſcherp eindight, is in de Loligo breeder: ook is de Lolium rondom met t'ſaam-verknogte vinnen beſet, die in de Loligo eenigſins van malkander ſtaan; Hy helt minder na de Polypus als de Sepia, want ſijn lijf is langachtigh, kraakbeenigh, en met twee vellen ghedekt; Hy heeft ook een ſmalder en kraakbeeniger ſwaardtje op den rugh, 't welk als glas glinſtert, en in een ſchede beſloten is: Hy heeft een Arents ſnuit, en op de wijs van een Papegays bek, maar hy ſtort op de ſelve wijs als de Sepia ſijn inkt uit, en heeft acht krullen, maar kort: Daar ghy ſo veel holletjes als in de Sepia ſien ſult, en behalven die acht, noch twee lange ſwepen oft ſnuiten, an 't einde met veel holletjes verſien: De holletjes zijn an 't einde tegen de wijs van de Sepia en Polypus, binnewaarts met beenachtige ſterke pinnen in 't ronde beſet: Hy breid in 't ronde ſijn brede pinnen uit, en van ſijn hoornachtige mont een enge en lange keeldarm totte maag toe, dien hy heel ruim heeft, met een rop voor deſe gelegen. Beſie de beſchrijvingh van de kleine Loligo, die by na niets van de groote verſchilt, by den ſelven.

Plaats.
Ariſtot: de Partib: l. 4. cap. 4.
Athen: l. 7.
Plin: l. 9. cap. 15.

Sy worden in 't diep der Zee gevonden, omtrent Eubæa, als ook in de Pontus, daar geen Sepia in is: In onſe Zee, ſeit *Plinius*, worden ſe van vijf ellebogen gevangen: Sy leven met viſch, en ſy onthouden haar ook niet van Kreeften en Land-krabben, en al wat ſy na de maagh ſtouwen, wrijven ſy met haar ſterke ſnuit in ſtukken.

Teeling.
Plin: l. 9. cap. 15.
Ariſt: de Generat: l. 3. cap. 8.
Plin: H: N: l. 9. c. 3.
Plin: l. 9. cap. 29.

In haar verſamelingh komt het ſelve in de Loligo voor, dat van de Sepia geſeit is. Sy baren in de diepte, en brengen an-een-hangende eyren oft kuit voort: deſe vertonen haar dobbel, om dat de lijfmoer in twee gedeelt is. Sy leven ook niet langer als twee jaren. Het Mannetje verſcheelt daar in van 't Wyfje, dat ſy binnen twee doorgangen heeft, die 't Mannetje niet heeft, gelijk in de Sepia gebeurt. Sy ſwemmen niet alleen met haar vinnen, maar ſich mette ſelve uit het water heffende, vliegen ſy ook: en dikmaal met ſo groten menigte, datſe ('t welk *Trebius Niger* by *Plinius* verhaalt) de ſchuiten doen ſinken. Als ſy vlieghen voor-duiden ſy onweder, om dat haar naakte en glatte huit de koude niet lyden kan, gelijk *Plutarchus* verhaalt.

Plutarch: Quæſt: Natur. 18.

Gelijk het gebruik van de Loligo eertijts in de ſpyſe was, alſo ook nu. Datſe op de vrolyke Maaltijden zijn opghediſcht, verhaalt *Pherekrates* by *Atheneus*. De Uitlegger van *Ariſtophanes* en *Suidas* ſtellen hem onder de ſlechte viſch. Die vol kuit, en uit Ambracia zijn, houtmen voor beſt. Te Rome worden ſy in de Winter-maanden gepreſen. *Atheneus* gedenktſe gebraden, en die in de pan gheſnerkt werden. *Antiphanes* houd veel van de gevulde. Men meent dat ſijn ſap ſonder ſijn inkt ſlegter is. Hoe ſy ſmaaklyker gemaakt werden, beſie dat by *Aldrovandus*. Datſe in de ſpyſe voor een quade maagh goet zijn, leſen wy by *Galenus*: Datſe gebraden de buik-pijn geneſen, verhaalt *Marcellus Empiricus*.

Galenus de compoſit. ſ. Gener: l. 5.

IV. HOOFT-STUK.

Van de Lepus Marinus oft Zee-haas.

Naam.

DE Lepus Marinus is by de Grieken Lagos en Lagoos Thaliſſios, van de verw van den Land-haas genoemt. Die van Mompeliers noemen hem Ebrius oft dronken, om dat hy levendigh uitten roode ſwartachtigh geverwt is, gelijk veeltijds de dronkarts zijn: Dood is hy uitten donker witachtigh.

Beſchrijvingh.
Ælian: H: A: l. 2. c. 25.
Apul: in Apologet.

Hy word van de oude verſcheidentlijk beſchreven, welke hem nu met een ongevormde klomp, gelijk *Plinius*, dan met de ſlek uit ſijn ſchulp ghenomen, ghelijk *Ælianus*, nu weder mette kleine Loligo; indien ghy ſijn viſch beſiet, ghelijk *Dioſkorides*, vergelijken. *Apuleius* zeit dat hy ſonder beenders is, en heeft niet te min na ghelaten dat hy twaalf t'ſaam-gevoeghde beenders als Varkens-koten heeft.

Onderſcheid.

Rondeltius heeft dry gheſlachten beſchreven: Het eerſte is heel doodlijk: De naakte Kochlea oft Slek gelijk, voornamentlijk met

het

het achter-lijf: Hy heeft een been op den rug als de Sepia, 't welk na de ſtart ghedrayt is; Ter zyden heeft hy vinnen als de Sepia, die den buik omcingelen; daar na twee vleeſige hoorntjes gelijk in de Slekken zijn: Met het een deel van 't hooft is hy de Zigena oft Meer-ſlek gelijk, in het ander is een gat daar hy yet vleeſighs door uitſteekt, en na ſijn wil weder intrekt; in 't midden van beide deſe deelen is een ſpleet voor een mond; met ſijn inkt en andere innerlijke deelen is hy de Loligo gelijk: En dit is in dit geſlaght wonderlijk, wijl in alle dieren de rechte en linker zyd malkander gelijk zijn, dat die in dit dier heel onghelijk zijn, en word daarom met recht een wanſchapen romp genoemt. Hy heeft een viſchachtigen en vuilen reuk: Het ander gheſlacht is grooter als het voorgaande, doch in deelen, en anders hem ghelijk, maar heeft voor twee breede vleeſige byhangſels, in welkers midden een ſpleet is: Een weinigh lager zijn twee hoorntjes gelijk inde voorgaande, behalven datſe korter en ſcherper zijn; op den rugh ſtaat geen been, nocht het achterdeel is de ontweide ſlek gelijk.

An beide zyden van dit achterſte deel zijn meer uitgebreide en omgevouwe vinnen, gelijk inde Sepia. Van het derde geſlacht word het onder en boven-deel vertoont; 't geen in 't midden van 't boven-deel geſien werd, is een been: Het deel dat boven de mond ſtaat is den buik, gelijk inde Sepia, van vorm als een ey, maar an den omkringh ghekartelt; het deel onder de mond is een dun, vleeſigh, en meer in 't ronde uitghebreid vlies, welkers randen ghezoomt, en de zomen ſwart zijn, innerlijk heeft hy weinigh ſwart brein. De maagh volght an de keeldarm; daar een darm af begint ghelijk de krullen van de Wijngaard t'ſaam gerolt. In 't midden is een voſe ſelfſtandigheid met een ſwart zap verſien, mogelijk is het de Mekon met ſijn inkt. Hy is ook over 't gheheele lijf blinkend: Ghy ſoud oordelen dat het een Kriſtal, en bevroſen ſlijm was. Hy is onangenaam, viſchachtig van reuk, en verwekt walgingh. Dit geſlaght ſchijnt *Bellonius* voor de gemeene zee-haas beſchreven te hebben. Hy is, zeit hy, de blinkende verw van de land-haas ghelijk; Hy dwaalt door zee als de zee-longh, hoewel hy ſonder vinnen is; Hy heeft een klaar lijf niet grooter als een ganſen ey, dat hy na ſijn wil gins en herwaarts beweegt. Seven byhangſels met ontelbare uitſteekſels, blauw geverwt, verſien, waar door hy met ſuigen ſijn voedſel trekt: want de ſelfſtandigheid der byhangſels is voos. Uit het water komende werpt hy ſijn natuur uit, en ſakt in ſich ſelf neder. Sijn beet prikkelt de tongh als de wortel van het kruid kalfs-voet, maar nochtans een weinig flauwer.

Ælan: H: A. l. 16. cap. 19. *Ælianus* doet'er de Indiſe by, om dat hy in alle deelen de Land-Haas gelijkt, behalven de hayren die graatachtig zijn en opgerecht. Het derde geſlagt leeft in de diepten van de Zee, en wort daarom heel ſelden gevanghen. Het eerſte in de modderighe Zee-poelen, en eet Wier. Datſe tuſſen de Eylanden Cyclades veel voortkomen, ſchrijft *Bellonius*. Dat'er in dit geſlagt een Mannetje en Wyfje is, hebben wy by *Plinius*. Die by *Rondeletius* ghebraght wierd, en geen vleeſige tong, en den mond op den rugh hadde, heeft hy voor een Mannetje gheoordeelt, en die van de eerſte plaats voor een Wyfje, om dat hy daar in iets, de eyren oft kuit van de Polypus gelijk, in vondt. Plin: l. 22. cap. 1.

Hy is eertijts in de Genees-konſt gebruikt: *Galenus* en *Plinius* betrekken hem onder de hayrmiddelen. *Archigenes* heeft de wol in 't bloet van de Zee-Haas ghedoopt, tot het ghebrek der oogen Ægilops genoemt, gebruikt. Sommighe, na 't ſeggen van *Plinius*, belaſten het voet-evel met de verſe Zee Haas te wrijven. Dat hy vergiftigh is ſtaat vaſt, voornamentlyk in de Indiſe Zee: Daar mede is *Titus* van ſijn Broeder *Domitianus* omgebragt, ſo *Plinius* ſeidt. Ten is niet minder wonderlijk 't geen voort van de Zee-Haas geſeit wert. Hy is ſommige in ſpijs oft drank, andere ook door 't geſicht, vergiftig. Indien hier de ſwangere Vrouwen een Wyfje van dat geſlagt anſien, beginnen ſy terſtont te walgen, en daar na te miſvallen. Het genees-middel is een gheſouten Mannetje in de mouw te dragen. Sy zijn ook in Zee, en door 't gevoel ſchadelijk. Elders ſeit hy datſe dikmaal de doodt anbrengen, oft ten minſten den buik met ſcherpe krimpingen pynighen, dat *Ælianus* ook verhaalt. 't Geen van de Vrouwen verhaalt is, wort van *Rondeletius* door ondervindingh beveſtigt, maar gewaagt niet van 't genees-middel. De toevallen die der op volghen, beſchrijft de Oude Rymer heel treflijk. Gebruik. Gal: l. 11. de Sijmpt: Plin: H: N: l. 32. cap. 1. Ælian: l. 2. cap. 24. Nikand. in Alexiph.

So haaſt dit vuil vergif is in het lijf gedronken,
Verkeert het bloed in gal, het vlees druipt van de ſchonken:
Het oog verlieſt ſijn glans, de maag haar etens luſt,
De huid ſwelt als een trom, de ſlagaar is onruſt:
De voeten zijn als vuur, 't geſicht begint te bloſen,
Het water ſtopt ſich op, en als 't begint te loſen,
Is 't enkel bloedigh rood. De lijder walght van vis,
Als 't onbevaren volk, 't geen dapper Zee-ſiek is.

Hier uit blijkt dat hy niet eighentlijk de long beſchadicht, wijl'er ſo veel ongemakken door ſijn innemen voort-komen. Men moet nochtans belyden dat'er veeltijds teringh na volght. Het tegen gif dat'er toe anghewend werd, is niet weinig in getal. Eerſt gebruiktmen ſwart nieſkruid, daar na melk, en voornamentlijk Ezelinne melk: ghelijk mede het affiedſel van Maluwe, ende andere, daar ghy *Aldrovandus* op kond naſien. *Rondeletius* heeft een vrouw die van den reuk de walgingh ghekregen hadde, kreeften voorgeſchreven. Aldro: de Moll: c. ult

B E-

BESCHRYVINGH VAN DE NATUUR DER BLOEDLOSE WATERDIEREN.

HET II. BOEK.

Van de Schorsachtige.

I. OPSCHRIFT.

Van de Schorsachtige in 't algemeen.

Plin. H:N. l. 11. c. 31. Die by *Plinius* Crustata ghenoemt zijn, werdē by andere latynen Crustacea, om datse met een zachte korst oft schors bedekt zijn, en om de selve oorsaak Malakostraka by de Grieken ghenoemt: Sy schijnen de midden-plaats tussen de schulpachtige en sachte bloedlose te houden; want voor so veel sy uitterlijk met een schors, hoewel dun en breuksaam ghedekt werden, komen sy mette schulpachtige over een, en voor so veel sy innerlijk yet zachts en vleesighs hebben, worden sy mette zachte bloedlose vergeleken.

Beschrijvingh. Sy hebben geen beenders, om dat de beenders geledingen noodig hadden, so *Kardanus* beschrijft, die an de schors niet konden uitgebreid werden: Sy hebben als andere bloedlose een hooft, buik, maagh, keeldarm en anderen darm: De buik is van 't geheele lijf niet verdeelt, nogt het hooft onderscheiden, nogt ook yet anders; daarom wilde *Galenus* die het hooft afknotten, 't welk gy van de gestarte niet verstaan moet; die worden Kariden ghenoemt, niet om datse een groot hooft hebben, want dese hebben dat onder andere schorsachtige heel klein: En *Atheneus*, by welken dat gelesen werd, schijnt het woord Kephale oft hooft, misbruiklijk voor de borst en 't hooft t'samen te nemen; de mont staat in 't hooft, daar in alle, behalven inde Locusta oft water-springhaan, de maagh terstond anvolgt, en weder an dese den darm: De maag is na evenbedeeling van 't lijf klein; de darm is enkel, totten uitgangh der vuiligheid uitgerekt; inde mond hebben sy twee voortanden, en wijl dese totte volkomen morsseling der spijs niet genoeg zijn, hebben sy'er noch dry inde maag, an weerzyden een, en den derden onderwaarts: Die in den mond staan zijn langh, en met een dobbel kleet bedekt. tussen welke yet sodanighs tussen beide leit, gelijk wy seggen datter an de tanden van de water-springhaan ghehecht is: Tussen die twee tanden is dat vleesig deel, 't welk de gedaante van een tong heeft; de ogen staan boven de mond, welke in alle hard zijn, en bequaam om haar heel snel inwaarts, uitwaarts, en schuins te bewegen, en daarom hebben sy geen oogschellen. *Kardanus* seit datse by vergelijking van de onse zydwaarts beweegt werden, maar regt by vergelijking van haar eigen ogen; en dat het beter is datse met een weerzyds, hoewel met verscheide ooghen sien, als met beide nocht voor nocht agter, maar datse uitpuilen om datse ter zyden staan, en om datse anders geheel voorwaarts sien souden; datse ter zyden geplaats zyn, om dat, indien sy boven op 't hooft stonden, niet sien souden; voor konden sy niet staan, om dat het nodigh was de mondt onder te setten, vermits sy een onbeweeghlyk hooft hebben; en de mont en ogen konden niet voor staan, vermits het angesicht soude moeten breet geweest zyn, waar door sy trager souden beweeght worden; het hooft, hoewel klein, is nochtans met byhangsels en hoorns versien, welke hem om te vechten, en de wech af te peilen, gegeven zyn. Sy hebben alle agt voeten, en die alle schuins gebogen; de twee scharen zyn met tangen ghescherpt, welke de Grieken Chelas, Apuleius, Furcas, en andere, het Grieks woort behoudende, Chelas noemen; het bovendeel van die in dese voorste, ghelijk *Plinius* spreekt, is beweeglijk, het onderste niet: dese gebruiken sy in plaats van handen, en buigen die strijdigh mette voeten; in alle is de regter tang groter en swaarder als de linker. Haar visch is root en en in 't antasten lymig, in den buik is een bleke vogtigheid: De swarte vochtigheid is in haar minder: De t'samen-voeging van de kuwen is gemeen. De Latynen noemen die Tabellas oft plaatjes, welke *Aristoteles* Plakas noemt, met welke het hart an de schors ghevoeght werd: Datter steenen onder de schors ghegroeit zijn, verhaalt *Kardanus*, daar wy onder de Kreeften van sullen handelen.

Plaats. Dats'er inde Zepoelen en omtrent de monden der Rivieren, inde hollen van de klippen en slijkerige plaatsen houden, hebben wy uit *Aristoteles* en *Atheneus*. Sy leven met steentjes, wier, slijk en drek. Sy versamelē opde wijs van al die dieren die achter uit pissen, en dat inde lente als de Vygen rijpen, en omtrent het lant, vermits sy bloedloos en koud zijn, hangen sy langh

Marginalia: Arist: H: A. l. 4. c. 3. — Athen: l. 7. Dipnos: l. 3. — Arist: H. A. l. 4. c. 5. — Plin: l. 11. cap. 37. — Arist: H: A: l. 4. c. 2. — Kard Va: riet. l. 37. — Plin: H: N: l. 9. cap. 31. — Arist: H: A: l. 4. c. 2. — Arist: de Generat: l. 3. c. 11. Athen: Dipnos: l. 3. — Teelingh.

Arist: de generat: l. c. 11. &. 14. langh t'samen. Het wijfje baard roode kuyt, met een dun vliesje ghedekt, en die an den buik, zyden en weerzyds an den darm, en tot an het vlees toe vast hangt. Die kuyt is onvolmaakt, welke uitgeschoten, sijn anwas krijgt. (Arist: H. A. l. 4. c. 2.) Het onderscheid der kunne word in sommige bekent; Het Mannetje is grooter en dikker, (Plin: H. N. l. 4. c. 31.) hy heeft de Teelgaten engh, en de eerste voet enkel. Hy verscheelt ook in twee witte deeltjes, die hy an 't vlees van de borst heeft, en die in 't Wijfje verdeelt, en so in verwals t'samengroeijing, de snuiten van de Sepia gelijk zijn. Dese zijn gedraytals de draijingen van de Buccinum, welke de Grieken Mekona dat is Paver noemen. Die groeijen van de holletjes die onder het uitterste van de voeten zijn; Het deksel van 't Wijfje is ruiger meer afgescheiden en donkerder; De lijf-moer is vliesachtig, hier en daar na den darm gespleten, daar de kuyt in groeyt. De eerste voet is dobbel, en de start breder.

Plin: H. N. l. c. Datze lang van leven zijn, heeft *Plinius* geschreven. Geen van alle asemt, maar worden door het water datse door de buis uitschieten verkoelt; sy vatten de vochtigheid mette mond, en werpen die door de bovenste doorgang van de mond weder uit. Sy zijn alle bot van gesicht, soo om datze harde uitpuilende oogen hebben, als om dat die ter zyden staan. Arist: H. A. l. 4. c. 10. Sy proeven, en ruiken scherp, en slapen op de wijs van de water-dieren; zy geven geen geluid, en lopen overdwars, en swemmen alleenlijk mette start.

Aart: Tot haar natuur, en wijs van leven behoort: datse swinters haar alleenlijk verbergen, en in den herfst vet werden. Datse meer met haar (Plin: H. N. l. 8. c. 1.) sprieten en hoorns, als met scharen, daar sy nochtans meer kraghts in hebben onder malkander: maar met dese tegen andere vechten. Arist: H. A. l. 5. c 17. Ten lesten datse in de lente en herfst haar deksel afleggen.

Sy worden in de spijs mette volle maan gepresen. (Plin: l. 9. cap. 37.) Om dat die star met sijn lauwe glans, haar in de lente, en als sy kuyt hebben versacht: (Athen: Dipnos: l. 3. Lemn: de Occult: Nat: l. 3.) sy zijn anghenaam van smaak maar hard van visch, en daarom swaar te verteren. Datse in de Genees-konst tegen den beet van de dulle honden, de teeringh, en den brand van heete voghtigheden goed zyn, verhaalt *Leminus*.

II. OP-SCHRIFT.

Van de Schorsachtighe in 't bysonder.

I. HOOFT-STUK.

Van de gestarte Schorsachtige.

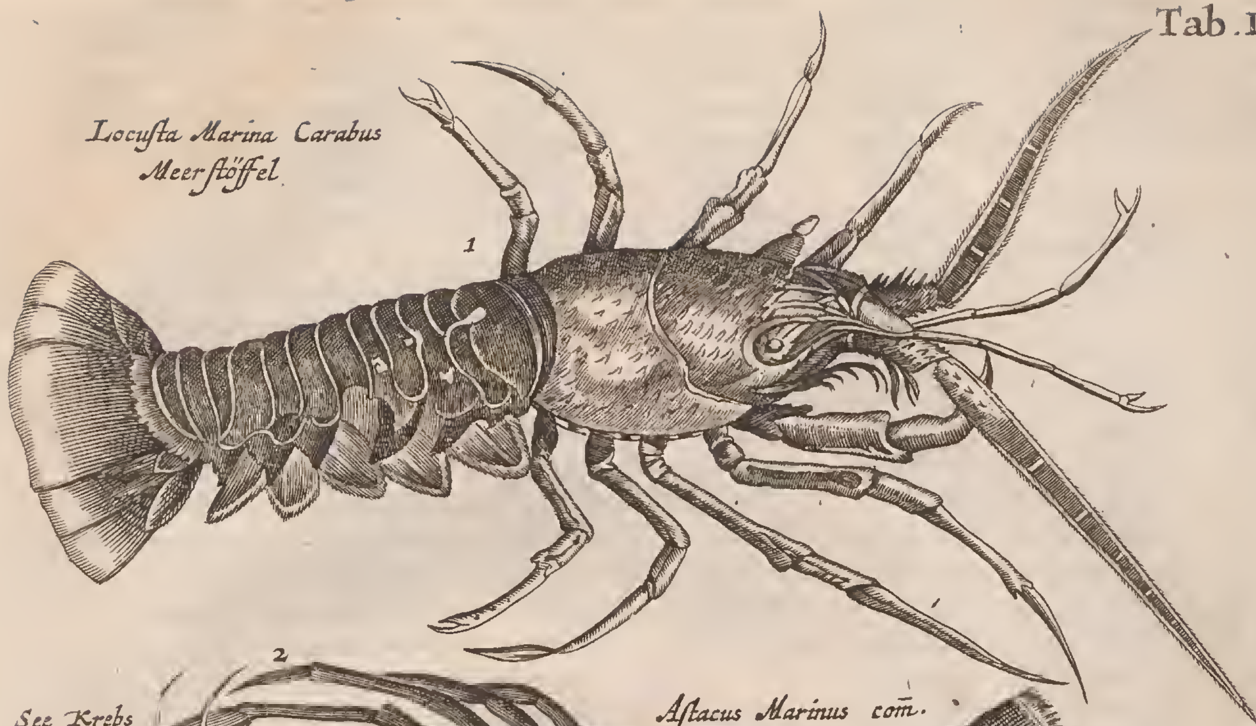
I. LID.

Van de Locusta oft VVater-Springhaan.

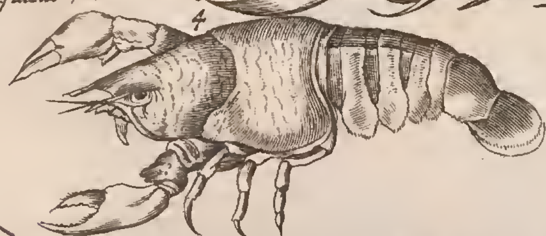
WY zullen de schorsachtige bequamelijk in gestarte, en ronde verdeelen. Die zijn de Locusta de Astacus oft kreeft, en Squilla. De Locusta meent *Isidorus* dat alsoo van de (Naam:) lengte van sijn benen genoemt is. By de Grieken word hy Karobos genaamt van Kara banein, om dat hy op sijn hooft gaat, oft dat heel uitstekend heeft. By *Trallianus* word hy Karabis; by *Hezychius*, en *Varinus* Aigileros; van de beweging van sijn start word hy Kabareos, en Keraphis, van andere Graphiaioi, van sijn pinnen genoemt, die bequaam om mede te schrijven en te snyden zijn. De uitlegger van *Aristophanes* noemt hem Paguras; sy zijn scherp en ruw van lijf.

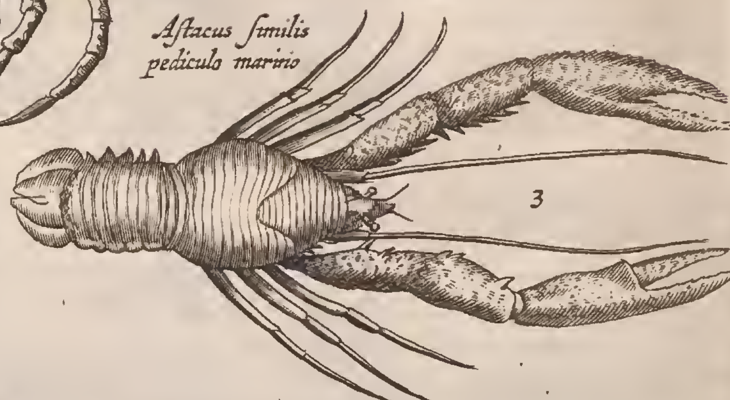
Voor de ogen staan twe groote hoorns, in 't (Beschrijvingh:) begin spits en scherp, daar na rond (*Oppianus* en *Ælianus* noemtse Kentra, *Aristoteles* Kerata, wy sullense sprieten noemen) in 't begin zijn sy heel dik die allengsjes verdunnen, so datse ten lesten in een dunne krul aflaten, en an alle zyden gelijk een hayr gebogen werden. De ogen zijn hoornig, en uitpuilende, die haar schuins bewegen, en weer-zyds met heel scherpe sterke pinnen als borst-weringhen versien zijn. Ter zyden an de mond staan by-hanghseltjes als kleine voetjes tot haar beschermingh. De rugh is heel scherp en vol pinnen, en van 't voorhooft steekt een grote pin uit. Ter zyden heeft hy kuwen, ghelijk als uit hayren t'saam gevoegt, weer-zyds vijf voeten, daar de uitterste scharen by getelt werden, welk *Gaza* nu getande tangen dan weder getanghde armen heeft vertaalt: zy buigen de voeten schuins, gelijk de scharen binnewaarts. De start is glat sonder angels uit vijf plaatjes t'saam gevoegt, die in vijf vinnen om te semmen eindight, op die start steunt hy als op een riem, en daar is de geheele kragt van sijn lijf ingelegen, dat gy bevinden sult, so ghy hem by dat deel angrijpt. Hy heeft twee grootachtige voortanden, en een kleine keeldarm voor de maag daar enige tanden, en een vogtigheid als van de Papaver in gevonden werden. Dat het hart uitten swarte rosch is heeft *Bellonius* angemerkt, 't Zee water datse in de mond krijgen, werpen zy na de kuwen die zy meerder als andere schorsachtige hebben. Daarenboven hanghter een (Arist: H. A. l. 4. c. 2.) doorgang van de borst totten uitgang van den drek: Die is in de Wijfjes voor een lijf-moer: Maar bevanght in 't Mannetje het teel zaad: Maar sy leid soo in de holte van 't vlees oft de vis, dat'er het vlees tussen beide leit. Want de darm leit na 't kromme deel toe. De doorgang na het holle deel, niet anders als in de viervoetige dieren. En sy zijn niet anders van gedaante in 't Mannetje en Wijfje, maar in beide dun en wit, en met een bleke voghtigheid beset; beide hebben zy ook den selven oorsprongh van de borst af. Die *Aldrovandus* afghebeeld heeft, hadt den rugh middelbaar tussen swart, en blauw, de boven tand drymaal grooter als de onderste. Beide zijn sy binnen sonder knobbeltjes, en an weer-zyden scherp. Sy werden in de Ligurise zee ghevonden, omtrent Sigeum, en voornamentlijk den bergh Athos: Inde Indise zee zijn sy van vier ellebogen, maar inde winter soeken sy de opene (Arist: H: A: l. 5. c. 17) plaatsen; inde zomer wijken sy na de donkere (Plin: H. N. l. 9. c. 3.) diepten, en houden haar op klipachtighe plaatsen: *Pierius Valerianus* heeftse inde Ligurize zee swartachtigh gesien.

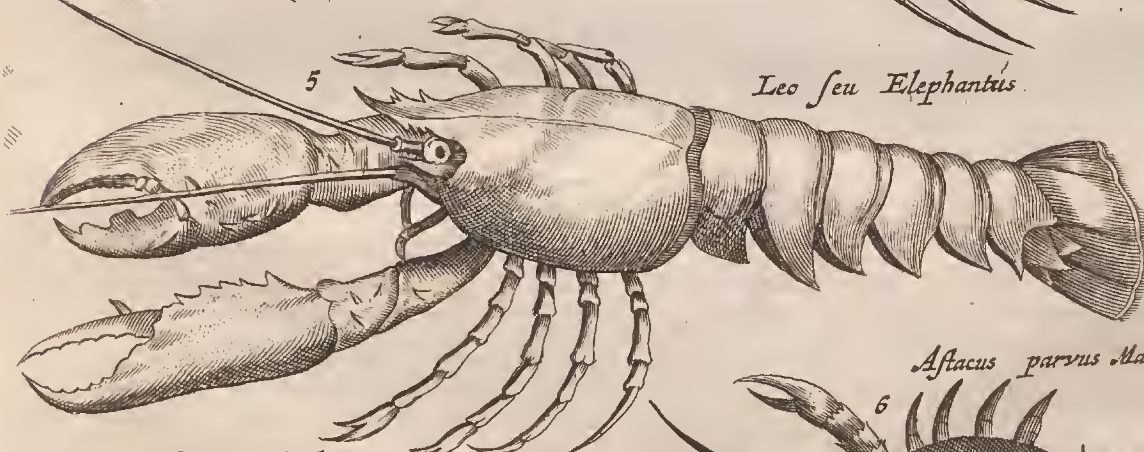
Haar

Locusta Marina Carabus
Meer stöffel
1

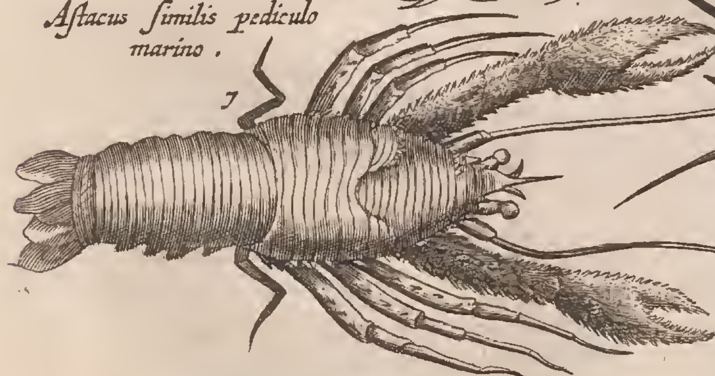

2
See Krebs
Astacus Marinus com.

Astacus / cammarus. 3.
4

Astacus similis
pediculo marino
3

5
Leo seu Elephantus

Astacus parvus Marinus.
6

Astacus similis pediculo
marino.
7

Haar spijs zijn kleine vischjes, die sy omtrent haar rustplaatsen vangen, en mette tang oft schaar na de mont brengen: datse de negenoogh en groote Kongeraal, en haar spijs met de mond verbrijselen, 't welk de gesteltenis en enghte van haar keeldarm te kennen geeft, heeft *Bellonius* angemerkt: Sy zijn alle langhlevend

Bellon. Aquat: l. 2. cap. 3.

Teelingh. Van haar teelingh spreekt *Aristoteles* aldus: In 't geslacht van de schorsachtige, krijght de Locusta na haar versamelingh kuit, en draagt haar kuit omtrent dry maanden, van May, Junius en Julius; daar na schiet sy die onder den buik omtrent de vouwen uit, daar sy gelijk als wormen, haar wasdom krijgē. Het is in de sagte bloedlose, en andere vissen die kuit schieten gemeen, dat alle haar kuit groot werd; De kuit van de Locusta kan als sant van malkander gescheiden werden, en is in acht schokken verdeelt, namentlijk na't getal van haar dekseltjes, die an de zyden hangen, die yder iet kraakbenigs hebben, nevens welke enige takjes hangē, want yder van dese kraakbeenders worden in veel andere verdeelt, dat ghy bevinden sult, soo ghy haar uit-rekt; Indien ghy haar anders besiet, sult ghy menen dat het een t'saam gegroeit lichaam is; yder is niet aldergrootst omtrent het gat, maar omtrent het midden en de leste de alder kleinste; De kleinste zijn so groot als een Vygen-karl, en sy hangen niet verknocht an den doorgangh self, maar an 't midden; Want van de start totte borst zijn weerzijds twee tussenruimten, en de deksels zijn ook so geschikt, datse van ter zyden niet dekken konnen, waarom sy op haar uitterste einden gevoegt zijnde, alles gelijk een schors bedekken, want de barende schijnt haar kuit zelf omtrent die kraakbenighe deeltjes door het anvoegen van de start voort de brengen; want sy haar zelven drukkende, en terstond daar na krommende, baart sy haar kuit oft eyren: De kraakbeenige deeltjes vermeerderen op dese tijd also, datse bequaam zijn om haar kuit te vatten: Sy baren omtrent de kraakbeenige deeltjes, gelijk de Sepia an haar byhanghsels, oft andere dingen die drijven; Dit is de wijs van haar baren; daar na stooft sy die kuit noch veeltijds twintigh dagen: Dan werpt sy die alle gelijk af, welkers selfstandigheid dan sodanigh schijnt als sy was, doe de kuit uitgheschoten werd; dan groeijen daar omtrent den vijftienden dach de Locusta oft Water-Springhanen uit: en sy worden dikmaal kleinder als een vinger gevangen. Sy baren voor 't opkomen van de Noortstar: Na het opkomen schieten sy haar kuit. Tot hier toe *Aristoteles*.

Arist: H. A: l 5. cap: 17.

Arist: H: A: l. 4. c. 2.

Kunne. Het onderscheit der kunne bestaat daar in, dat de voorste voet van 't Wijfje in twee gedeelt is, en in 't Mannetje met eene klauw t'samen-hangt. Het Wijfje heeft ook de vinnetjes die onder zijn, groot, maar die na den nek toe afnemen; Het Mannetje heeftse alle even klein; an de achter-voeten van 't Mannetje zijn ook gelijk als sporen, en die so wel groot als scherp: in 't Wijfje is dat deel klein en onschadelijk. *Rondeletius* doet'er by dat het wijfje boven op de start dobbele byhanghsels als vinnen heeft om haar kuit oft eyren te dekken en te bewaren; het mannetje heeft die klein en enkel Dat sy een gedeele lijfmoer heeft, getuight *Aristoteles*.

Arist: de Generat: l. 3. c. 8.

Beweging: Van haar swemmen seit *Bellonius*, dat de voorvoeten inde groote niet beweeght werden, maar datse mette vinnetjes die sy ten deel onder de start, en ten deel an 't einde hebben, en mette overighe vier voeten voortswemmen; Als hy nergens voor bevreest is, swemt hy voor uit, niet met recht uitgestrekte, maar schuinse hoornen, op dat het water teghen den swemmenden anvloeijende, sijn hoornen niet belette, en hem verhindert voort te swemmen: In vreese achterwaarts wijkende, laat hy sijn hoorns oft sprieten hangen, en sijn boot gelijk als met diep neergaande riemen voortdryvende, leit hy veel wechs af; Sy verschuilen vijf maanden, en vechten als de Rammen met haar hoorns; Datse niet als onder de start konnen gewond werden, verhaalt *Rondeletius*. So ghy haar afkeer besiet, Hy schrikt soo voor de Polypus, dat hy die omtrent hem siende, sterft; Hy selfs valt op de Murena oft Negen-oog, en doet daar sijn middagmaal mede.

Bellonius Aquat: l. 2.

Ælian: l. 9. cap. 15.

Plin: H. N. l. 9. cap. 30.

Afkeer. Plin: l. c.

Gebruik. So ghy haar gebruik inde spijse besiet, *Kollmedon* heeft daar van den naam van *Karabus* gekregen, om dat hy die graagh at: Die vol kuit zijn, worden by de volle maan voor best gehouden. In Italie zijn de groote van October tot April meest geacht, hoedanige inde Indise zee gevangen werden, en omtrent zeker strant van Afrika op een klippige plaats, gelijk *Sijnesius* schrijft: Sy hebben meer visch als de Cancri oft Krabben, gelijk *Diphilus Sijphinus* by *Atheneus* meent: Sy zijn swaar te verteeren, maar voeden veel, en zijn van droogh en ziltigh zap; Indien sy dikmaal met varsch water gekookt werden, stoppen sy den buik. Besie sijn toebereidingh by *Aldrovandus*. Wat haar gebruik inde genees-konst angaat, *Hippokrates* geeftse de kraamvrouwen in, om beter afghesuivert te werden. *Simeon Sethi* seit dat haar gebrande schors met suivere wijn ghedronken, de steenachtige nieren suivert.

II. LID.

Van de Astacus oft Kreeft.

Naam. DE Astacus word na 't gevoelen van *Rondeletius* ghelijk als Astactus, dat is niet druipende, maar genoegsaam vloeijende genoemt, om dat hy veel knobbeltjes, soo witte als roode, gelijk als druppelen op sijn tangen oft scharen gesprenkelt heeft; Hy is oft van de Rivier oft van de Zee. Tot die behoort de Leeuw oft Elefant van *Plinius*, en die, welken wy hier beschrijven sullen. De Astacus is geheel helder van verw, met swart ondersproeit. De onderste voeten heeft hy groot en acht in getal: na dese twee veel grooter, met een breder punt als de Locusta, maar van verscheiden ghedaante; Want het bovenste van de rech-

Beschrijvingh.

Arist: H: A: l. 4. c. 1.

rechter is breed, langwerpigh, en dun, van de linker dik, en lankwerpig rond. Van beide is het in twee gedeelt, en onder en boven als een kaakſbeen met tanden; Hoewel de tanden van de rechter alle, en van d'ander alleen de voorſte, zaagſwijs zijn; maar de binnenſte zijn als maaltanden. De rije van de onderſte beſtaat uit vier gelijke, de onderſte uit dry ongelijke; beide bewegen zy het bovenſte deel, en drukken dat na het onderſte: maar de onderſte zijn uitwaarts gebogen, gelijk als die van de natuur tot uitſteken, en drukken geſchikt zijn. Boven deſe zijn twee andere ruighe een weinigh boven de mondt; Dan weinigh neerwaarts ſtaan rondom de mond veel ruige kuwen, die hy geduerigh beweegt. Deſe voeten die an de mond gereed ſtaan, zijn met eenige dunne baardtjes ruw: Hy heeft twee tanden als de ſpringhaan, boven deſe, korter en dunder ſprietjes, als de Locuſta: Dan noch andere vier, van de ſelve gedaante, maar korter en dunder, boven deſe kleine, heeft hy kleine korte oogen. Dat deel, daar de oogen onder ſtaan, puilt als een ruw en ſcherp voorhooft uit, en is grooter als in de Locuſta; Het angeſicht is veel ſpitſer en de borſt breder, en 't geheele lijf vleeſigher en zachter als van de Locuſta. Van de acht voeten zyn'er twee geſpleten, twee niet: 'tGeen den hals genoemt werd, is uitterlijk in vijf delen geſcheiden; Het ſeſte deel is breed, in vijf plaaten voort gheſet. Tot hier toe *Ariſtoteles*. *Geſnerus* vertoont een Chela oft ſchaar die een belaggelijk angeſicht van een menſch vertoont; Want het kleinſte deel van de ſchaar ghelijkt een groote Arends neus, en de knobbelen die in 't einde van beide deelen ſtaan vertonen de oogen: Indien'er ooghſchellen by gevoegt waren, en indien de ſchilder het boven deel, voor ſo veel daar gelijk als vier hoorntjes boven de neus en't voorhooft uitpuilen, met een blauwe oft andere verw overhaalt: om een gekskap met oiren die ter zyden neerhangen, maar nochtans ſoodanigh datte oiren verborgen blijven, en achter en omtrent de hooft-ſlapen ſwarte hayren uitſteken, af te beelden. Het angeſicht moet ten deel met wit, en rood gheſchildert, en de deelen van de grootſte ſchaar, moeten ghelijk een tong met rode verw beſtreken werden. Indien ghy ook een kuif, inſonderheid van hanevedersoft van een kapoen oft pauw in 't opperſte gat ſteekt, ſult ghy een geheel vreeſlijke gedaante hebben.

Plaats: Sy zijn in de groote Zee altijd overvloedig: Maar in de Euxinus geen. Datſe in de klippen wonen verhaalt *Oppianus*. *Ariſtoteles* zeit in de aarde. Omtrent de Thazus en Helleſpont komen ſy ook voort. Sy verſamelen als alle andere ſchorſachtighe. Het mannetje en wijfje verſchelen door geen merklijk teken; Want ghy ſult beide tanghen van beide groot bevinden, hoewel noit in beide even ghelijk. Sy ontfanghen het water in de mond, dat de Locuſta na de kuwen zend. Hy kan ſonder nat niet ver van Zee ghebracht werden: En is tot ſijn geboort-plaats ſo genegen, dat hy niet ver daar af gebraght zynde, weder derwaarts kruipt. Hy ſchrikt voor de Polypus.

(Oppian: Halieut: l. 1. — Ariſt. H. Al. 5. c. 17. — Ariſt: l. 8. c. 22.)

Wat angaat ſijn gebruik in ſpijs. Die waren by de oude de beſte welke in Methijmna ghevangen werden. Sy worden alle ſwaarlijk verteert, en ſchiet en traag na beneden. Wel toebereid zynde, voeden ſy niet weinigh. *Mneſitheus* houd de gebraden boven de geſoden.

II. STIP.

Van de Leeuw, den Elefant, en kleine Aſtacus oft Kreeft.

Naam: HEt ſchorſachtig dier dat wy nu beſchrijven ſullen, heeft den naam van Leeu, oft van ſijn grootte, gelijk *Aldrovandus* meent, oft ſijn geele verw, daar hy levendigh mede geverwt is, gelijk het *Rondeletius* behaagt, verkregen. *Bellonius* maakt hem de ſelve metten Elephant van *Plinius*, om dat'er een ſelve beſchrijving van de Leeu by *Ælianus*, en van den Elephant by *Plinius* is.

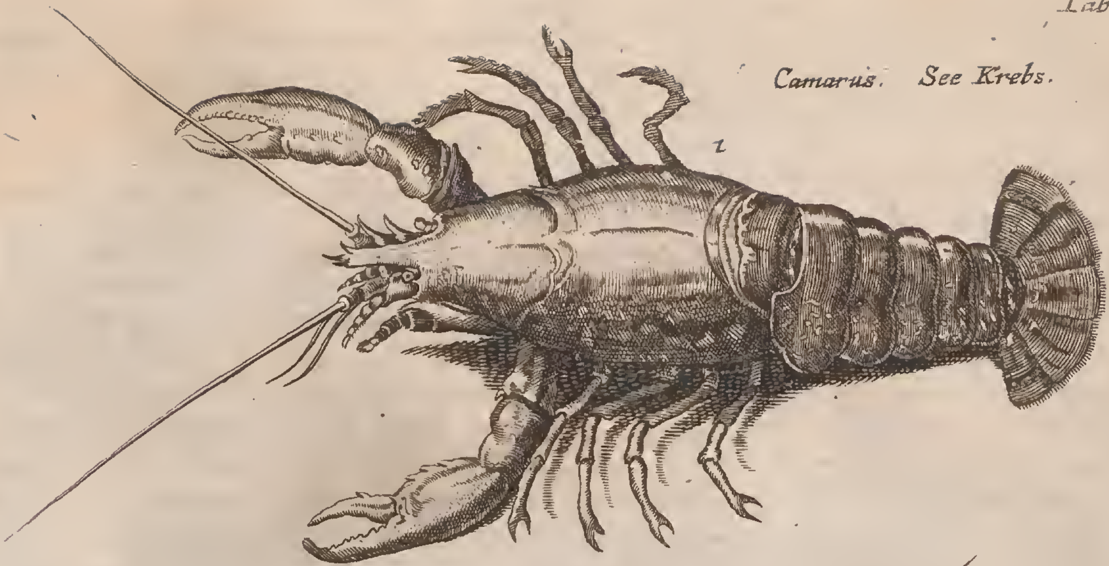
(Bellon: de Aquat: l. 2. c. 3. Ælian: H. A. l. 14. c. 9.)

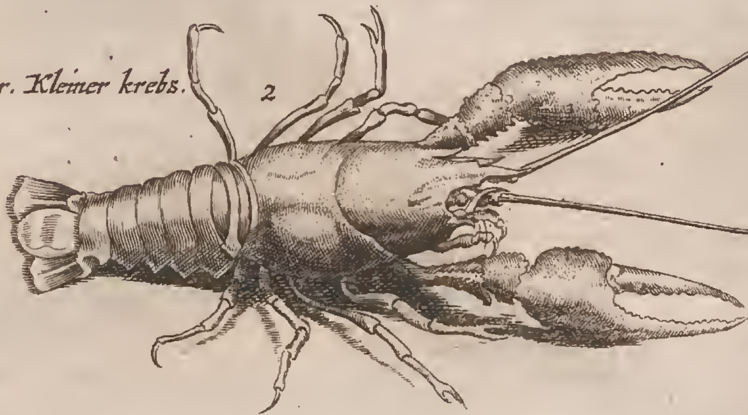
Beſchrijvingh. In gedaante van lijf is hy de Aſtakus gelijk, maar heeft langer armen, dunne en brede tangen, welkers kloof grooter als van eenighe ſchorſachtige is. Die dry voeten die naaſt an de armen volgen zijn langer gheangelt, en in ſporen ge-eindigt: de laatſte is klein, kort en dun, en met geen anghels oft hayren verſien: daar-en-boven is hy vande Aſtacus op den rug in angels verſcheiden, daar hy mette Locuſta in over-een komt; weerzyds heeft hy twe heel lange dunne ſprieten, noch andere korte an 't voorhooft, tuſſen welke een van 't voorhooft heel ſpits uitſteekt, die an geen zyden getant is: deſe zijn de beſchermers van de ogen, welke hoornig en uitpuilend zyn; het heele lyf is gevlamt, ghelijk als Kamelot: de ſtart op de wys van de Aſtacus, eindight in vijf vinnen, maar is met meer ſtrepen geſcheiden. *Scaliger* heeft'er een geſien, welkers arm een Kindtsarm gelijk was, hoe groot ook die geene hadde, welke *Aldrovandus* ſeit dat hem van *Brundiſium* geſonden is. *Plinius* wil dat ſijn Elefant ſwart zy, dat is hoogh-paars: want Kyanos wort by de Grieken van de ſwarte verw als in de Moren, en van de blauwe als in de Zee geſien werd, geſproken; Sy zijn ſo kloek van tangen, dat'er te Maſſilie angemerkt is dat'er een Vos een geheele nacht mede vaſt-gehouden is. Sy worden in Italie op de lekkere Tafels gebragt. *Ælianus* heeft nagelaten dat haar vet de donkere angeſichten klaar maakt.

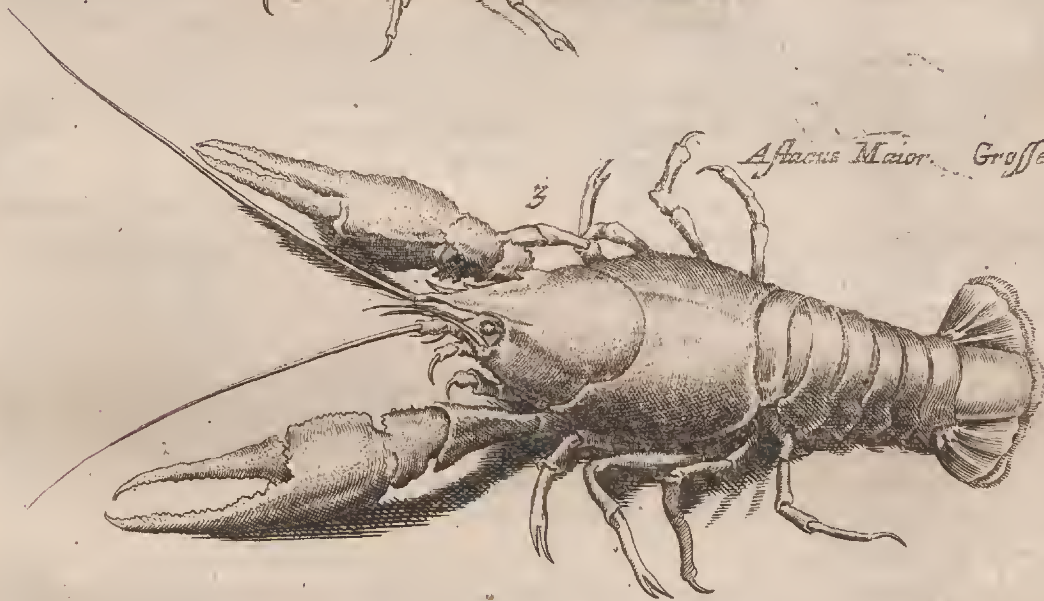
(Plin: H. N. l. 32. c. 11. — Gebruik.)

De kleine Aſtacus oft Zee-kreeft van *Rondeletius* is altyt klein; ſijn lyf is levendig rood, met dwarſe blauwe ſtreepen onderſcheiden; hy is ronder van kop en borſt als die van de Rivieren, en an de zyden gekerft: van't hooft ſteekt een breedachtighe hoorn uit, en is ten anſien van 't geheele lijf groot, weerzyds ghetand, en tuſſen de ogen ſtaande, die hy ook uitſteekt en intrekt; voor de ooghen ſtaan vier ſprieten, kort, en naaſt an den ghetanden hoorn noch twee andere langer, buigſaam, en met geledingen; weerzyds heeft hy een ghetande ſchaar, met vier leden t'ſaam-gheſet:

weer-

Camarus. See Krebs.
1

Aſtacus Minor. Kleiner krebs.
2

Aſtacus Maior. Groſſer krebs.
3

Aſtacus ſupinus.
4

weer-zyds voeten sonder tangen. Den hals bestaat uit platen, en eindigt in vinnen. Onder de start zijn byhangsels tot bewaring van haar eyren oft kuyt geschikt.

III. STIP.

Van de Cammarus oft Rivierkreeft en andere.

Naam: DE Rivier-Kreeften worden by *Galenus* Cammarides, by *Atheneus* Camnari, by de huidendaagse Grieken Caranides, en Caranidia genoemt.

Beschryving. Omtrent haar beschrijving hoeven wy niet veel werks te maken. Dit kander nochtans toegevoeght werden: Dat de swarte vochtigheid rondom de maag loopt, welke sommige seggen de drek te zijn: *Bellonius* de lever maar qualijk, wijl die alleenlijk an de bloedrijke gegeven is. Dat de selve maag so wonderlijk ghemaakt is, dat ook in sijn grond een andere mont is, met sijn kaaksbeenders en tanden vervult. Weer-zyds siet ghy ook een tocht-gat onder de schors ter zyden de mond, daar sy 't water in de mond ontfangen, door uitwerpen. Datse kuwen hebben, heeft *Gasa*, en Arist: H. A. l. 4. c. 2. *Rondeletius* uit *Aristoteles* verhaalt. De *Wijsgeer* heeftse ook Branchoeide, dat is kuws gelijke delen genoemt.

Gesnerus heeftse liever voor krullen geoordeelt, die van de natuur tot de beweging van haar swemmingh en voortgang gegeven zijn, oft om dat het water niet binnewaarts dringen Helmont: de Cithias. c. 7. soude. Van de stenen verhaalt *Helmontius* merkwaardige dingen die hier volgen. Door veel, en eenvormige verdelingen der Kreeften zeit hy, heb ik dit bevonden. Voor eerst dat de maagh van de kreeften dicht an den hooft-top leid; Want de mannetjes beginnen jaarlijks siek te werden, van 't midden van de Junius: de wijfjes daar na in Julius na het verleggen van haar schors. Dan zijn sy negen dagen oft meer half zielloos en onbeweeghlijk. Op welke tijdt haar maagh uitterlijk met een nieuw vlies overtoghen word, tussen 't welke en de oude maag een melkachtige vogtigheid is, die allengskens uitterlijk tot een bolrondte van de maag, daar sy die anraakt, en de oude maag overdekt, en an weer-zyden tot een holligheid t'saam-ghetrokken werd, en terstond in steen verandert. Ondertussen, nocht dan, nocht langh daar na eet de kreeft niets. Daarom (dat byna ongheloof lijk is) verteert de oude maagh allenghsjes in een voedsaam slym, en de buitenste en nieuwe volght in de plaats van de oude maag; Want die melkachtige vochtigheid, die an de bolrondte van de oude maagh ghegroeyt is, word terstond met een vlies overtogen, gelijk'er gemeenlijk op de warme melk komt, en die melk groeyt tussen beide die voorghenoemde vliesen van beide magen. Dat ik daghelijks, en mogelijk wel in twee hondert geopende, met een wonderlijk vermaak heb angemerkt. Ten lesten gedyt het overighe deel van de melk tot voedsel van de kreeft; Want de kreeft eet niet, nocht daar word yet in sijn maag gevonden, so langh die stenen in sijn maagh zyn; en leeft omtrent XXVII. dagen, soo van sijn allengsjes verteerde oude maagh, als van het ghebruik, van die daar na smeltende stenen. Tot hier toe *Helmont*. *Albertus* meent datse mette volle Maan angroeijen.

Sy worden overal in de Rievieren, Meeren en Beeken gevonden; In Pannonie so overvloedigh, dat *Iulius Alexandrinus* dikmaal boven de dertig wagens, met Kreeften geladen, te Weenen op de Markt getelt heeft. Datse in Spanje niet zijn, bevestigen sommige. Plaats.

Sy leven met dode lichamen, en vleesch, dat sy so graag eeten, datse daar an, 't welk in de donau an de Schepen ghehanghen werd, met groote meenigte blyven hangen. Datse ook Kinkvorssen vangen, getuight *Albertus*, en wy hebben dat by ondervinding ook bewesen, gesien: *Gesnerus* heeft'er een dertien dagen sonder eeten levend gehouden. De kunne word door teekenen onderscheiden; De Mannetjes hebben onder dat deel 't welk an de start gevoegt is, vier langhe uitstekende byhanghsels, die de Wyfjes niet hebben; de start van't Mannetje is ook ronder, platter, en dikker: in't Wyfje dun en breedt, en de platen staan meer van malkander. Voedsel.

Van de teeling moetmen dit weten: dat in't versamelen het Mannetje eerst op den rugh van't Wyfje klimt, en dat sy haar dan daar na op den rug leit: Datse alleenlyk door t'samenvoeging der doorgangen versamelen, want sy hebben geen lidt dat in een anders lyf gaat: Datse haar eyren door den aars, daar sy haar drek uit losen, voortbrengen, en dat dikmaal de jonge Kreeften noch gesien werden an de start van de moer te hangen. *Albertus* seit dat de eyren oft de kuit eerst in't lyf heel plat zijn, en datse daar na allengskens uitkomen, en an de korte byhanghsels onder de start blyven hangen, tot datse omhelst werden. In de Winter verschuilen sy vyf maanden na 't gemeen gevoelen; want enige seggen datse dan ook verschynen, en an de stranden komen, en 's Somers met scholen na haar gewenschte waterslopen. By de nieuwe Maan worden sy mager, by de volle vet. Teelinghe.

Vande wonderlyke afkeer tussen de Kreeften en de Varkens, spreekt *Helmont* aldus: In't Markgraafschap van Brandenburg is de Vissery der Kreeften heel overvloedig: Maar de Voerluy moeten 's nachts wacht houden, op dat'er by gheval geen Varken onder door de wagens loopt: Want so dat gebeurt, sullen alle de Kreeften, die op de wagen leggen, doodt gevonden werden; so verderflyk is het Varken an de Kreeften. Afkeer.

Sy worden in kleine en grote verdeelt: die om datse in de klippen leven, worden klipkreeften genoemt; Sy zijn boven witachtigh, onder swartachtigh, en gesoden, niet overal roodachtig. De grote zijn in de Po ronder en meer gekerft van lyf, als in de Saone, welkers rechter voet dunder als de linker is. Onderscheid.

Datse plaats in de Spijse hebben, is yder bekent, hoewel het ook seeker is datse swaar Gebruik.

om

om te verteren zijn. En wijl ſy langh in de maag blijven, verwekken ſy met haar opwellende koude dampen de ſlaap-ſugt. Sy worden van ſommighe in de maanden Maart en April gepreſen voornamentlijk mette waſſende Maan. De aderen die ſomtijds in haar gevonden worden, zijn niet te prijſen. Beſie ſijn verſcheide toebereidingh by *Aldrovandus*. Sy dienen de Geneeſmeeſters tegen de beten der dulle honden, de teringh, de uitdrogende koorts, het ophouden van 't water, de ſteen, de ontſteking van de tong, en keel, en de kanker in de borſten. Tegen het keelgeſwel word hy van ſommige dus bereid: Stampt omtrent thien levende kreeften, en giet daar op het overghehaalde water van roſen, Endivie, en bolzaat, dat zap uitgeparſt is de rode wijn gelijk. Daar mede moetmen de mond en de tong ſpoelen en afwaſſen, daar na een matelijken dronk daar af indrinken, en de afgewaſſen en geſuiverde tong met varſch ſpek beleggen, na een uur oft een half, het ſlijm dat'er anhangt weder afvegen en met het ſap van de kreeften weder ſpoelen. Beſie het overige by *Aldrovandus*. De bereidingh teghen de kanker der borſten is by *Hartmannus* heel treflijk; Wat angaat de ſtenen, *Helmont* meent dat'er een ongemeen water dryvend, Koortſverdryvend en wond gheneeſmiddel kan afgemaakt werden; Indien zy totte vorm van de oude melk herſmolten werden. Sy worden ook tegen de ſteen ghebruikt mette pitten van de perſik en miſpel-ſtenen. Teghen het geronnen bloed mette dove kolen van het linde-bomen hout in Azijn uitgebluſcht en z: Hier toe behoort de Aſtacus Caraboides, en Gammarus Terreſtris oft Land-krabbe. Die is geheel aſgrau over't lijf met vier ſprieten twee langher, en d'ander korter, en met ruighe voeten en ſcharen. De twee voorſte voeten naaſt an de ſcharen hebben de platen in 't einde rondom ghetand, mogelijk om te lichter te konnen ſwemmen; Wat angaat deſe. Daar ſchuilt een gheſlaght van ſchorſachtighe dieren in de aarde, voornamentlijk in Weſt-Indie, diemen Kuaraſſen noemt, de gedaante van de Gammarus ſo gelijk, dat hem *Scaliger* uitte aard gegraven ſiende, en vraghende wat het was, en andere ſeiden dat ſy in de dood-graven ghevonden werden, ſich lang van de Gammarus oft Zeekrabbe onthiel.

Aldrov: de Cruſtat: c. 6.
Hartman: in Praxi: Chimiatric:

III. LID.

Van de Squilla in 't algemeen.

Naam. Aldrov: de Cruſt: cap. 8.

DE ſchorſachtighe by de Latijnen Squilla genoemt, noemen de Grieken Karidas, Koridas en Kauridas, 't zy oft van Kare dat een hooft betekent dat in de Squilla grootachtig is, oft van Scarein. *Heraklides* noemtſe by *Atheneus* Kolybdenas, met welken naam Epicharmus, ghelijk *Nikander* wil, een Zeeſchamelheid verſtaat.

Beſchrijvingh.

So wy ſijn beſchrijving anmerken; Sy hebben een ſtart, maar geen tangen, mogelijk om datſe met veel voeten, daar dat overſchot in verteert werd, verſien zyn, indien wy *Ariſtoteles* en *Rondeletius* navolghen: Maar *Bellonius* ſeit dat hy voeten met tanghen heeft, welke haar *Ælianus*, en de Indiſe in de Rivier Ganges ook heel groote toeeighent; Sy zijn in de lente ſwartachtigh van lijf, maar worden daar na wit, ſy hebben ook ſoo *Oppianus* ghetuight ſcherpe hoorns in 't opperſte van 't hooft: *Ælianus* ſchrijft datſe een ſcherpen anghel als de ſnuit van een roeyſchip; en eenige kerven als een ſaag hebben; onder die ſterkte puilen twee harde ogen uit: de darm eindigt gelijk in de Locuſta en Aſtacus ook recht in de ſtart, daar ſy haar drek en kuit door uitſchieten.

Ariſt: de Partib: l. 4. c. 8.
Ariſt: H. A: l. 8. c. ult.

Plaats.

Sy leven in de Zee, poel en klipachtighe plaatſen; van die worden ſy Eleoi by *Ælianus*, van deſe by *Oppianus* Petreæ oft Klippige genoemt. De Indiſe zee voed heel grote, die het in de diepte houden, gelijk de kleine haar an de ſtranden vermaken. Datſe in de gebroke rotſen van de Roode zee gevonden werden, verhaalt *Theophraſtus*: maar daar wort getwyfelt of dat van de levendige, oft van haar geſtalten te nemen is. Sy zijn ook in de Duitſe, France, Adriatiſe en Thyrreniſe Zee. *Archeſtratus* roemt dat'er omtrent Jaſum heel groote zijn.

Oppian: Halieut: l. 1.

Voedſel.

Sy leven met vleeſch. *Ælianus* ſeit dat ſommige met Wier leven. Van de kunne ſchrijft *Ariſtoteles* aldus: Het Mannetje verſcheelt van't Wyfje door twee witte deeltjes, die hy byſonder in de borſt heeft, maar die in haar verſcheiden zijn, ſo in verw als t'ſamen-groeijing, en de ſnuiten van de Sepia oft Meer-ſpin ghelyk: ſy zijn gedrayt als de drayingen van de Buccinum, welke deeltjes de Grieken Mekona, de Latynen Papaver noemen; ſy ſpruiten van de holletjes die onder het uitterſte van de voeten zijn; Daar is ook an de borſt eenig root-vleeſch, 't welk gehandelt zijnde, afvalt, en dan geen vleeſch gelyk is: Van die doorgangh die in de borſt een ghedaante van een krom-hoorn heeft: ſpruit noch een ander draijing ſo dik als een touwtje, eenige hangen an den darm tot het teel-zaad geſchikt. En dit heeft het Mannetje: Maar 't Wijfje heeft daar eyren die rood geverwt, an de maag, en weerzyds an den darm gehecht en tot de vleeſighe delen toe met een dun vlies overtogen zijn.

Ælian: H. A. l. 1. cap. 30.
Ariſt: l. 4. c. 2.

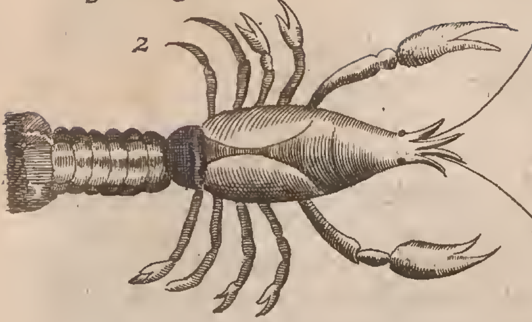
Teelingh.

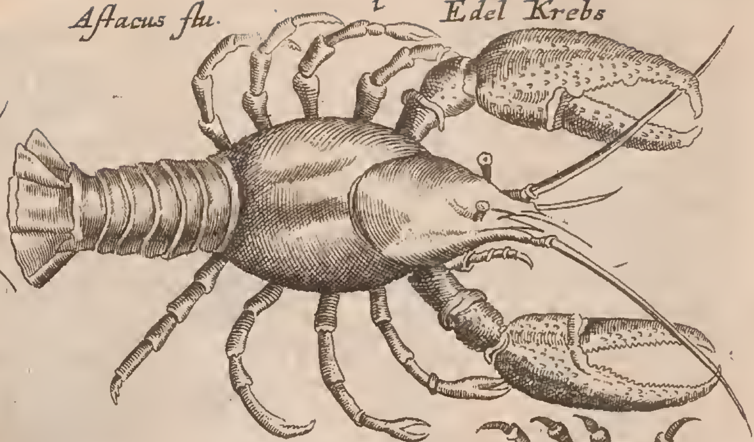
Sy verſamelen op de wijs van de viervoetige dieren; Te weten dat het Wijfje haar ſtart uitſpreid, en het Mannetje de ſijne daar opvoegt. Sy verſamelen in 't begin van de lente omtrent het landt als de vyghen beginnen te rypen.

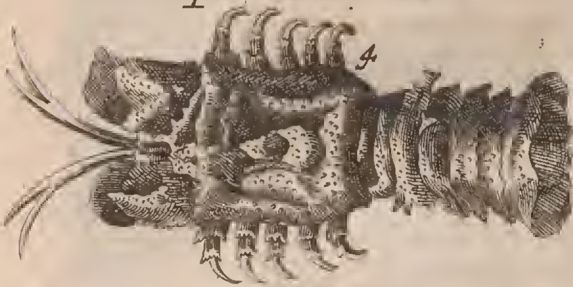
Afkeer. Ælian: H. A. l. 1. cap. 39.

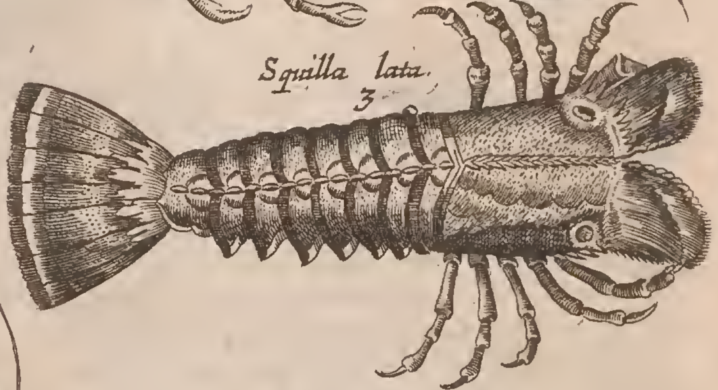
Sy houden viandſchap mette Laborax, mette Phycis oft Meer-egel, en Meer-wolf daar ſy van opgegeten werden. Hoe ſy haar wreken hebben wy by *Ælianus*. Als ſy haar, ſeit hy, beſet vinden, ſpringen die beesjes in't ronde, als ſy het uitſteekſel van haar hooft, dat de ſcherpe ſnuit van een roeyſchip gelijkt, en an 't opperſte deel kerven heeft gelijk een ſcherpe ſaag, gekromt hebben, met een groote lichtigheid. Dan vat de Meer-Wolf de vermoeide Squilla met ſijn mond, en deze

ſpringt

Aſtacus fluuiatius.
2

Aſtacus flu.
1
Edel Krebs

Squilla lata Rondel.
4

Squilla lata.
3

Carangon ſeu Carangon Rondel.
6

Squilla parua.
7

Squilla gibba Garner.
5

8
Squilla Vrſa minor
Hoger Krebs.

Squilla mantis.
9

Squilla.
10

Squilla lata Bären Krebs.
12

Leo Rondel. Leu.
11

Squilla gibba alia.
13

springt hem zo in de keel, dat'er hem de keeldarm van opswelt.

Gebruik. Haar gebruik is inde Spys en Geneeskonst. Iuvenal: Sat: 3. Inde spijs noemt hem *Iuvenalis* een kostelijke visch. *Apicius* achte de groote so hoog, dat hy daarom na Afrika overscheepte, en als hy, eer hy uit het schip sprong, bevond datse kleinder waren als die van Minturna, den Stierman gebood, zonder uit te klimmen, door den selven wech na Italie te keren. Nu worden sy gesoden en met asijn gegeten; sy werden ook in de pan gesnerkt, en met oly en meel besproeit: sy wierden eertyds gebraden in een vygen-blad gewonden. Sy werden swaarlijk verteert, zijn de maag schadelyk, en verwekken geilheidt, 't welk *Kardanus* getuigt hem self gebeurt te zijn. Datse teghen de uitdrogende koortsen goet zyn, is ongetwijffelt. Men seit datse gestampt en opgeleit, de splinters en pijlen door een sonderlinge antrekkende kragt, uithalen. Eenige vermengen haar onder het aas, om de Mugiles te vanghen; Mette zelve wordt de Meer-wolf ook gevangen.

IV. LID.

Van de Squilla in't bysonder.

I. STIP.

Van de breede Squilla oft den Beer.

Naam. DE Squilla die *Rondeletius* den breden genoemt heeft, noemen wy met *Bellonius* en *Scaliger* den Beer van *Aristoteles*: want als hy uitgestrekt leit, ghelykt hy de huit van een Beer. *Aristoteles* heeft hem van de Squilla afgescheiden, om dat hy hem onder den naam van de Squilla niet antekent. De Neapolitanen en Messanensers in Sicilie noemen hem Messakara. (Scaliger Exercit: 245.)

Beschrijving. *Rondeletius* heeft hem aldus beschreven; Hy is van grootte als de Locusta, maar breder, en veel platter van lyf, en ruw: in't voorhooft heeft hy twe beenders, weerzyds een, rondom gekerft, in zommige scherper, in andere breeder: hier worden twe pinnen angehecht, tussen dese spruiten twe hoorns, in't beginsel geleed, omtrent het midden gespleeten, en uitte twee komender vier, maar niet heel lang; hy heeft twee armen met angels als uitstekende spykers, groter als de voeten, maar niet in twee gescheiden, die na de mond gebogen werden, en daar hy de spijs mede, ghelyk als met de voeten na de mondt brenght: an weerzyden heeft hy vier voeten, en een weinig uitstekende ogen; het hooft is vierkant, en breder als in eenigh geslaght der schorsachtige: op den rug staan veel knobbelen, onder welke eenige uitpuilen, welkers opperdeel zo rood is, dat gy meent dat'er een karbonkelsteen in't hooft van een gouden ring staat.

Scalig: Ex: 245. Datse in't slyk leven, daar van is dit een bewys, om datse met slijk beset, uitte Zee getrokken werden. Hy word selden in Vrankrijk ghevanghen; Te Rome en Napels dikmaal: In Afrika overvloedig. Omtrent Minturna een Stadt van Kampanje zyn sy grooter als te Smijrna. De natuur heeft haar de selve tijd van baren, mette Locusta ghestelt. In de Winter en Lente, eer sy kuit schieten, worden sy gepresen; en dit moet van den Beer, die de groote ghenoemt werd, verstaan zijn. Daar is een ander die de kleine en gesnedene ghenoemt werd: *Scaliger* meent dat het de Cangre van *Aristoteles* is: *Rondeletius* de Zeekrekel, om dat hy mette Land-krekels veel gelijk heeft: hy bestaat uit vijf platen, en een rug, door aartige konst van de natuur geschildert: Hy is geheel rood, en nauwlijk negen duim groot.

II. STIP.

Van de Karango en Squilla gibba, oft Garnaat.

DIe *Aristoteles* Krangonas oft Krangas, en *Hezychius* Kragonas noemt, die werden by *Gaza* Kranginesgenoemt.

Dese Squilla, so ghy sijn beschrijvingh anmerkt, is een grote hand-breed lang, met een dunne, glatte, witte schors bedekt, somtyds uitten witte een weinig roodachtigh, die gekookt zijnde, heel rood en klaar als hoorn werd: uitten rug spruit een hoorn, voor-an getand, opwaarts achter over gekromt, welkers getande deelen onder en boven, maar niet ter zyden staan; de ogen zijn hoornachtig, welkers ondergelegen deel hol als een lepel is: de hoorns zijn vier, uit welke twee lang, dun, en buigzaam zijn: Hy heeft vijf voeten, en dry die met een spoor eindigen.

Het achterste deel van 't lijf is ten ansien van de dikte en grootte langh, met seven platen bezet, en in vier vinnen ge-eindight, uit welkers midden een angel puilt, breeder als in de Squilla gibba. Die *Gesnerus* gesien heeft was ten deel rood, ten deel bleek, en an de zyden geelachtig.

Sy zijn de smakelijkste van alle schorsachtighe, van lekker en soete visch, en van veel en goet voedsel: de starten, voornamentlijk van de schors ontbloot, en met peper, asijn en sout gegeten, worden in Februarius, Maart, April, en May gepresen. De Squilla gibba oft Garneel, wort by de Grieken Kuphe genoemt om sijn bult, dien hy schijnt te hebben als hy sich kromt: andere noemen haar Kampijlas en Kurtas; de huidendaaghse Grieken noemen haar Karidas, Karanidia: Sy zijn dunder als de Krango, voornamentlijk an't einde van de start; sy hebben an't voorhooft ses heel dunne krullen, een korte start, in welkers einde vijf vinnen zijn, en welkers middelste een harde, getande, en spitse vorm heeft: An de stranden van de Santones zijn sy overvloedig: Sy schieten kuit, en teelen op de wijs van de Locusta; maar sy dragen omtrent vier maanden; sy heggten den verheven hoorn van haar voorhooft in 't verhemelte van de visch Meer-wolf ghenoemt, en dooden hem also: Als sy gheraakt werden, springen sy, en schrikken voor het anraken; en bewegen haar bultigh lijf met een kromme beweging op de wijs van de Rupsen: sy wierden eertijds uit biesekorven verkocht; (Gebruik.) (Arist: H. A l. 5. cap. 17.) (Naxand: in Pindar:)

ſy worden met oly inde pan geſnerkt, oft in water gekookt, en met Aſijn gegeten.

III. STIP.

Vande kleine Squilla, en Squilla Manti van Rondeletius.

Ariſt: H. A: l. 5. c. 15. DE kleine Squilla heeft geen eigen naam: Het is de Scijllarus van *Ariſtoteles* niet, gelijk *Gaza* qualijk overſet; want deſe heeft ſcharen als de Kreeften: Sommighe noemen hem Enchlorus, mogelijk van haar verw, welke *Rondeletius* zeit inde levende donker te zijn; Andere noemen hem Melikarida by *Atheneus*, om ſijn ſmaaklijkheid in de ſpijſe. Haar geſlagt is tweederlei: Het een groot, met een harder ſchors als de Garneel; die levendigh ſpringht, en 's nachts als een kaars glinſtert; by de Romeyen Kambaretto genoemt. Het ander heel klein, van welke duiſend nauwlijk een pont wegen, is te Venetie overvloedig: by ſommige Kokx Brava, by die van Gaſkongie Civade, dat is Haver genoemt, om datſe met handen vol ghegeten werden; Hy heeft een hooft ten anſien van't lijf dik, en breed, en ſonder hoorn, een dunne ſtart, en kleinen bult, mette byhangſels van de mond en andere de Garnaat gelijk, en is met eenige ſtippelen getekent. *Bellonius* zeit datſe levend geel blinkend, en gekookt roodachtigh zijn.

Onder ſcheidt.

Plaats. Sy groeijen inde Zee en Rivieren; hoewel *Bellonius* zeit datſe ver van de zee voortkomen: Datſe met geheele Mandens uitte Garonne gehaalt werden, getuight *Scaliger*. *Tarentinus* noemt haar Rivier-Squilla.

Gebruik. Sy zijn ſo zoet van viſch, datſe walging baren: Gy hebt, zeit *Rondeletius*, nauwlijk iet ſoeters gegeten; in Garſte-water gewaſſen, en in vlees nat gekookt, zijn ſy heel goed in uitdrogende koortſen; mette ſchors en met peper geſtooft, verwekken ſy de geilheid. Het afbeeldſel dat wy geven, drukt de kleine Squilla van *Geſnerus* uit.

Aldrov: l. 2. c. 16. De Squilla Mantis, heeft ſijn naam van een beesjes, uit't geſlaght der Springhanen bekomen, en is by de oude niet genoemt. De Occitaners noemen hem Preguedicus, dat is Gods-bidder, om dat hy altijd ſijn handen t'ſaam-gevoeght heeft, en als de hongerighe ſchraal en mager is. 't Gemeen geloofť dat hy kan waarſeggen, en na de wegh gevraagt zijnde, ſijn eene hant uitſteekt. *Matthiolus* noemt hem Hippocampus oft Water-paart, *Bellonius* Zee-krekel, welke men meent de Nymph Speuſippe te zijn, den ſelven heeft hy aldus

Beſchrijvingh. beſchreven: Sijn ſchors, ſeit hy, is dun en rauw, ſo klaar, datze doorſchijnig is: Hy wort dikmaal mette zee-visjes met ſijn ſchors bedekt uitgehaalt, en t'ſamen mette Karpers, den Os, de Mena en Trachurus inde mande geworpen. De natuur byna door een ongelooflijke konſt, heeft het langwerpig lijf van de zee krekel, uit X. platen aartig t'ſaam-gevoegt, welkers eerſte, die het uiterſte van de ſtart maakt, de ſtart ter zyden uitbreit: Voorts is de ſtart met twee rode plekken getekent, die een gedaante van ogen hebben, en is geangelt en getant. De eerſte plaat van de ſtart beginnende, is opwaatts na de 2de, 3de, 4de, 5de en 6ſte, met gekartelde vinnetjes onder beſet, met welke hy het water ſlaat, en ſijn lijf voortdrijft.

De dry platen die de voorgaande ſes volgen, zijn weerzyds met dry voeten beſet; maar an 't begin van den nek, rijſen twe groter armen, met welke hy de ſpijs an de mont brengt, maar die zijn anders inde kreeften, als inde Springhanen, en met tangen gewapent, want ſy zijn recht uitgeſtrekt, en an 't einde met grooter kerven geſneden, met welke, als hy de ſpijs anvat, hy de ſelve van de eene tot den anderen arm overbrengt, maar de einden veranderen in een beenagtige hardigheit, en zijn daarom bequaam tot tandſtekers: het deel dat an 't hooft vaſt is, eindigt in iets heel klein, en breid ſich anders als de ſtart in de breedte uit: buiten 't water is hy geheel ſwak en onbeweeghlijk: Hy heeft weerzyds een angel voor de mond als de Phalangium en Scolopendra, daar hy de ſpijs van de voeten byghebraght, mede vaſt houd, dien hy daar na mette tanden breekt, en na de maag zend. De natuur heeft hem tanden ter zyden inde mond gegeven, en in een ghekerft been de letter V ghelijk, vaſt-gehecht: het ampt van welkers voorſte deel is, dat te doorſnijden 'tgeen hy kauwt: maar van't agterſte deel dat kerven heeft, is voorts te vermorſſelen, want dat ſelve been heeft twee rijen tanden; in't voorhooft vertoont hy twe uitſtekende korte ſprieten die van de voorgenoemden Beer gelijk, en an't einde drywervig geſpleten, en nog twe andere korter in de voorgeſeide zyden; hy heeft groene uitpuilende ogen, die hy niet gelijk het geſlagt van de Kreeften en Locuſta, in haar hol verbergt, maar ſteekt voor de ſelve eenige vinnetjes uit, die van de ſtart gelijk: waar door veel bedrogen zijnde, het hooft voor de ſtart geoordeelt hebben; op den rug, en de platen van't hooft, heeft hy regte ſtrepen. Inde opgeſnedene ſult gy ſien datte tanden door ſterke ſpieren beweegt werden; En dat de herſſene zo klein is, datze nauwlijk een garſten graan gelijkt: dat'er nogtans oogzenuwen na de ooghen lopen, blijkt klaarlijk. *Rondeletius* doet'er by dat het gheheele lyf dootſchijnig is. Hy baart en verſamelt op de zelve wijs als andere Squillen.

Hy is ſagt, ſoet en lekker van vis: deſen is de Tamaruguacy van de Braſilianen, en Kamaron de Salgado van de Portugeſen genoemt, gelyk: hy heeft een drykantig hooft, een agtdobbele kreeften-baart, en verſcheelt alleenlyk van de Mantis, dat hy an't voorſte deel geen voeten, nocht armen binne waarts heeft. Gebruik Markgr: H: Braſil: l. 4. c. 20.

II. HOOFT-STUK.

Van de ronde ſchorſachtige.

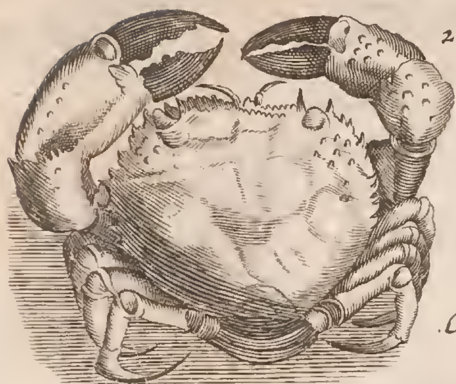
I. LID.

Van de Kankers oft Krabben in't algemeen.

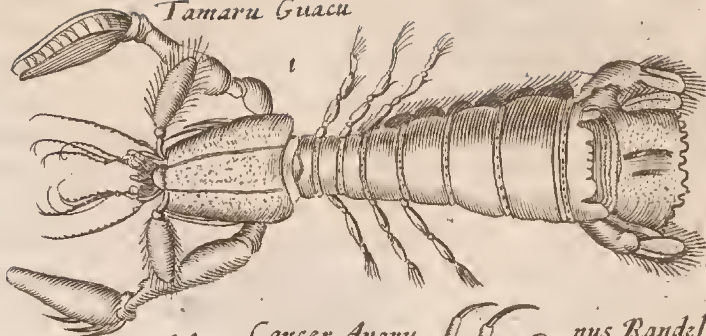
DE ſchorſagtige welke de Latynen Cancros noemen, zyn by de Grieken Karcinoi, gelyk als koracinoi, om datſe de oogen en oogappels bewegen, genoemt. De Sicilianen noemen haar Karchas, *Heſychius* Kabeirous: by

Varinus

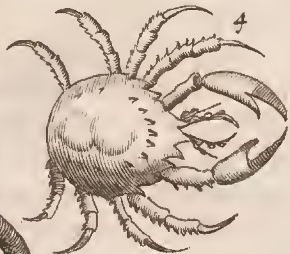
Tab. V.

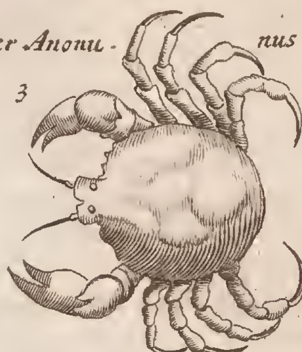
Cancer marinus Krab. 2

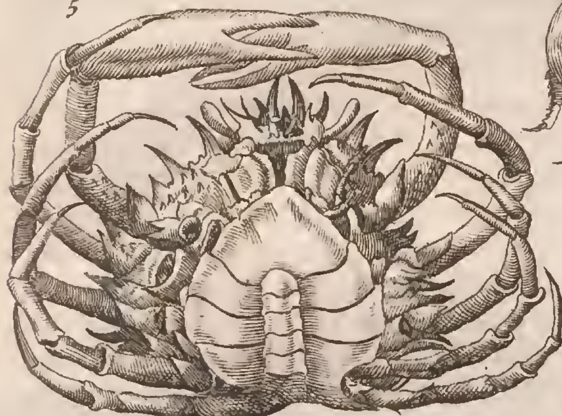
Tamaru Guacu 1

Cancer Heradeotcius Randel 4

Cancer Anonu- nus Randel 3

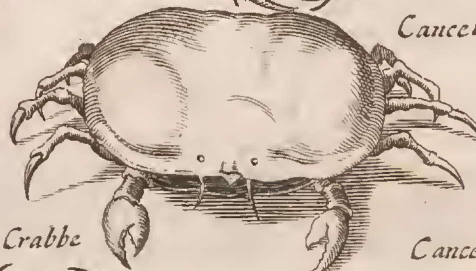
5 Cancer mari. Meer Spin

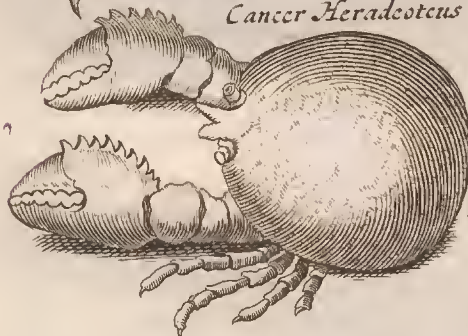
Hipocarcinus 6

Cancer Heradeotcius aller 7

Cancer Crabbe 8

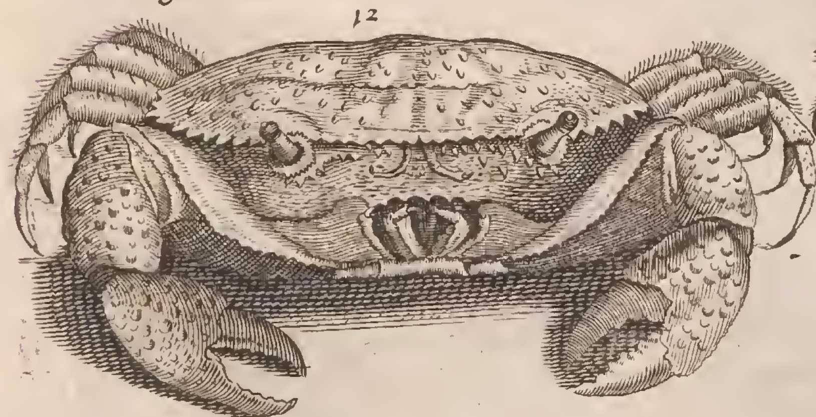
Cancer Heradeotcus

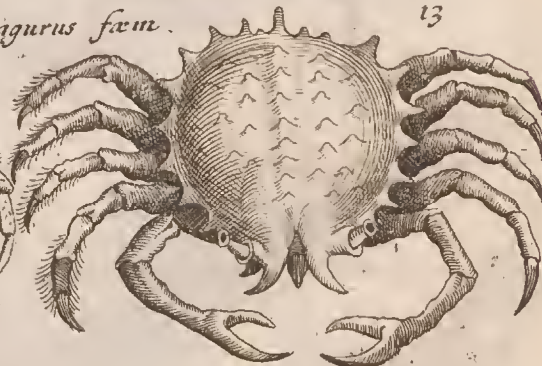
Cancer Crabbe 11

Cancer Randel 10

Pagurus masc Meer Spin 12

Pagurus fœm. 13

Varinus worden sy Ptijxachris, en Pyxaris genoemt, om dat sy de Oesters met het werpen van een steentje binnen haar schelpen vangen: Sy hebben een ronde omgerolde start; *Aristoteles* noemt se Ptijchodes, die uit platen bestaat, en het lijf achter bedekt: Het hooft is ongedeelt; zonder herssene, hoewel sy iet hebben dat het ampt van de herssene bekleed: sy sien over dwars, mits haar ogen in een breuksame schors besloten zijn; sy hebben thien schuinse voeten met tanghen, welkers rechter in alle grooter is, en inde voorste beweeght sich het boven-deel, maar het onderste niet.

Arist: H. A.l.4.c.10

Plin: H: N:l. 9. cap. 13. Arist: de Partib: l. 4. cap. 8.

Binnen staan twee voor-tanden, en tussen die een klier, van gedaante als een tongh: De maagh is klein en an de mond gevoeght.

Sy leven op sandige en klippige plaatsen, en worden ook onder de aarde gevonden: Inde winter soekẽ sy de opene plaatsen; somers wijken sy na de donkere diepten: Sy eten Schelpvisch, sy eten de Polypus als die door de geilheid afgeslooft is, en onthouden sich niet van haar eigen geslagt: Het water datse inde mont ontfanghen, werpen sy door een klein deeltje van de mondt weder uit; hier van komt haar het schuim an de mont, om dat het water en de locht die daar mede ingetrokken werd, door dat inhalen en uitwerpen beweeght werd.

Plin: l. 9. cap. 31. Plaats. Spijs.

Arist: l. de Respirat.

Galenus schrijft datse in sout en soet water leven, en lang sonder water, met melk gevoet, seit de schrijver van de natuur der dingen.

Galen: de cib: bon: & mal: succ.

Indien ghy haar teeling besiet, de Krabben worden met haar voorste deelen t'saam-ghevoegt, en setten haar ruwe deksels met een onderlinge voegingh tegen malkander: Eerst komter een kleine Krabbe van achteren over, dan daar na een grooter. Sy schieten haar kuit in haar deksel, daarom is dat in de Wijfjes breeder en ruwer, en also worden sy van de Mannetjes onderscheiden.

Teelingh. Arist: H: A:l. 5.c.7.

Plinius doet'er by dat het wijfje een dobbele, het mannetje een enkele voet heeft, en dat hy tussen den buik en start-pinnen heeft, maar sy geen.

Plin. l. 9. cap. 31.

Dese alleenlijk uitte schorsachtige swemmen niet, maar lopen over dwars, 't welk de Apen en Beren om de breedte van haar achterste voetẽ eigen is; want vermits alle beweging door trekking en voortdrijving gheschiedt, en also volgens de buiging der geleden, die in de Krabben inwaarts na de borst staan; daarom gelijk, als de roeyschepen omgedrayt werden, de riemen van d'een zyde beweegt, en an d'ander zyde stil gehouden werden, also daar de Krabbe heen wil, an die zyde gebruikt hy de voeten om lant te vatten, en d'ander om af te setten: Sy weten haar lagen met een ongelooflijke sneegheit te ruiken en bedekken haar geswint met slijk, oft kruipen inde klippen: Sy vechten als de Rammen mette hoorns tegen malkander; In 't vangen van Mosselen en Oesters gebruiken sy een groote sneegheit, want sy werpen steentjes in haar opene en gapende schulpen, datse haar niet weder konnen sluiten, en dan halen sy met haar haakige tang de visch daar uit, en verslinden die. Als de Son, seit *Plinius*, het teken van de Kreeft door zweeft, worden de lichamen van de doode kreeften en krabben die op 't land leggen in Scorpioenen verandert. *Ovidius* schrijft dat die zonder scharen onder d'aarde begraven werdẽ, Scorpioenen voortbrenghen: Sy verschuilen vijf maanden, en in't begin van de lente verleggen sy haar schors op de wijs der Slanghen; daar groeit dan weder een zachter schors onder, en dan konnẽ sy om haar teerheid niet voortgaan.

Beweging. Aart en Verstand. Plin:H:N: l. 9. c. 38. Ovid: Metamorp: l. 15. Plin. l. 9. cap. 30.

Sy zijn hard van visch, en daarom swaar te verteeren, maar van vast voedsel: dat sult ghy by *Galenus*, *Atheneus* en andere vinden. Sy werden ook inde Genees-konst niet verworpen. Als de Son door het teken van de Kreeft gaat, seit *Plinius*, datse tegen de steken van de Slangen goet zijn. Dat de gestekeSwijnen haar met dit voedsel geneesen, schrijft *Thrasyllus*. De wilde Swijnen soeken de Krabben oft Kreeften als sy Bilzenkruit ingeslokt hebben. De Hertẽ vande Phalangium oft andere gesteken zijnde, genesen haar mede mette selve: men seit ook datse tot de kanker en harde ghes wellen van de natuurlijke deelen der Vrouwen, een gereet geneesmiddel zijn, wanneer het Wijfje van de Krabbe met het flos Salis gestampt, en na de volle Maan met water opghestreeken wert, gelijk wy by *Plinius* lesen: Tegen het beswaarlijk water-maken worden dry in anderhalf ons asijn gekookt, daar na gestampt, en uitgeparst, en dat nat ingegeven. Het zap met het overghehaalde water van de Koorn-blom uitgeparst, word de kleine Kinders met groot voordeel an de kevels gestreken, om de tandpijn te versachten. Het poeijer van *Ransovius* totte wonden der senuwen, besie dat by *Aldrovandus*. De steen in't hooft ghevonden, en in sterken asijn geleit, word bevonden sich merkelijk te bewegen.

Gebruik. Plin: H:N: l. 9. c. 32.

II. LID.

Van de Krabben oft Kreeften in't byzonder, en eigentlijk van die, welke buiten haar schulp in soute waters leven.

I. STIP.

Van de Zee-krabbe.

DE Krabben oft Kreeften leven oft in, oft buiten haar schulp. Dese oft in soete oft soute waters, onder die, welke inde Zee leven, zijn, de Zeekrabbe, de Cancer oft Kreeft Maja genoemt, de Pagurus, de Cancer Eques oft Ruiter-krabbe, de geele Krabbe, de gevlamde van *Rondeletius*, de verscheiden geverwde, de hartvormige en andere, in lengte van scharen onderscheiden. De Zeekrabbe heeft den naam van 't geheele geslacht verkregen, en *Gesnerus*, *Bellonius* en *Rondeletius*, komen in sijn beschryving niet overeen. Die van *Rondeletius* is voor omtrent de ogen spitser, en heeft twe hoorntjes die de andere niet hebben. Die van *Bellonius* is rondt van lyf, an 't voorste deel met kerven verdeelt, en met een schors overtogen; de grootste zijn niet boven dry oft vier vinghers breet: sy hebben een rode lever, die *Aristoteles* schijnt Mutis te noemen; de darmen met

Aldro: de Crustat: l. 2. c. 17. Beschryving.

veel krullen behangen, en haar vaste deelen worden door witachtige spieren beweegt. *Aldrovandus* heeft een ander ghedaante anghemerkt, welkers uitterste voet an weerzyden uit korter en dikker tussen-knopen bestaat, en korter als de andere voeten is,en an't einde met twee andere geledingen breder. Sy worden veel omtrent het Eylandt der Kanibalen, nu Domeneka ghenoemt, ghevonden, en om datse in de klippen wonen, klip-kreeften van *Oppianus* genoemt. Sy zijn Mannetje,en Wijfje: die zijn roder geverwt, dese blauwachtig. Men seit dat de Mannetjes de Wyfjes eerst beklimmen eer sy met haar versamelen; Sy buigen de beenen na den buik als sy gaan sullen. *Rondeletius* seit dat'er in't Wyfje een saffraanachtig deel is,dat de Mannetjes niet hebben; hy meent dattet de stof van haar kuit is.

Ælian: H: A: l.7. c.24. In't Thracise Bosphorus swemmen sy by harde storm tegen de vloet op. Omtrent de uitstekende hoofden, daar de wind meer krachtheeft, houden sy haar yeder in haar bochtige holen.

Gebruik. De Wijfjes als sy vol kuit zijn, worden meest in de spyze gepresen; daarom zijn sy te Bononie van grooter waarde. Datse in Indie mette nieuwe Maan vol soet zap zijn, en met de oude dat niet hebben, wort verhaalt. In de Genees-konst heeft de ondervindingh geleert datse de Teeringachtige vorderlijk zyn, soo *Rondeletius* seit, dat ghy ook by *Marcellus* vinden sult. Sy genesen de droppel-pis,als sy een half loot swaar, mette melk van de Moeder oft Voedster, de Kinderen inghegheven werden; Totte vierdendaagse koorts,het schorft en tranende ogen worden sy van *Avicenna:* tot de kankerige geswellen van *Plinius* gepresen.

II. STIP.

Van de Krabbe Maja genoemt.

Naam. DE Krabbe Maja ghenoemt, heeft sijn naam a magnitudine, dat is grootte, gekregen; want Maja,dat een Vaders Suster,oft Voedster betekent,wiert ook somtijts pro majore natu oft de eerstgeboorne genomen.

Beschryvingh. Hier in verscheelt hy van de Pagurus, dat dese voor breder is, en de Maja sich achter meer uit-breidt.

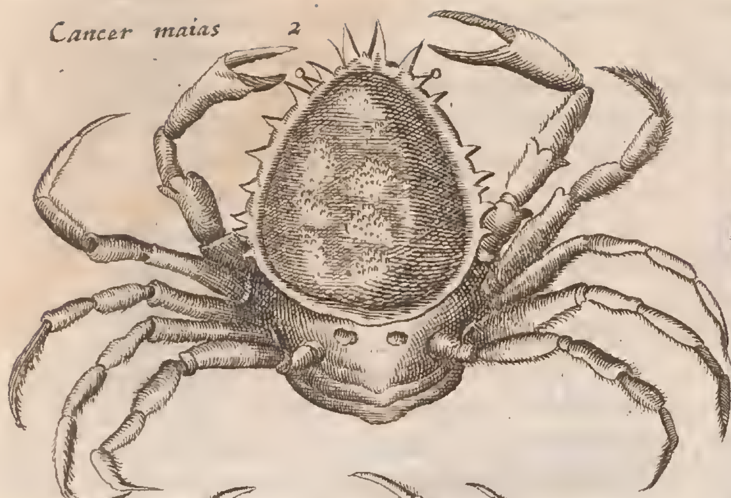
Sijn lijf is so swaar, dat het totte gangh onbequaam is, en dat is in de levende blauw, oft groenachtigh, oft met rood gesprenkelt; en so ghy hem op den rugh leggende besiet, sult ghy an't voorste deel dry korte sprieten sien, die van het deksel van sijn schors beginnen,tussen welke twee uitsteeksels verborgen zijn: De benen zijn hoog en dun, met vier geleedingen onderschept; An weerzyden heeft hy vier voeten, met vijf gheleedingen onderschept en wel met nagels gewapent:de schenkels zijn met veel ruwheid beset; Het Wijfje heeft een breedachtigh deksel, daar onder sich twee gaten met een vlies besloten, an de wortels van de achterste schenkels vertonen: Daar-en-boven gebruikt hy noch vier halve kringen om te swemmen, van welkers wortels acht vinachtige takjes voortkomen, daar de kuit van de swangere anhangt. Indien gy haar innerlijke deelen besiet; in't hooft oft in de mond self heeft hy twee beenachtige tanden; an't verhemelte een klier in plaats van een tongh, voor de tanden noch twee tandighe beentjes, en in de mond een holligheid voor de keeldarm, in welke iet roods leit dat verscheide bochten heeft: *Bellonius* meent dat het de lijfmoer is; want men heeft bevonden datter kuit uit voortkomt; Daar onder volgt een ruime holte, die leedigh is, als de visch nuchteren is, soo datmen die oft voor een andere mond, oft maagh soude oordeelen, daar ook vier snijtanden by staan, en eene maaltand, van welke de keeldarm begint,in welkers opperste ghy opentlijk een keelklapje siet: Dit word met doorgangen an eenige uitsteeksels gehecht, die so klein zijn, datse haar nauwlijk vertonen; En gelijk de lijf moer het grootste deel van de holligheden vervulde, also worden de uitsteeksels over al door de hollighe-den inghevoeght, doch maar met heel dunne banden, en voornamentlijk met spieren t'saam-gehecht: Daar is ook geen ander openbare darm, als daar de uitsteeksels eindigen, namentlijk de ontfanger van den drek: Maar sy is langwerpigh rond, en leit boven op de overige deelen,en is totte start toe uitgestrekt: Ook sult ghy weerzyds een blaas groot,sterk, en vliesachtigh in den buik self sien, welkers uitgang door die twee gaten is, die onder het deksel verborgen zijn; weerzyds onder de schulp inde zyden heeft hy ses kuwen, die door een seker vlies van 't deksel self afghescheiden werden: want het water dat hy met de mond ontfangt, schiet hy door de gaten omtrent de beenen weder uit: Dit alles by na schrijft *Rondeletius* sijn Pagurus ook toe, die ghy kond nasien. Tot de Maja behoren ook eenige van de volgende.

De eerste Hippocarcinus oft Paards-krabbe van sijn grootte, en mette bynaam de ruige genoemt, om dat hy overal op den rugh met scherpe pinnen beset is,die an de zyden grooter zijn; boven zijn uitpuilende ogen, ter zyden eenige platen uitstekende, komen van't midden-voorhooft twee scherpe hoorntjes uit: De mondt staat op de onderste plaats, welken twee kleine armtjes binnewaarts heel vlokkig beschermen; An weerzyden zijn vijf voeten, de armen daar by gerekent, in even so veel leden verdeelt: De scharen an 't voorste deel,maken de dikte van een kints arm uit, met donkerverwige tangen; daar eenige ruwe uitstekende draden als veselen uit voortkomen.

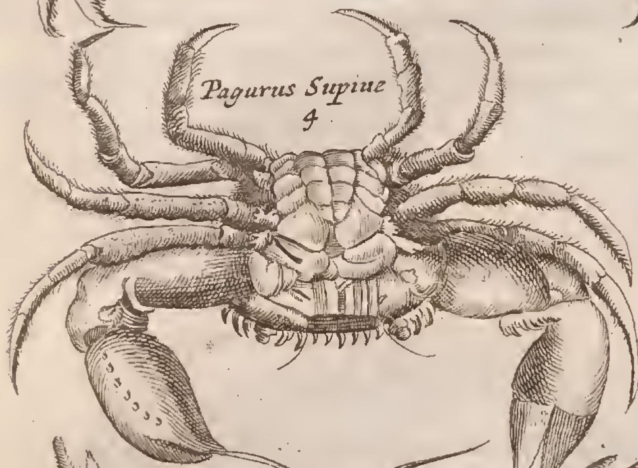
De ander is op het boven-deel de Paardskrabbe niet heel ongelijk; de start is eyrond, en eindigt in een heel smal schildvormigh en vijf-hoekig byhangsels; In 't selve is een merkelijke holligheid als een schotel: De mond is onder als met veel vlokachtige armtjes beset; in den buik is een platte holligheid bequaam om de kuit te bewaren.

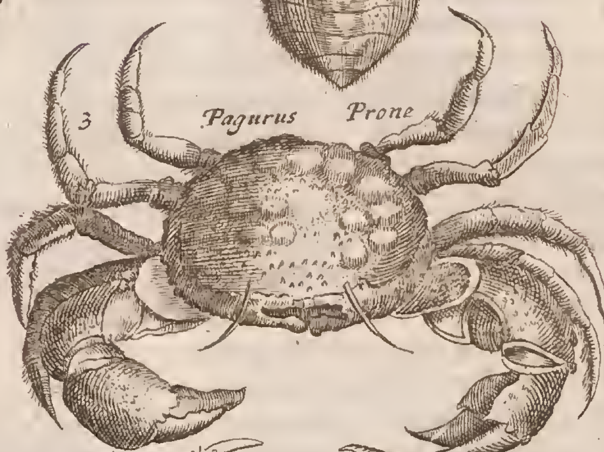
Inde derde omringen ses grootachtige pinnen, de zyden, en twee heel groote het voor-

hooft;

Cancer maias
2

Pagurus
fœm us
1

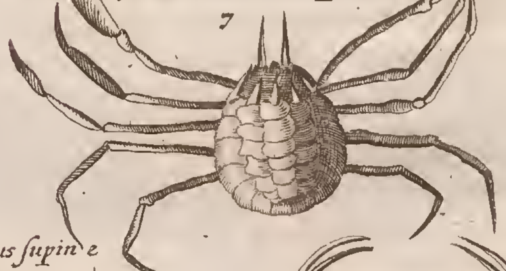

Pagurus Supiue
4

3
Pagurus Prone

Caucer flauus sine Undulatu
6

Cancer Varius suuit mar morous
5

Aranei mari Supine
8

Aranei marine Specios prone
7

Araneus alius
11

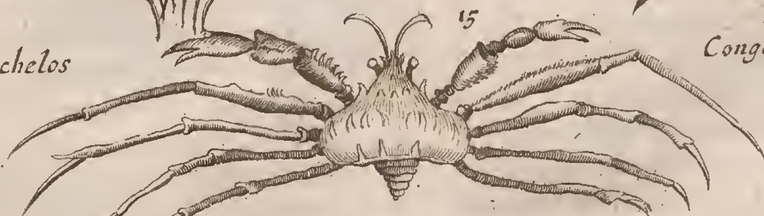

Araneus ſupin e
alius
10

Araneus Cruſtae prone
9

Caucer minut
14

Caueer minutior
13

Cancer brachyochelos Rondel
12

15
Caneer brachÿochelos
Congener

hooft; Hy is twee hand-breed langh, met sijn scharen en armen, en op het boven-deel van't lijf bultigh en scherp.

De vierde is van de selfde gestalte, maar is weerzyds en op den rugh met veel pinnen beset, an de voeten en armen ruw, en op 't boven-deel met verscheide verwen, maar voornamentlijk rode geplekt.

De vijfde die *Rondeletius* de Herakleotise noemt, heeft anghels in't voorhooft, en ter zyden; Het onderdeel van de schulp is met angels beset, ruw, en donker van verw.

De seste heeft een wollige ruwheid op de schulp, en is asgrauw, en donker geverwt.

Plaats. Sy worden in de Ægæise, Jonise, en Adriatise Zee gevonden.

Gebruik. De Mannetjes worden in den Herfst, inde Winter, en in den April, mette volle maan totte spijse uitgekosen; maar het Wijfje inde overige tijdt tot September: Sy werden ook met een toegesloten aars en mond, om geen vogtigheit te verliesen, inden oven gebraden.

III. STIP.

Van de Pagurus

De Pagurus heeft die naam gekregen, om dat hy in ongebaande plaatsen verkeert: *Simeon Sethi* verwaardight hem metten naam van Karcinus; van *Palladius* word hy Cancer Marinus oft Zee-kreeft genoemt. De uitlegger van *Aristophanes* noemt hem Kaburi: De Huidendaaghse Grieken houden noch den naam van Pagurus, en de selve word ook in Dalmatie, so *Massarius* getuight, gebruikt: Hy is breeder als langh, en buiten de groote Zee word hy een voet groot: Daar is'er in Engelant een gesien die tien ponden woeg, hy is met een sterke glatte schors bedekt, en die is in 't ronde met negen kerven schalywys gesneden. De verw van de levende groene, schijnt door de al te groote uitwasemingh van de rode verw, op den rug swartachtig. Weerzyds hebben sy vier ruige benen, met dry geledingen t'saam gevoegt, daar langhachtighe scherpe naghelen maar niet gespleten angheheght zijn. De armen zijn voor in twee gespleten, met twee leden onderschept, met gekerfde tangen gewapent, en an 't einde swart, met welken sy anvatten 'tgeen sy eten, en heel harde dingen vermorsselen: sy hebben weer-zyds haar kuwen gelijk het overige geslaght van de Locusta, en met ses rijen onder de schors van den rug an de wortels van de schenkels ingehecht. Inde mond sult ghy soo veel geheimen van de natuur, so veel bystaande uitsteeksels, so veel vliesjes sien, dat ghy gedwongen, dat ongheloofIijk wonderstuk bekennen sult. De Mutis, 't welk de lever is, heeft hy heel soet, merendeels rood, byna met oneindige geele uitsteeksels beset, die an sijn groote maag leggen. De overighe innerlijke delen bestaan uit witte spieren, daar de buitenste door beweegt werden. *Rondeletius* heeft hem onder de naam van de grote Cancer maja beschreven. Indien ghy haar onderscheid besiet: De een is Mannetje, en de ander Wijfje. *Scaliger* maakt den eenen ronder, grooter en donkerder, den ander vierkanter en kleinder, lichter van verw, en byna bleek groen. De Venetianen noemen haar Poressos.

Hier toe behoort de Herakleotise Kreeft van *Bellonius*, en de steden Heraklea, van welke de eene an de Pontus, de ander an de Propontis leit. Hy heeft harder schors als de Cancer maja. Hy heeft weerzyds vier benen, twee sterke armen, met twe leden gevoegt, in twee gesplete tangen gewapent, welkers opperdeel met verhevene kerven beset is; sommige noemen hem Zee-Haan, om dat sijn armen oft scharen als een hane-kam ghekartelt zijn. De rug is met knobbeltjes beset, en rood geverwt.

Desen is een ander gelijk in dichtheid van hayren als een Beer. Hy verscheelt van de voorgaande, eerst in scharen die langer zijn, en an beide uitterste een deel hebben dat een tang maakt, en als sy gesloten werden, voegen sy tandswijs in malkander; sy zijn rood van verw, met korte voeten, van welke de achterste weer-zyds alderkortst zijn, met sprieten en ooghen meer van malkander staande; Hy wort inde Thyrrenise en Adriatise Zee gevangen: maar de grootste inden Ocean. *Rondeletius* heeft een gesien die meer als een groote hantbreet, en by na een elleboog lang was. *Alexander* gedenkt by *Ælianus* een geslagt van Kreeften, welkers schulp over al in de rondte een voet groot was. Haar wonderlijke grootte in de engte van Persie verhaalt *Strabo*. Sy zijn gewoon haar kleet te verlegghen. Als sy voelen dat dit ruimen wil lopen sy als dul gins en herwaarts, en soeken meerder voedsel, op dat de schors door die opswellingh eer soud breken. Die afghevallen zynde leggen sy als dood in 't zand. Tot haar selven komende, eten sy het zand, en na dat sy haar verscholen hebben, komen sy niet eer uit haar schuilhoeken, dan als sy met haar oude schildt weder versien zijn. Sy houden soo veel van de maat-zangh, datse daar door gevangen werden. Datse gevangen zynde somtydts in de gaten kruipen, en dat de dode in Scorpioenen veranderen heeft *Nikander* verhaalt.

Ælian: l. 17. c. 1. — Ælian: H A: l. 9. cap. 45. — Nikander in Theriac:

Sy worden onder de lekkere spijs gherekent, maar swaarlijk verteert. Als sy gekookt werden, worden sy een weinig rosch en swartachtigh.

IV. STIP.

Van de Cancer Eques oft Ruiter Krabbe.

Naam. De Ruiter-Krabbe heeft sijn naam van sijn geswinde loop verkregen. By *Hezychius* word hy Dromos, by *Ælianus* Dromia oft loper, by andere Grieken Hippeus oft ruiter genoemt. Hy is grooter als een kleine Kastanie, witachtig geverwt, met roodachtige stippen ghesprenkelt en als de Pagurus ghedrayt. Tegen de Son ghehouden is hy heel klaar, behalven in dat deel daar de inghewanden leggen. Hy heeft geen groter ogen als een kleine Boon daar hy heel scherp mede siet. An weerzyden

Arist: H. A. l. 4 c. 2. Plin: l. 6. cap. 3. Aldrov: l. 2. c. 20. Beschrijving.

zyden vyf voetẽ met hayrtjes beset, van welke de twee voorste getangde armen zijn, daar hy alles mede antast: De andere zijn dun, met rechte en kromme nageltjes verscheiden ghewapent: Van dit geslagt sal mogelijk zijn die *Rondeletius* breed-voet noemt, die so groot als een Okkernoot, oft somtijdts wat grooter is. Hy heeft getande en gelede scharen, en weerzyds vier voeten. De achterste en kleinste heeft hem, om dat hy in een beenachtighe breedte aflaat, den naam gegeven. Hy is glat van schors, boven op witachtig, en eenigsins swart; Hy word mette uitwerpselen van de Zee op den oever geworpen. Desen is gelijk welke *Bellonius* seit dat by de Grieken Mikron carcinon oft kleine Kreeft, en te Rome Grancette genoemt is. Hy is met veel witte stippen op den rug, als een slang onderscheiden. Yder poot is met vier geledingen gevoegt. Sy zijn twijffelbare, en komen op de middach in de grootste hitte uit Zee te Landt, en brenghen den dach in de Son door, en lopen tegen den avond weder in Zee. *Bellonius* heeft ghesien datse so geswind voortliepen, dat hy niet een met loopen konde inhalen. Ia dat hem geen Haaghdisch uit seker kruid, daar hy in sat voortspringhende, ook konde beloopen. Hy scheen meer te vliegen als te lopen.

Plaats. Ælian: H: A. l. 7. c. 30. Sommige schryven dat de dromo van *Hesychius* in de Zee-poelen ghevangen werd, en als een pyl over 't water loopt. *Ælianus* ghewaaght van sommighe die hy petelias, van 't vliegen noemt, maar *Gillius* leest pelias, welke met heel kleine vleugeltjes vliegen, die de loopers niet gebruiken. Haar kan ook de naam Podanemon gegheven werden, die haar van *Atheneus* uitten Rymer *Kratetes* toegeeigent werd. Sy worden om haar kleinheid in de spijse veracht.

V. STIP.

Van de geel-ghevlamde Krabbe van Rondeletius, van de ghemarmelde, van de hart-vormige, en andere die in lengte van scharen verscheelen.

DE Cancer flavus undulatus oft geel gevlamde, heeft sijn naam van de verw, en Aldrov: l. 2. c. 21. strepen, die hy onder heeft, niet anders als Kamelot ghevlamt zynde bekomen. Hy heeft vier lange ruige benen, ook twee ruige groote scharen: twee lange hoorns: twee byhangsels an 't voorhooft, twee andere ande zyden. Hy word omtrent Antipolis, en het Eyland Lerinus gevangen.

De Cancer marmoratus oft gemarmelde, is soo genoemt om dat hy met een glatte schors met groene, blauwe, witte, swarte, en asgrauAldrov: l. 2. c. 22. we plekken, als de Iaspis en 't marmer gesprenkelt is. Indien hy dood in de Son gedrooght werd, word hy geheel geel, en de plekken verdwynen in den doode terstond. Hy heeft korter, en dikker tangen als andere; Daar op puilen knobbelen als edele stenen, ghelijk in de Astacus, uit: Op 't voor-hooft staan twee hoorntjes. Achter de oogen die wijt van malkander staan is de schors ghetand. Sy wonen in gaten van de klippen, en hangen so vast met haar poten datse nauwlijk konnen afghetrokken werden. Sy zyn harder van schors als andere. Sy houden haar in de rotsen ande stranden van Agatha.

De Cancer cordis figura oft hartvormige, heeft twe hoorns, an 't voorhooft, twe scharen met korte tanghen. Hy houd het diep in zee, en word uitte diepten met andere vissen na de stranden getrokken. En veel in de maag van de Kabeliau gevonden.

De Krabbe die in lenghte van scharen verschelen, zijn oft met dunne oft dikke scharen. Aldrov: l. 2. cap. 23.

Die dunne scharen hebben, worden by *Aldrovandus* onder den naam van de Zee-Spinnekop begrepen, en onder dry geslagten gebragt.

De eerste is donker asgrauw geverwt, voor an 't hooft spits, met oogen weinigh van malkander staande, en twee spitse hoornen.

De ander is ronder van lijf, en onder den naam van de schorsachtige spĩn begrepen.

De derde veel ronder, donker asgrauw gheverw, met dikker scharen als de voorgaande, welken de naam van de ander schorsachtighe Zee-spinnekop gegeven is.

Van dese is de Zee-spinnekop, van welke *Aristoteles* in de beschrijvingh van de Cancellus gewaaght, verscheyden. Want in vorm is hy de spinnekop ghelijk, behalven dat hy het deel onder 't hooft, en de borst gelegen grooter als de spinnekop heeft; *Rondeletius* doeter by dat hy de getangde scharen na de kleinheit van 't lijf heel langh heeft. Die dikke scharen hebben zijn soo ruw en scherp, datse geangelt schijnen. De een is voor an 't lijf, en an de benen wit, waar van hy witte genoemt is. Boven op is hy rood met blauwe poten. De ander kleinder als de eerste is swart gheverwt, en daarom so genoemt.

Vande Brachychele zijn ook enige gedaanten, uit welke die van *Rondeletius* uitten rode swartachtigh, met heel korte dunne scharen, mette naaste benen heel lang ten ansien van 't lyf, voorts dik en scherp, met eenige wolachtigheid bezet is. Hy is overvloedig in 't Eylant Lerinus.

De overige zijn dun en glat: het opperdeel heeft anghels: uit deze is'er een heel scherp van mond, en weerzyds met uitpuilende oogen; het lyf is overal ruw, en word de kleine genoemt.

De gelijkslaghtighe van *Aldrovandus* gelykt met sijn dikken buik een flesch, indien ghy de start wech-neemt: hy is heel scherp van hooft, het lyf boven op met angels bezet, blauw geverwt, en onder witagtig, maar de tangen van de scharen zijn roodachtigh.

III. LID.

Van de Rivier-krabben.

DE Rivier-krabbe by de Latynen Cancer fluvialis, word by de Grieken Carcinos Aldrov: l. 2. cap. 24. Potamios ghenoemt. *Simeon Sethi* en *Galenus* hebben

hebben hem Rivier Pagurus ghenoemt. Hier in verscheelt hy van die van de Zee, dat hy dikker en harder van schors is, met ruwer benen, en rompeligher scharen, en wyl de Zee-krabbe de blauheid van de schors van de lotus heeft, soo is de Rivier-krabbe uitten rossche swartachtigh. In de Zee-kreeft maken de nagels de leste geledingh van de benen: en de Rivier-kreeft heeft veel kerven in 't ronde omtrent de nagels.

Ghy sult haar vergeefs in Vrankrijk, en in Hooghduitsland soeken. In Grieken-landt Kreta, Sicilie, en Etrurie worden sy ghevonden. *Bellonius* heeft haar op den berg Atho in Macedonie ghesien, en in de kleine Rivieren van Cilicie, die niet van den Issus afvloeijen. Sy zijn dikmaal daar so overvloedig, dat'er in korte tijt wel duisent gevangen werden. Datse in de Nyl ghevonden werden lesen wy by *Ælianus*. Ælian: H: A: l. 5. c. 25.

Sy zijn vleeseters, en als sy malkander raken byten sy malkander de benen af. Als'er *Rondeletius* te Rome twe hondert gekocht, en om haar te ververssen in 't water gheworpen hadde, vochten sy soo met malkander, dat hy meer als vijftig beschadigde vond. Het is ten lesten so ver gekomen datse alle behalven een omgebragt zijn. Daar worden sy ook met een spa uit de aard gegraven. Omtrent de koopstadt Ephesus dooden sy met haar scharen de Slanghen, die uit een seker hol komende, de poel over swemmen willen. Te Rome hanghen sy door-boord zynde op de visch markt te koop.

Sy worden t'allen tijde gegeten, maar zijn Somers beter, en na dat sy haar harde schors verleit hebben, worden sy op de groote meesters tafels gebragt. Sy worden van sommige in melk ghestikt. *Avicenna* prijst haar seer met garste water ghekookt in de uitdroghende koortsen.

Gebruik. Sy hebben by na het selve ghebruik in de Genees-konst als andere. Datze gestampt en met vars water gedronken, tegen alle vergif, en zonderlingh de stecken der Scorpioenen, met Ezels oft Geite-melk gebruikt goet zijn, schrijft *Plinius*. Dat ghy ook by *Dioskorides* vinden sult. Tegen de steken der adder-slangen worden sy met wijn gedronken oft alleen, oft met luiskruid, zout en Polium gestampt, soo *Ægineta* getuigt. De asch van de gebrande is den genen die van een dullen hond gebeten is vorderlijk. *Æschrion* brande haar so lang in een rood kopere schotel, tot datse licht konden tot poeijer ghebraght werden, en dat op den achthienden dach van de Maan, na het opgaan van de Star den hont genoemt, als de Son in den leeuw gekomen is. Van dit poeijer gaf hy een lepel vol met anderhalf ons water in, als de beet noch varsch, maar meerder, als sy veroudert was. *Galenus* seit dat'er in dit Genees-middel so grooten kraght steekt, dat hy seid niemand, ghestorven te zyn, die dat by tijdts gebruikt hadde. Dat sulks door eigenschap van selfstandigheid geschiet gelooft de selve ook. In Oly gestampt en ook met water angestreken, zijn sy goet voor het anvallen van de Koorts ghebruikt, soo *Plinius* zeit. *Archigenes* maakt by *Galenus* uitte ghedrooghde en ghestampte Kreeften, de voeten en uitsteeksels afghehouwen zijnde, een vierendeel-loods swaar, en even so veel Asarum oft Mans-oiren, met water van de zelve Rivier daar de Kreeften in ghevangen zijn, een ghenees-middel dat het water asset. *Hippokrates* geeft die in Wijn gestikt zijn, tegen de vloed der Vrouwen in. Plin. l. 5. c. 32. Plin: H: N: l. 32. c. 10. Hippokr: l. 1. de Morb: Mulier.

VI. LID.

Van de Kreeften die in schulpen wonen.

I. STIP.

Van de kleine Kreeften.

Behalven de schorsachtige, die wy tot hier genoemt hebben, zijn'er noch andere, die in vremde schulpen ghelijk van de Mitulus, de Pinna, Pecten, Oesters en andere verscheiden geslagten van de hoornige Vissen leven, hoedanige zijn de kleine Kreeften, de Squilli, en Scylari, die in gestalte niet veel van de voornoemde verschelen.

De kleine Kreeft die in de Pinna groeit, word Pinno philax, ghelyk van het bewaren van de pinna genoemt, zo *Suidas*, *Hesychius* en *Varinus* verhalen. By *Chrysippus*, zo *Atheneus* seit, word hy Pinneteres genoemt: maar daar zijn'er die in de Oesters gevonden werden, so groot als een kleine boon, over 't gheheele lyf wit geverwt, behalven dat het midden van de onder-schors roodagtig is: Die in de Pinna wonen zijn groter en roder, maar anders met de scharen, voeten, en 't geheele lijf de andere gelijk. Sy verschelen van de Cancellus daar in, dat de kleine Krabben by de levende pinna en Oesters woonen, en de Cancelli alleenlijk de lege schulpen en hoorns innemen, en met haar lange lijf meer de Locusta als de Krabbe ghelijk zijn.

Van haar teling zijn de schrijvers niet eens. De vissers, na 't segghen van *Aristoteles*, verhalen, datse als uit een selve saad, met die geene, welkers schulpen zy innemen, gheboren werden. By den selven sult ghy dese woorden vinden. De pinna die in de klippige en steenachtige gaten hangen, wortelen daar, en telen daar ook parlen: Maar sy leven door een seker deel dat an haar visch vast hanght; Want an de mond van dese schulp-visch groeyt een beesje dat scharen heeft, voedsel trekt, de kleine Krabbe gelijk is, en Pinnophilax ghenoemt werd. *Rondeletius* dorft bevestighen, wijl hy dikmaal de kleine Krabben in de Oesters en schulp-vissen, die vol kuit waren, gesien heeft, datse uit versamelingh van Man en Wijfje en ook van kuit voort-komen. Hoe het zy, die konnen in andere niet voort-geteelt werden: ghelijk ook niet, de Viscus, en Polypodium als op een ander boom voort-groeijen. Teelingh. Arist: H: A: l. 5. c. 15.

't Geen ghy van haar voorsichtigheid by *Plutarchus Oppianus*, en andere vinden sult. Dat hy namentlijk de pinna beheerscht, en Plutarch: de Solert: Oppian: l. 2. Halieut.

van

van den anstaanden roof waarschouwt, zijn beuselinghen. Ghy sult thien van de pinna openen eer ghy daar een Pinnophilax sult in vinden.

De selve worden alleenlijk met slyk en water gevoed. Geloof datse daar binnen schuilen, om haar leven te bewaren; want die met een sachter schors gedekt zijn, zyn het ongelijk meer onderhavig. Daarom bevestigt *Rondeletius* dat hy de kleine Krabben in de holen van de sponcijen, de reten van de stenen, en in de uitterste schulpen met welke de oesters bedekt zijn, dikmaal gevonden heeft.

II. STIP.

Van de Cancellus.

Naam. DE Krabbe die by de Latijnen Cancellus genoemt is, werd by de Grieken Karcinion, by *Oppianus* Carcinas ghenoemt. *Plinius* schijnt hem en de kleine Krabbe onder den naam van de Pinnotheres, en Pinnophylax vermenght te hebben, ghelijk *Aldrovandus* bewijst. By de Fransen word hy Eremite, en Bernard Eremite ghenoemt. Eremite om dat hy andere schuwende alleen in sijn schulp, als in een wildernis leeft. Bernard om datze gemeenlijk in Vrankrijk de dwasen bernards noemen, en om dat hy met een schulp gedekt en met scharen, bequaam tot bescherming van sijn leven, versien zynde, vremde hoeken om te schuilen soekt. Hy word heel nauwkeurig van de *Wijsgeer* beschreven. (Aldrov: l. 2. c. 26.)

Beschrijving. Hy is seit de *Wijsgeer*, by na een gemeen metghesel van de schors en schulpachtige vissen; want in gedaante schijnt hy de Locusta gelijk, en is afgesondert van andere, en alleen geborē: maar om dat hy daar na een schulp soekt, daarom is hy die geene die met een schulp gedekt zijn ook gelijk, waarom hy twijffelbaar, en beider geslagten schijnt deelachtig te zijn. Nochtans is hy (om wel te spreken) de Spinnekoppen gelijk, behalven dat hy dat deel dat onder 't hooft en den buik leit, breder als de spinnekop heeft. Hy draagt twee rosse dunne hoorntjes, daar soo veel oogen onderstaan, die noit binnewaarts wyken als in de Krabben, maar altijd uitpuilen. Daar onder is de mond, gelijk als met veel hayrtjes beset. Daar onder staan twee gekloofde voeten met welke hy de spijs na de mond brenght. Noch hangender weer-zyds twee andere, en de derde is klein. Het onderste van de borst is geheel sacht; Opghesneden zynde vertoont sich binnen yet bleeks. Van de mondt totte maagh loopt een doorgang na de maagh. Daar word geen gat voor den drek ghevonden. De voeten en de borst schijnen eenighe hardigheidt te hebben, maar minder als de Krabben. Hy hanght met geen bandt an de schulp vast ghehecht: Maar wandelt los en vry op de wys van de hoornvissen. Sy hebben alle de linker voet dikker als de rechter. En wyl sy in de schulp met het halve lijf omgebogen leven, soo groeyter, al wat van de gedrukte rechter zyd afgaat, an de losse en vrije linker zydt weder by. *Bellonius* doeter by datse de oogen als de Kreeften verheven hebben, welke met witte stippen gheplekt zynde hy uitsteekt en inhaalt na sijn wil. De tanden zijn beenachtigh; Van de mondt loopt een keeldarm so dun als een draad na de maag. De darmen worden maar twemaal omgheboghen: en die vochtigheid, welke in de maagh groen was, vertoont sich in de darmen wit. (Arist: H. A. l. 4. c. 4.)

Aristoteles maakt van haar dry gheslaghten. Die in de hoorns kruipt is langer als de andere, die in de Neritis loopt: die in de Natices woont heeft de rechter gekloofde voet klein, en de linker grootachtigh, daar hy meest op voortloopt. Tot de derde schijnt te behoren 't geen de selve van haar aldus schrijft. Daar sijner onder de schulp-vissen die kleine beesjes, de kleine krabben, die in de Rivieren voortkomen gelijk, in hebben: Maar met dat onderscheid datse een heel sachte klier binnen haar schulp hebben. Hoedanigh sy ghevormt zijn besie dat uitte opsnijdingh. Wy vertonen hier dry af-beeldsels.

De kleinste Squilla van *Scaliger*, by die van Gaskongie Civada genoemt, word met handen vol gegeten. Sy worden in de kleine vischjes ghevonden, en hebben de uitterste benen breedachtigh, tot bequaamheid van 't swemmen: Sy verkeren in de klippige plaatsen, en slijkerige gronden. *Aristoteles* meent datse uit het selve voortkomen, maar qualijk; want an haar zyden hangen eenige trosjes oft bolletjes, en eyren oft kruit an draden gehecht: en daar is angemerkt dat de Mannetjes van de Wijfjes volmaaktlijk onderscheiden zijn: Geboren zijnde kruipen sy in schulpen, daar uitgroeyende, weder in grooter. Onderscheid. (Arist: H. A. l. 5. ca. 15.)

Sy hebben ook haar ghebruik in de spijs, want *Dorion* by *Atheneus* betrekt haar onder de Hepsetos; *Gesnerus* seit dat hy gekookt, de reuk en verw van de Rivier-Squilla hadde. *Bellonius* seit dat hy niet eetbaar, maar an de Julis, de Chamus, en Klip-baarsen heel angenaam is. *Galenus* seit dat de barbeel door het eten van die slijmerig, en van quaden reuk werd; maar dat is mogelijk van de Cancellus die in de Sponcyen woont, en Tragos oft den Bok van sijn stinkenden reuk genoemt werd, te verstaan. Gebruik.

BYHANGSEL.

Van eenige Brasilse schorsachtige bloedlose en voornamentlijk van de Krabben.

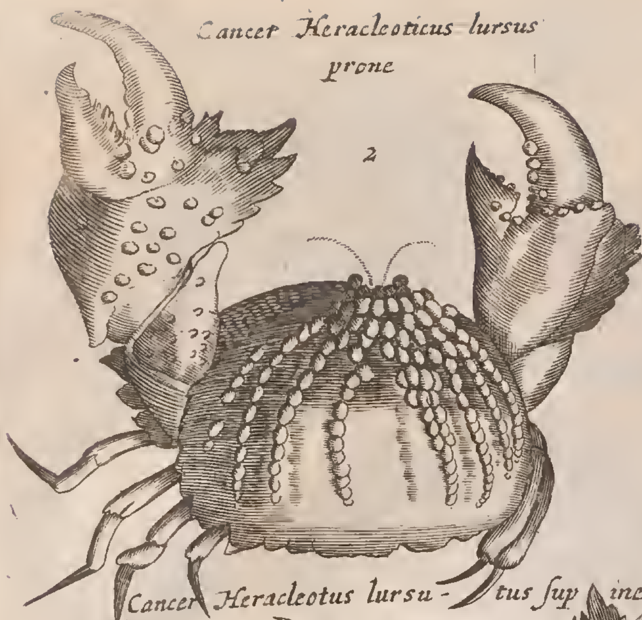
I. HOOFT-STUK.

Van de Guaja Apara oft grootste Krabbe.

DE Guaja Apara oft grootste Krabbe is heel schoon ghesprenkelt; sijn gestalte van lijf is als een doorgesneden maan, en dry vingers breed, en twee en een half lang, hoewel'er grooter gevonden werden. De schulp, gelijk ik geseit heb, is halfmaans wijs, an weerzyden achterwaarts uitgesneden, en spits aflopende: Het voorste deel van de schulp is

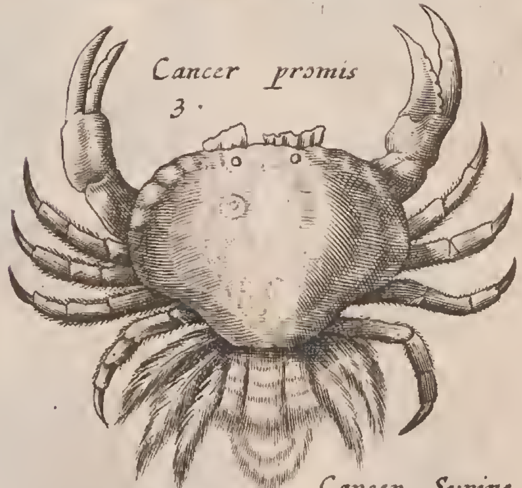
boven

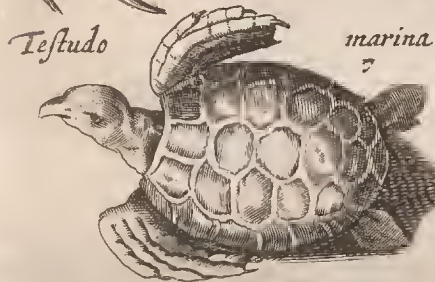

Cancer Mollucensis pronus.
1
2
Cancer Molluensis supinus.
Cancer paruus altus.
5
Cordus figura Cancer.
4
Cancer paruus
3
Cancellus nudus.
Cancel: lus in testa
7
6
Cancellus aldrou.
8
Cancellus ruber.
9
Cancellus in Buccino.
10
Scyllarus siue in Nerite concha.
11
Cancellus auena.
12
Canceri Hirsidi Rondel species.
13
Cancellus oblonques.
14
15
16

Cancer Heracleoticus lursus
prone
2

Amplus bœua marina
1

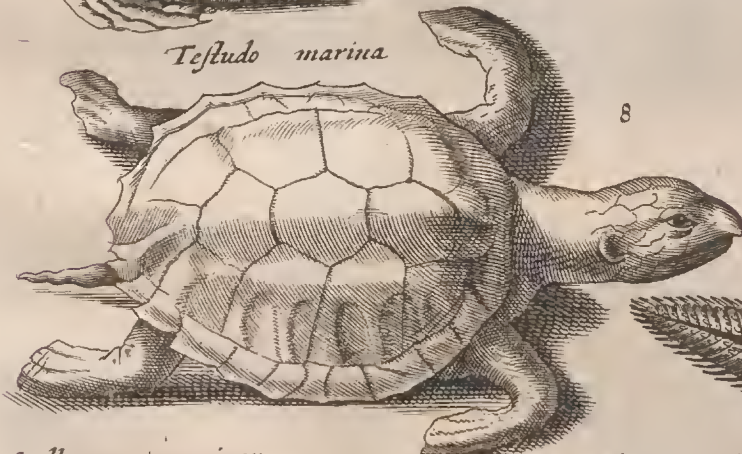

Cancer Heracleotus lursu- tus sup ine
4

Cancer promis
3

Testudo marina
7

Crabon
6

Cancer Supine
5

Testudo marina
8

Stella marina major
9

Stella marina minor
11

Stella marina trodocim radis
10

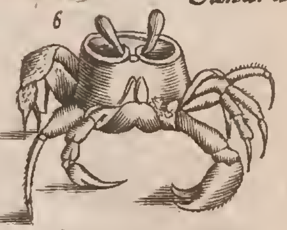
Tab. IX

Guaia
alia species

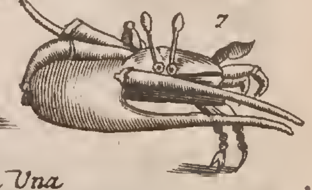

Guaia Apara

Gnata Miri

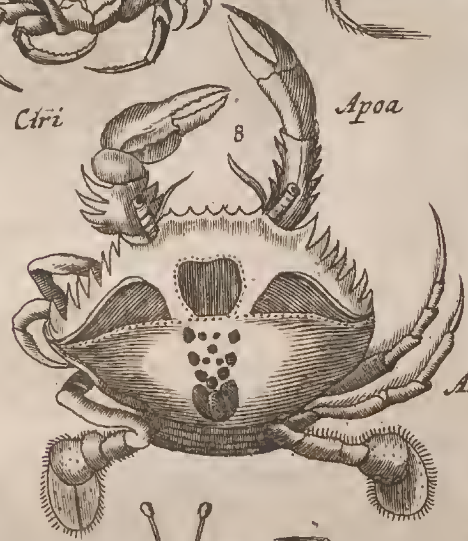

Guaia
alia

Cunuru

Carara Una

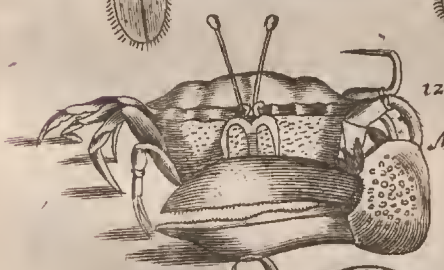

Ciecie Panema

Vca Vna

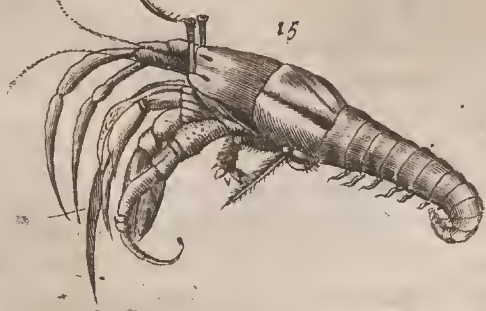

Ciri
Apoa

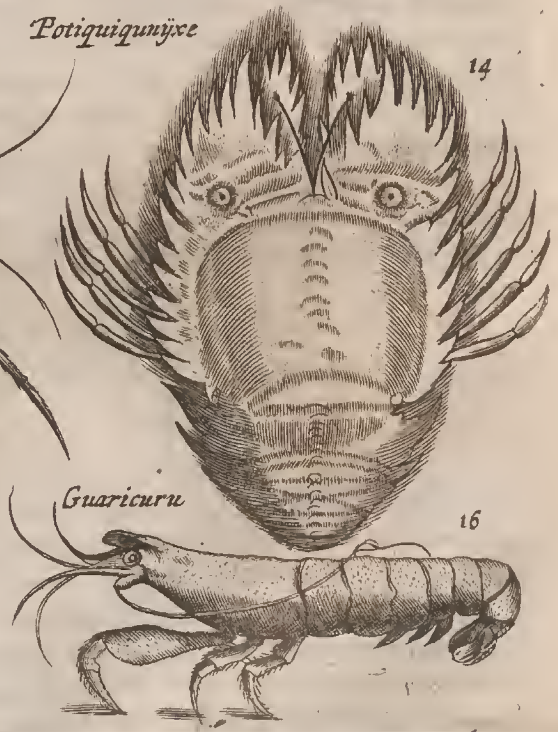

Aratu et Aratu pinima

Guanhumi

Maracoaru

Potiquiya

Paranacare

Potiquiquiyxe

Guaricuru

boven het midden bruin van verw, met plekken uitten witte geelachtigh onderscheiden; het achterste is ook uitten witte geel, en met bruine streepen na de lengte verciert.

Hy heeft acht voeten, elk uit vier tussenknopen bestaande, die rond en uitten witte geelagtig zijn; hy heeft twee armen oft scharen, yeder twee en een halve vinger lang, en anderhalf breed, yeder met een kleine tangh versien, met welke hy niet so heftigh nijpen kan als andere Krabben; maar yeder arm is opwaarts gewapent, en als een hane-kam getand; so dattet wanneer hy levend, de armen an't lijf voegende, de selve so bequamelijk schikt als hy kan, schijnt datter twee hane-kammen tegen malkander staan; de tang verbeelt een hanen-bek met sijn kam; de armen zijn ook uit den witte geel, met bruine plekken onderscheiden; en de gheheele arm is den bek en kam van een Haan gelijk: In't water swemmende, blaast hy water ten mond uit, als of het uit een bron voortsprongh.

De ander gedaante van de Guaja heeft een rond en weinigh langwerpigh lijf, een Okkernoot met sijn groene schel gelijk, en heeft acht krabbe-poten; twee armen, yeder by na twee en een halve vinger lang, maar dun; in't einde van 't lijf dry stompe anghels, en heel kleine ogen; de verw van 't geheele lijf, van armen en voeten is wit, en de geheele schulp van den rug, met schone bruine plekken; in't opperste met groter, ter zyden met kleinder verciert: de armen zijn met kleine plekken uitten rosch roodachtigh gesprenkelt: de voeten zijn geheel wit, als ook den buik.

De ander gedaante van de Guaja die selden'er gevangen werd, heeft een langwerpigh rond lijf, dry vingers breed en langh, oft wat minder: hy is met een langhwerpigh ronde schulp ghedekt, in den omkringh met veel hoorntjes versien, en opwaarts met vlakten; hy heeft kleine ogen als andere: in yeder zyde vier voeten met vier leden; de benen zijn ruigachtigh, met een swarte naghel als een hoorntje an't einde beset: het voorste been is dry vingers langh, de overige altijd d'een korter als d'ander: yeder arm met sijn tang is dry vingers lang, een Menschen-vinger dik, met een schaar van anderhalve vingher langh, en moy dik: de einden self van de tangh, zijn wat meer als anderhalve vinger lang, en buitenwaarts gebekt, en als met Menschen-tanden versien, en die so bequamelijk onderling t'saam-gevoeght, als oft yemand een ghetanden bek in malkander sloot: in't eene deel van de tangh, dat byzonder beweeght werd, is ook in't midden een witte tand. De verw van de gheheele levende Krabbe is vol rood, gelijk onze Inlandse groote Pruimen; op het midden noch rooder, en op de andere deelen bleeker: het einde van de tangen is rosch, met bruin vermengt, gelijk de verw die de swarte Karssen maken. Gekookt zijnde, houd hy de selve verw.

II. HOOFT-STUK.

Van de Guaja miri, Karara Una, Kunuru, en Cicie Ete.

DE Guaja miri is een Krabbetje van de soute Rivieren; het is noit groter als een Pruim: de schulp is langwerpig rond, voor in veel angels aflatende: de ogen zijn klein en kort, de armen twee in ghetal, en de rechter een weinigh kleinder als de linker: hy heeft acht voeten, met vier tussen-knopen, en korte hayrtjes beset: de verw van de schulp is yser-grauw, van de armen en benen donker rood: de hayren van de beenen zijn bleek, en de onder zijd van de tangen witachtigh.

De Karara Una is een kleine Krabbe, welkers lijf vierkant is, en welkers hoeken yeder dwars afgesneden zijn, maar voorts gedrongen, en een halve vinger groot: de ogen zijn uitpuilende, niet lang, swart, in afgesnede hoeken geplaatst: de armen zijn kort, met dikke rondachtige tangen; hy heeft acht benen, niet dik maar plat; de schulp is mette voeten leververwig, oft als een gebrade lever: de armen van gelijken; de tangen bruin, gelijk het zap van de swarte Karssen; de beenen zijn hier en daar met kleine hayrtjes beset, en van de selve verw mette beenen.

De Kunuru is het Wijfje van de Uka Una, in verw en gestalte de ander ghelijk, maar alleenlijk in grootte van lijf en armen verscheiden, want sy is kleinder als het Mannetje, en heeft kleine armen, nauwlijk de linker van 't Mannetje in grootte gelijk, en de linker wat grooter als de rechter, met weinigh hayrtjes, maar de Uka Una is geheel ruigh.

De Cicie Ete van de Brasilianen, by de Portugesen Krangversinha de Manges ghenoemt, is by na vierkant van lijf, en in 't geheel nauwlijk meer als een Haas-noot: De oogen zijn langachtigh en uitpuilend, die hy ook kan verbergen: Hy heeft acht beenen, de linker arm groot, maar niet dik, de klauwen van de tang dun, lang, even gelijk, en sonder tanden; de rechter arm is heel dun, de schulp leververwigh: Het overige heele lijf mette benen uitten bleek-donker geelachtigh.

Hy is eetbaar, en de Brasilianen ghenesen daar mede de siekte die sy Mia noemen.

III. HOOFT-STUK.

Van de Ciri Apoa, Uka Una, Guanhumi, en Aratu Pinima.

DE Ciri Apoa van de Brasilianen, is een Zeekrabbe, met een schulp langhwerpigh rondachtigh gedekt, welke an den rant, van't voor-midden getand, en weerzyds met een scherpen hoek van middelbare grootte aflaat; hy heeft twee middelbare armen, maar ook getand, ses benen, en voor de zevende en seste achterwaars twee platte roeyers, met vier tussen-leden rondom hayrig, die hy in't swemmen gebruikt; De ooghen staan wijt van malkander, en zijn klein, rond en dik, maar niet

 langh,

langh, met een uitsteekende krul als een hayr: de verw van de geheele schulp is donker oft swartachtig, daar de gestalte van een donkerverwig hart, en andere gestalten op afgebeeld staan; de armen zijn donkerverwig, en de tanden uitten blauwe witachtigh; de benen zijn tot het binnenste midden-deel uitten witte groen vermengt, en de buitenste midden-deelen blauw: het einde van de roeijers, 't welk breet is, ook blauw, het overighe uitten witte groen vermengt; het lijf is innerlijk ook blauachtig. Sy zijn goet van smaak. De Ciri lopen ghemeenlijk in de diepten van de soute waters, en somtijds ook na de stranden, met het aflopen van de Zee, maar zelden; Sy worden ook mette ebbe gevangen.

De Uka una is een Krabbe die inde poelen leeft; sijn lijf is langwerpig rond, boven bolrond, so groot als een Okkernoot, mette groene schors oft wat meer: hy heeft acht benen, met vier leden, de voorste langer, de achterste korter: de ooghen staan niet ver van malkander, sy zijn langhwerpigh rond, niet heel langh, die hy uitsteekt, en intrekt, en uitten bleek-geelachtig geverwt, met een verglaasden oogappel; de rechter arm is heel groot, binnewaarts met veel scherpe knobbeltjes versien, ghelijk ook de tangh, de linker arm is klein; de schulp is boven op olijfverwigh, met eenigh geel an't einde vermenght; Het lijf is innerlijk bleek-geelachtigh; alle de beenen en armen zijn kastanje bruin, de tangen van ghelijken opwaarts, en het overighe is bleek-geel: alle de beenen zijn onder met veel langhe hayren van donker Kastanjebruine verw bekleedt. Sy zijn van goede visch.

De Guanhumi is een Land-krabbe, rond van lijf, maar een weinigh plat, en so groot als een Orangje-appel.

Hy heeft acht voeten, vijf vinghers langh, met vier tussen-leden; de benen zijn met lange hayren bekleet; de mond is groot, en hy is ter zyden de mont weerzijds een vinger breet ruig, gelijk ook het lijf; hy heeft twee armen, de rechter groot, de linker klein, de groote acht vingers lang, meer als twee breed, de kleine naulijk het vierde deel so groot.

Hy heeft twee ogen, die hy als kleine bolletjes uitsteekt, en weder in een langhe holte verbergt: omtrent de mond heeft hy als twee kleine armtjes, die hy ook verbergen kan, en weder totte ogen toe uit-rekken.

Hy loopt heel snel, en dat over dwars, soo dat hy de ogen ter zyden drayt, en de grootste arm verheven houd. Sy lopen met groot getal door de Kreupel-bosschen, en hebben goede visch.

De Aratu, en Aratu Pinima, is een Landkrabbe, van vierkante gestalte, niet groot van lijf, met een schulp verscheiden geverwt, en stippel-wijs met bruin, wit, blauw, en rood gesprenkelt. Hy heeft uitpuilende, swarte, wijd van een staande ogen, en in de hoeken van de snuit geschoven. Hy heeft acht beenen, met vier leden, plat, rosch, en met rode, swart, en witte plekken onderscheiden; sijn twee scharen zijn niet heel groot, even gelijk, en rosch, an't einde uitten witte geelachtigh; an den buik is hy ook geelachtig, en de beenen zijn met weinig swarte hayren, bekleet.

IV. HOOFT-STUK.

Van de Marakoani, Potiquiquiya en Tamaru Guacu.

De Marakoani, is een kleine Krabbe, die op de plaatsen loopt, die met het ebben van de Zee droog werden, want anders komt hy noit uit sijn schuil-hoek en hy is by na vierkant, een vinger lang en breed: voor nochtans een weinigh breder: de ogen staan by na an malkander, meer als een halve vinger lang, en dun als een dikachtige spel, die hy uitsteeken en weder verbergen kan.

Hy heeft een groote mond, en grooter als andere Krappen, acht benen, met vier tussenleden: de rechter arm heel groot, meer als dry vingers lang, en moy dik, een snijders schaar gelijk, en met geen scherpe uitsteeksels; in plaats van tanden versien: Het opperdeel van den arm heeft ook eenige kleine knobbeltjes; De linker arm is kleinder, en minder als een van de voeten, met een klein tangetje als van de Scorpioenen.

De benen zijn met weinig donkere hayren beset; op de schulp is hy blinkend-geel, gelijk ook an de voeten, de kleine tang, en het onderlijf: An 't einde zijn de voeten meer roschachtigh; de rechter arm is uitten blinkend geel-rosch. Hy is ook eetbaar.

De Potiquiquiya van de Brasilianen, by de Neerlanders Zee-kreeft ghenoemt, is van't voorhooft tottet begin van de start seven vingers lang, de start ses, de breedte van de schulp op den rugh zeven, van den buik twee en een half; den omkringh van 't geheele lijf is negen vingers en een half; van de start vijf, welke uit seven platen op malkander gevoeght, bestaat; sy heeft weerzyds onder vier vinnen, anderhalve vinger langh, en een breed, en de zydighe einden van de platen laten in een scherpen hoorn af: Hy heeft weerzyds vijf beenen, met vier geleden ghescheiden; Het eerste paar beenen is ses vingers langh, het ander negen, het derde een voet, het vierde zeven vingers, en het vijfde vijf vingers, maar yder heeft een kromme nagel, scherp en met veel geele hayrtjes versien, en so ruig als een schilders pinceel: Het voorste been is so dik als een vinger, de overige zijn dunder. De schulp van 't lijf is voorwaarts met verscheide uitstekende knobbels als rechte scherpe hoorntjes vervult.

De oogen zijn uitstekend Pylaar-rond, en agter die twe opgeregte hoorntjes voorwaarts gebogen, en een vinger lang; boven de mond voor de ogen beginnen vier krullen, de eerste twee een groote mans vinger dik an't begin, daar sy uit vier tussen-leden bestaan; sy zijn ander-halve voet langh, en overal puntigh; tussen

tussen deze staan twe kleinder, met vier tussen-knopen, langwerpig rond, zonder punten, en over het midden-deel in twee gekloost, ye der in't geheel thien vingers langh.

De Tamaru Guacu van de Brasilianen, by de Portugesen Kamaron de salgado genoemt, is een ghedaante van de Zee-kreeft, neghen vingers langh, oft wat meer, het hooft twee vingers, en wordt na 't hooft opwaarts allenghsjes smalder: maar het lyf heeft ghelijk als elf geledinghen, ghelyk de start inde Gamarus oft Garnaat: in't agter-deel van 't lijf heeft hy weerzydts twee ruigachtighe uitsteeksels: 't gehele lyf is met een krabbe-schors bedekt, die wit is, en als gewreven hoorn glinstert: maar omtrent de geledingen is hy swart oft purpuragtig; an weerzyden heeft hy dry voeten, namentlijk an de derde, vierde, en vyfde geleding van den hals af te rekenen, maar dun en omtrent twe vingers lang; het hooft is drykant, so groot als een olijf, en onder een witagtige schulp verborgen, twe vingers lang; agter 't hooft heeft hy weerzijds een arm seven vingers lang, uit vier leden bestaande, en het leste deel van den arm is van de uitterste geleding als een groot zeisen krom, en met negen heel scherpe tanden versien: met dese armen slaat hy, en die wonden worden swaarlijk genesẽ. Hy heeft langwerpig ronde uitstekende ogen, een achtdobbele kreeften-baart: omtrent de ogen twee uitpuilingen, agterwaarts gebogen, een vinger langh, glat, en an't einde ruigh: onder 't hooft noch acht uitpuilingen, twe vingers langh, die an't einde ronde knobbeltjes dragen; na het agterdeel van't lijf heeft hy eenige brede als vinnen, buiten twijffel om te swemmen, en die als t' saamgevouwen bladeren onder an den buik hanghen. Hy wort niet gegeten.

V. HOOFT-STUK

Van de Panakare en Guarikuru.

DE Panakare is een Kreeft die in een schulp woont, niet eetbaar, dry vingers lang: hy heeft twe armen met tangen, vier heel lange benen, en na dese vier heel kort; een start anderhalve vinger langh, ghelijk alle andere kreeften; lange uitstekende ogen, en twe krullen voor een baard. Het lijf is met een schulp donker kastanie-bruin gedekt: van de selve verw is de start, met swarte strepen, na de lengte onderscheiden; Het lijf onderwaarts, en het begin der beenen en armen zijn binnewaarts blauwagtig, gelijk ook de ogen, en den baard: Het gheheele lijf is met geele hayren bedekt.

Den hoorn daar hy in woont, is omtrent vier vingers lang, bleek-geelachtig geverwt, en boven gedrayt.

Sy worden van verscheide grootte gevondẽ, geheel kleine, so groot als een kleine pruim, gedrayde, en met verscheide spitse knobbeltjes versien, bleke, rossche, en swarte, en dat an de strand omtrent de Rivier Paraiba.

De Gaurikuru van de Brazilianen, in 't gemeen Kamoron genoemt, is vier vingers lang, hy heeft ses beenen, met dry tussen-knopen, met een nageltje an't einde: Het eerste paar beenen heeft hy gelijk als kuiten, is dikker als de andere, en in plaats van armen, een weinig meer als twee vingers lang; Het leste een weinig meer als een, en alle geangelt oft puntigh. Omtrent de mond heeft hy ses uitstekende krullen, twe heel lang, namentlijk dry vingers, en agterwaarts gebogen, twe eene vinger lang, en twe een halve lang; onder de mont heeft hy vier kleine dikagtige tangetjes, en vier andere dunder, daar hy sijn spijs mede angrijpt; de oogen zijn die van andere gelijk, de verw is geheel donker, en sy worden gekookt gegeten.

BESCHRYVINGH VAN DE NATUUR DER BLOEDLOSE WATERDIEREN.

HET III. BOEK.

Van de Schulpachtige Bloedlose.

I. OPSCHRIFT.

Van de schulpachtige in't algemeen.

Horat: Sat: l. 2.

DE Testacena oft schulpagtige bloetlose, hebben andere in't latyn Testata, *Horatius* Testas, *Cicero* dieren die an haar anghebooren schulpen hanghen; *Palladius* gheslote zee-dieren, *Albertus* Testudines oft Schildpadden, veel andere Conchas, en Conchilia, 't welk Hoorn oft Mossel beduit, ghenoemt. De Grieken noemen haar Ostrakoderma, ghelijk als dieren met een schulpachtighe huidt. By de *Wijsgeer* sult ghy Ostrea oft Oesters vinden ghelijk *Atheneus* ghetuight. *Strabo* schrijft Ostrakeras, Ostrakode, Konchoeide; *Empedokles* noemt se Scleroderma, *Suidas* Ostrakodermous Ichthias, dat Schulp-vissen betekent; *Oppianus* Lichidas, *Hesychius* en *Varinus* hebben haar Kumatophotidas genoemt. Arist: H: A: l. c. 6.

Indien wy de delen van haar lijf besien: de schulp is in alle van binnen gelyk en glat: haar vlees van gelyken, 't welk de Grieken Spondylus, de Latynen Callus noemen, so *Hermolaus* beschrijft, en 'twelk enige seggen met het wassen van de Maan ook an te groeijen; Dat aardachtige 't geen haar besloten hout en bewaart, is buiten; dit stooft en bewaart haar kleine warmte, wyl sy geen bloet hebben, als een oven, en word testa oft schulp ghenoemt. *Aristoteles* ontkent datse ogen hebben; *Plinius* seit datse die ook bewegen; sy hebben voortanden, en dat vleesigh stukje 't welk tot het proeven van de spijs gelijkmatigt is: het hooft staat in alle onder, op de wijs van de planten; de keeldarm is an de mond gevoeght, en na evenbedeeling van grootte heel klein; hier an volgt de maagh, in welke 't geen wy papaver noemen, gelegen is, daar na strekt sig den darm enkel uit, die haar begin van dat papaver neemt: dat uitwerpsel dat wy papaver noemen, hebben alle de Turbinata oft tops-wys gedrayde schulpvissen. Sy worden door koude en hitte beschadigt, en konnen de overtolligheid van de tyden niet wel verdragen. Sy worden op de wijs der planten door de togtgaatjes gevoet, en dat met een soete voghtigheit, indien wy *Aristoteles* geloven, daarom zijn haar de regenachtige jaren goet, uitgenomen de Purpur-visch Sy worden alle mette regter zyde beweegt, niet na de draying oft de krullen, maar daar tegen an.

Arist: H: A: l. 1. c. 9. Plin Epist. 13 c.

Voedsel. Arist: A: H: l. 8. c. 2. & 20.

Onderscheidt. Wat angaat haar onderscheit. In haar is een wonderlyke verscheidenheid van de spelende natuur. So veelerley onderscheit van verw, so veel gestalten zijnder in de platte, holle, lange, half-maans-wyse, ronde, de half-ronde, de verhevene, de glatte, de rompelige, de getande, de gestreepte, de tops-wijs gedrayde, de an de kanten spits aflatende, de buitenwaarts uitstekende, de binnewaarts omgerolde, nu met een gestreept, gehayrt, gekrult, geuts-wys, kams-wys, schaly-wys, nets-wys en vlams-wys onderscheid: in de schuins en rechts-uitghebreide, de langachtighe, de bochtighe, op een korte wys gheknoopte, om de geheele zyden t'saam gevoegde (en die naar wil geopent) en als een hoorn gekromt zijn. *Rondeletius* heeft haar heel kort begrepen; d'een wort van d'ander in hardigheid van schulp overwonnen: gelijk de Pulmones, de Holoturia, en Echinus, zijn met veel zachter schulp ghedekt, als de Purpura en Buccinaum. Andere worden rondom bedekt, gelijk de Oesters, de Tellinæ, de Pectines: eenighe hebben alleenlijk an d'een zyde een schulp, en an d'ander zyde in plaats van de schulp de rots daar sy anhanghen. De Chama en Dactylus oft Solenes, zijn an beide einden niet ghedekt daar sy het hooft, en het achter lijf uitsteken. Van die, welke rondom bedekt werden zijn sommighe topswijs ghedrayde, als de Purper-visch, en Buccinum: Andere zijn niet topswijs ghedraeyt als de Concha, die van de Fransen Porcellainos genoemt werden. Enige bestaan uit eene schulp, gelijk de Lapides: andere uit twe als de Mytulus; sommige schulpen zijn glat als van de Unguis, en Mytulus; Andere ruw ghelijk de Purper-visch, de Buccina, en Oesters, welke schulpen weder een groot onderscheid in de ruwheid hebben, dat in de bysondere sal verklaart werden en z: Wy sullen haar heel kortlijk in topswijse, topswijsghedraayde, enkel schulpige, en dobbel schulpige verdelen. Haar plaats is de Zee, die sy so beminnen, dat by de Ægyptenaars de schelp-vissen voor een waarteken van de Zee gehouden werden. In de rode Zee worden sy wonderlijk groot. Bibakta is van de selve vervult, als mede de stranden van de Ægeise en Lakonise Zee. Datse op de bergen, en plaatsen ver van de Zee ook gevonden werden is buiten twijfel; De oorsaak sullen wy elders ondersoeken. Tot haar gematigheid behoort dat'er veel in de hitte, en koude verschuilen. De Zee-slekken de Purpurvisch en Buccina verbergen haar met het opgaan van den hond omtrent dertigh daghen: Nochtans varen de meeste 's somers best: Uitgenomen in de Euripus daar sy 's swinters niet minder voor goed gekeurt werden, om datse dan mette vissen die elders verhuisen overvloediger gevoed werden.

Arist: H: A: l. 8. c. 13.

Van haar teeling heeft *Aristoteles* heel naukeurlijk in sijn boeken van de teelingh gehandelt: En de saak is so ver gekomen, dat hy seit, dat alle gheslaghten van schulpvissen van self voortkomen; Dat is (seit hy) hier uit openbaar datse ande verrotte schepen uitten schuimigen droessem voortkomen, en dat de oesters op veel plaatsen, daar van te voren niet sulks was maar daar na door gebrek van vogtigheit, totslijk geworden zijnde, gegroeyt zijn. Ghelijk an 't Eyland Rhodus, als daar de vloot gehavent was, en enige aarde potten in Zee geworpen waren, met'er tijd het slijk met schulpen overtoghen zynde, Oesters ghevonden wierden. Dat'er niets van een teligh lidt van haar word uitgheschoten, daar van is dit een bewys, dat, als die van Chios uit de Pyrrha van het Eyland Lesbus levende Oesters overghebracht, en op plaatsen, daar de Zee op en af liep, en die slijkerig waren, geworpen hadden, noit meer daar voortgekomen zijn, hoewel sy seer groot gheworden waren: Maar 't geen haar kuit genoemt werd, doet ook niet totte telingh, doch het is een teken van beter voedingh, hoedanigh in de bloedrijke het vet is; Waarom sy op die tijdt best smaken, en in de spijs gepresen werden. 'tGeen *Ælianus* van de schulpvissen verhaalt, zullen wy in de bysondere beschrijving by brengen.

Arist: l. de Generat: 3. c. 11. H: A: l. 5. c. 14

Plinius beneemt haar de sinnen. *Aristoteles* eygentse haar toe. De Purper-visch loopt sonder twijffel door den reuk verlokt tot sijn rottig aas. Haar nagels trekken haar op het gheluid t'samen: en men zeit datse na onderen sakken, als sy gevoelen dat haar eenigh yserwerk angevoeght werd. Want sy steken weinigh buiten de schulp, en met het overige lijf zijn sy als in haar slaap kamer verborgen. Die de Natices vangen, loopen op haar niet tegen wint, maar voor de wint an, als sy haar aas vervol-

Sin.

volgen, maken sy geen geluit maar swijgen stil.

Afkeer. Datse een afkeer van den donder hebben word ghelooft: en sy gheven voortekens van

Gebruik. anstaande onweder. Sy wierden eertijds soo in de spijs ghebruikt: Dat daar een spreekwoord van gemaakt is. Schelp-visch is Weduwen lekkerny: en *Plinius* klaaght dat de moeder van de wellustigheidt, de waarde der schelpvissen mette parlen by na ghelijk ghemaakt heeft. Het is haar alle gemeen datse eenig siltig sap binnen haar schulp hebben, daar sy den buik mede konnen beroeren. Indien sy wel gebraden werden, worden sy noch souter, gelijk sy van te voren al een zap hebben, dat gelijk als van 't vuur angesteken (en ik zoud by na zeggen, geheel verteert is:) ten opsicht nochtans van haar hard, oft sachtheid, verandert de uitkomst van haar werking. Datse geilheid verwekken, is zeker: waarom zommige zeggen dat *Venus* met een schulp na Cyprus gevoert, andere datze uit een schulp geboren is. Datse inde Genees-konst ook haar gebruik bekomen hebben, zal in't byzonder ghescidt werden.

II. OPSCHRIFT.

Van de schulpachtige in't byzonder, en eerst van de tops-wijs gedrayde in't algemeen.

IN het voorgaande op-schrift, hebben wy het geheele geslaght van de schulpachtighe, in tops-wijse, tops-wijs ghedrayde, en in enkel schulpachtighe, en dobbel schulpachtighe verdeelt: De tops-wijs ghedrayde oft Turbinata, worden oft in't alghemeen, oft in 't bysonder anghemerkt. In 't alghemeen zijn dat tops-wijs ghedrayde, die haar schulpen in bochten, swieren en krullen ghedrayt hebben; De Grieken noemen die Strombode: *Gesnerus* meent datze ook Elikoeide mogen genoemt werden, om datze de bochten en swieren Elikas noemen; maar by *Rondeletius* word Strombus in 't algemeen voor alle tops-wijs gedrayde genomen; want Turbo is dat, 't welk van wijd en breed, allenghsjes spits aflaat, van welke ghestalte een top, oft speeltol is: Sy hebben eigen, datze een geheel volkomen schulp dragen, indien wy haar uitterlijk besien; zo wy haar innerlijk beschouwen, hebben sy byna alle een gelijken aart angenomen, maar verscheelen in grootte en andere driften, die door overmaat verkreghen werden; want eenige die grooter zijn hebben haar deelen ook meer sichtbaar, en de kleine minder; en so van ghelijken de harde, zachte en andere: Want dat vleesch, 't welk van 't opperste van de schulp in de Oester gesproten is, dat hebben sommighe vaster, andere losser: In 't midden van dat staat het hooft met twee hoorns, inde grooter langer, inde kleinder korter: De wijs van het hooft uit te strekkē en van t'saam te trekken inde verschrikte, is een zelve: Sommige hebben een mond en tanden, eenighe op de wijs van de vliegen, hebben een snuit, in gedaante van een tongh; dese is hard inde Buccinaum en purpurvisch, want gelijk de Tabanus en Asilus, den rug vande viervoetige dierē doorbijt: Also hebben dese zo groten kragt, datse de schulpen van haar aas doorboren; Terstond na de mond volght een maag, den rop van de Vogels gelijk; hoedanigh een ook inde Umbilicus is: Onder zijn twee witte dingen vast, en in gedaante als mammen, hoedanighe inde Sepia ook ghevonden werden, maar dese zijn hechter; na de maag is de keeldarm en het uitwerpsel papaver ghenoemt, 't welk op de gront leit, welk alles in den gedrayden bocht van de schulp kan gesien werden: Dat an de keeldarm volght, is de andere darm, van welken dees enkel na den aars loopt: Hy begint van den ghedrayden bocht daar de papaver in is, welke papaver een groot deel niet als drek van de Oester is; Van daar de darm omlopende, klimt sy opwaarts na de vischachtige deelen, en eindight omtrent het hooft, daar den drek in alle tops-wijs gedrayde, so van 't land als de zee, uitgeworwerd: Tot hier toe *Aristoteles*. Datze als de Wormen groeyen, namentlijk met bochten die na malkander anwassen, en voorwaarts na 't hooft vermeerderen, heeft ons de ondervindingh gheleert: Sy kruipen op haar rechter zyd, niet na de krullen, maar daar teghen an. Van haar versamelingh sal in de gedaanten gesproken werden.

III. OPSCHRIFT.

Van de Turbinata oft tops-wijs gedrayde in't bysonder.

I. HOOFT-STUK.

Van de Turbinata die in bochten gedrayt zijn.

I. LID.

Van de Nautilus.

DE tops-wijs gedrayde, zijn by *Aristoteles* van tweederlei gheslaght; want sy zijn oft bochtigh, oft in 't ronde gedrayt: Uit die zijn de Nautilus, de Purpura, de Buccinum, en Conchilium. De Nautilus welken *Suidas* Nautes andere Nautikus en 't gemeen Nautilus noemen, en de selve mette Nauplius van *Atheneus* schijnt te zijn; word van de huidendaaghse Grieken Thalamis Touktapodious genoemt, gelijk *Robertus Konstantinus* schrijft.

Wy hebben van hem by *Aristoteles* twee geslaghten: de eene, welkers schulp de Pectunculus gelijkt, maar die hol, en uit den natuur niet an hem vast is: Hy weid dikmaal omtrent het lant, waarom hy vande baren op het droog geworpen werd, daar hy uit de schulp vallende, oft gevanghen wort oft sterft. Dit geslacht is klein, en de Bolitæna, een geslagt van de Polypus gelijk: De ander hanght inde schulp als een Slek; dese gaat'er nimmer uit, maar steekt somtijds sijn arm buiten: Daar op heeft *Plinius* gesien, als hy seit, onder de voornaamste wonders is die, welke Nautilus, van andere

Arist: H. A. l. 4. c. 2.

Plin. H. N. l. 9. c. 19.

andere Pompilos(liever de kuit van de Polypus) en Scipinus (waarschijnlijker Pronus) genoemt werd: Hy drijft boven op het water, sich allengsjes sodanigh verheffende, dat hy al sijn water door sijn buis uitschietende, ghelijk als van dien last verlost, als een schip voor de wind zeilt; daar na sijn twee voorste armen achter omdrayende (liever verheffende uit *Atheneus*) strekt hy tussen beide een vlies uit van wonderlijke dunheid, daar hy mede over't water zeilt, en met sijn andere armen roeyende, bestuurt hy sich in 't midden met sijn start, als met een roer; So zwiert hy over Zee, gelijk een Jacht, en so hem ondertussen eenige vrees overkomt, suipt hy weder water in, en zinkt: Den selven heeft *Bellonius* nauwkeurlijk beschreven; De schulp, seit hy, schijnt uit dry stukken te bestaan (namentlijk uit een kiel en twee boorden, hoewel sy nochtans enkel is) welkers zyden als an de kiel schijnen vast-ghehecht, en veeltijds soo groot als met twee handen kan omvat werden. Sy zyn alle niet dikker als een pargament, met langwerpige strepen, an de randen met kerven gekartelt, en rond aflopende: Maar het gat daar de Nautilus door ghevoet werd, en uit de schulp kruipt is groot. Dese schulp is breuksaam, melk-wit, helder, en glat, en van gestalte als een rond schip; Want hy vaart boven op de Zee, en doet sich met een omgekeerde bolle-schulp op, om te beter op te duiken, en opgerezen zynde keert hy de schulp wederom: Maar tussen de armen van de Nautiles is een vlies, gelijk tussen de klauwen van de plat-voeten, en veel dunder, ja als een spinnekops rach, maar nochtans sterk daar hy de wind in laat waijen. De krullen die hy weer-zyds veel heeft, ghebruikt hy voor een roer, en als hy schrikt, vult hy sijn schulp met water en sinkt onder.

De ander Nautilis noemt *Bellonius* Parlschulp en *Faukonerius* schijnt hem te beschrijven, als hy in de brief tot *Gesnerus*, zeit. Dat sijn Nautilis, een schulp van binnen so glat heeft datse mette kostelijkste parlen in schone verw zoud mogen dingen. *Bellonius* zeit datte schulpen van de sijne, by de Fransekonstenaars, om'er koppen voor de rijke luiden af te maken in grote waarde zijn. *Fankonerius* schrijft dat'er in de schulp van sijn Nautilus veel solderinghen waren van die selve angename verw. Hier uit kond gy licht oordelen dat hy de selve is, welken wy gezeit hebben by de Grieken Thalamis Touktapodiou en Polythalanum, oft met veel
Plin: H: N. l. 9. c. 30. kamers versien, ghenoemt te zyn. Als *Plinius* van de Nautilus een weinig te voor gesproken hadde, zeit hy daar na als van een ander ghedaante. *Mutianus* verhaalt dat'er een ander van scheeps gedaante, van hem gesien is. Dat het een schulp is, ghevormt als een schip met een kromme agtersteven, en an de voorsteven met een snuit: Dat hier de Nauplius, een dier de Sepia oft Meer-spin gelijk als speelswijs in verborgen is, en dat sulk op twederlei wys geschied. Dat hy met stil weder, met sijn armen als met riemen sich voort drijft: maar als het wayt die voor een roer gebruikt, en sijn zeilen uitbreid. Dat het een deel sich vermaakt in't voeren, het ander in 't bestieren, en dat die lust gezamentlijk in twee ongevoelige dingen nederdaalt. Ten zy mogelijk de rampen van de Zeevarende, door een droevig voorspook (als blijkt) hier van oorzaak zijn. *Kardanus* ghedenkt ook een schulp-visch, welk Indie ons over-zend. Sy is, zeit hy, van gedaante als een roey schip met hoge achtersteven, daar binnen een hol, dat ghy een kan zoud noemen, van de natuur in gemaakt is. Want die ik gesien heb is so groot dat hy negen oncen nats kan houden. Het is voorwaar een ding van aartig gebruik en schone vorm.

II. LID.

Van de Purpura, oft Purpur-visch.

DE Purpura is by de Grieken Porphyra, by *Plinius* somtijds Pelagium, by *Politianus* Concha Herkulea, om dat men meent dat *Herkules* het Purpur ghevonden heeft, by *Serapio* Pulpia, en by *Brassavolus* Antale genoemt. Die hem mette Konchilium vermenghen, worden van *Plinius* wederleid; Want hy onderscheidse, gelijk wy uitdruklijk by hem lesen. Alle oevers hebben haar schelp en Purpur-visch, welke de overdaat der wellusten by na de parlen heeft gelijk gemaakt, en niet minder die gene welke de Conchylium mette Buccinum een selve maken. Om dat, wijl *Plinius* maar twe gestagten van topswijsgedrayde, welke die blom van verw die so seer begeert is, in hebben, gestelt heeft, noodzaaklijk schijnt, dat de een de Buccinum en d'ander de Purpura is. Dat de Koncha uit het geslaght van de topswijs-ghedrayde is, verhaalt *Aristoteles*: en erkent ook eenige geslaghten van de selve, gelijk wy omtrent het einde zeggen sullen.

(Naam. — Plin: H: N l. 9. c. 35. — Plin: l. 9. c. 36.)

Indien gy sijn beschrijving besiet, hy is dikmaal so groot als een ey, somtijds grooter, ten waar hy verheven en met angels beset was, en een goot ter zyden had, daar hy sijn tong door uit stak: Hy is ruw, rompelich, asgrau, en somtijds geelachtig: Somtijts uitten groen asgrau, en binnen geel geverwt: Hy is lang van snuit, en hol als een goot: Hy steekt sijn hoorns op als een slek, kruipt op de selve wys, en peilt mette selve hoorns de wech af. De tong heeft hy uit die holle goot ter zyden lopen, welk an dit eeltachtig deel vast is, door welk de visch an de schulp self gehegt werd; Want die visch oft dat vleesigh stuk is een sterke witte spier midden an de schulp ghehecht, waar door de Purpura als met een angeboren deksel, 'twelk dat opene vlees tegengestelt is, heel lang buiten water leven kan; Want hy bewaart sijn zee water, daar hy veel dagen mede onderhouden wert: sijn hooft is hart en kraakbenig. De mont daar hy mede an de klippen hanght is met een rondt gat gheopent, waar mede hy de steenen knaagt, en al zuigende na de maag zend. Hy heeft ook een lymighe lever met een tay slym versien, so datse by na enkel lym schijnt: maar 't geen *Bellonius* van de lever, de kuwen en het

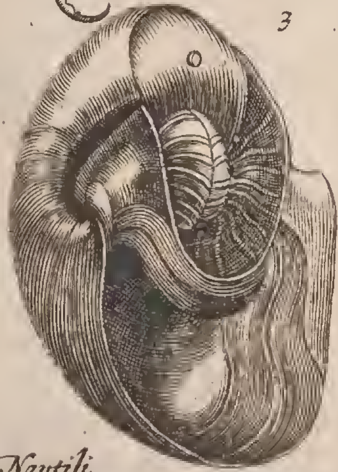
(Plin: l. 9. cap. 36. Beschrijvingh.)

Tab. X

Nautilus
2

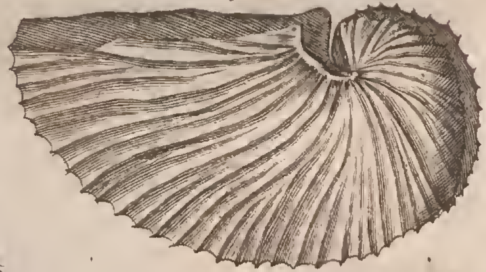

Polypus
1

Nautili Structura
4

Testa Nautili
3

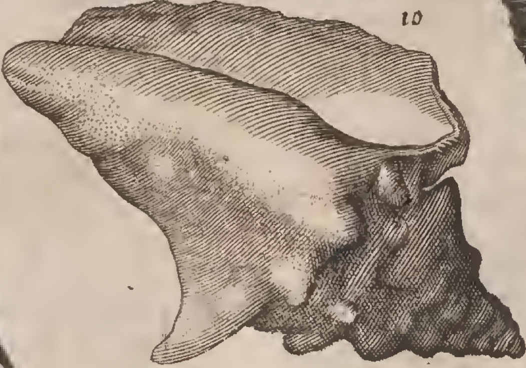

Purpura
5

Purpura alia
6

Testa Nautili
7

Buccina
8

4
Strombus
magnus

Murex aculeatus
10

Cochlea rugosæ
9

hart schrijft hout *Rondeletius* voor beuselingen.

Dit is de beschrijvingh van de jonge schrijvers, laat ons nu die van de oude besien. *Plinius* maakt de purpura angelachtig totten top toe, met seven angels by na in't ronde geschikt, die in de Buccinum niet zyn. Dat de ghedrayde schulp draijens-wijs in een boord eindigt hebben wy by *Aristoteles*. De delen welke by *Dioskorides* (volgens *Hermolaus*) Kionia, en by andere Ionia, dat een viool betekent, ghenoemt werden, zijn delen van het innerlijke lichaam van het midden der Purpur-visch, veselachtig bol, en stark, daar de bochten van de schulp (volghens *Dioskorides*) als wijngaards krullen beginnen omgerolt te werden: oft an welke die Ader, oft dat vlies, daar de Purpur verw in besloten is, an vast hangt, namentlijk tussen de Papaver, welke alle topswijs-ghedrayde met haar krul bevatten, en onder geleghen is: maar den nek oft hals leit boven.

Arist: H. A. l. 5. cap 15.

Arist: l. c. Van die Purpur bloem, oft dat zap spreekt *Aristoteles* kortlijk aldus: Sy hebben tussen de Papaver, en den hals haar bloem oft verw, met een dicht kleed overtoghen, van verw als een wit vlies, 't welk wech genomen, en ghedrukt zynde de hand Purpurverwigh maakt. Dat schijnt de bloem self te zijn. Het overig t'saam gegroeyde is als Aluin. *Plinius* zeit dat hy de bloem midden in de keelgaten heeft, en dat'er minst van dat zap in de witte ader is, waarom die kostlijk is, van verw blinkend als een bruine roos: maar het overige lijf is onvrugtbaar. *Rondeletius* meent dat het deel daar 't zap in is het hart ghelijkt, en de bloem in plaats van bloed is. Sijn visch is rondom besloten, en wort nergens behalven 't hooft gesien, gelijk wy by *Aristoteles* lesen. Hy hangt an sijn schulp vast. Dat hy een harde tong heeft en daar mede de schulpen van sijn aas doorboort, word niet alleenlijk van *Aristoteles*, maar ook van *Plinius*, die hem een vinger lang maakt, en van *Ælianus* verhaalt. *Rondeletius* vergelijktse mette snuiten van de vliegen, en seit datse sterk en vleesig is, en licht kan uitgesteken werden: maar ontkent datse so hard is, datm'er de schelpen mede kan doorboren, en doet'er by dat sulx waarschijnlyker metten bek geschiet. Die het Krokydates Porphyras, by *Galenus* voor de Purpure scheer-wol nemen; welk ghekamt en ghestoten van de oude in de ghenees-middelen ghebruikt wierd, zijn seer bedroghen; want dat is het grofste en ongehavenste deel van de wol die met Purpur gheverwt is, daar *Dioskorides* ook van ghewaaght. Het deksel heeft by de schrijvers verscheyde namen. *Plinius* noemt dat het hol van de Purpura, *Aristoteles* de Kalumma, Epikalumma, *Galenus*, Pome: andere Blatton Byzantion oft Byzantos van Byzantum, oft Byzantium in Afrika, en vry waarschijnlijker als die, welke dien naam het gat van de neusgaten van de Purpura toeschrijven, die hy niet heeft, oft die de Blattas Byzantias vermenghde deksels van de Konchylium en Buccinum noemen. *Galenus* begrypt de schulp van de Indise Conchilium, gemeenlijk onder de ostraka oft harde schelpen van de Purpura en Murex. Het is mogelijk ook niet te ontkennen dat de schelpen van de Konchilium, Buccinum en Purpura, in selfstandigheid oft krachten niet verschelen, ten waar mogelijk de reuk van de naghel dat onderscheid stelde; Want de blatta byzantia, is als sy gebrand werd, van onangename reuk, en ruikt na beverswijm: Maar de Unguis oft naghel ruikt heel lieflijk: Nochtans kan dat, 't welk by de Grieken Euodes genoemt werd; by de Latijnen swaar van reuk zijn, en de Unguis op d'een plaats lieflijk, en op andere stinkend van reuk; hoe het zy, de schulp van de Purpura hangt an de visch, als onse nagels an't vlees. Hy is uit draden oft veselen t'saam ghezet, en wijl hy eenighe vetheid in sich heeft, geeft hy een rook van sich als gebrand hoorn. En dit zy genoeg van de delen.

Plin: l. 9. cap. 36. Ælian: H. A. l. 7. cap. 34.

Galen: de Medicam: f. l. l. 3.

Bloem van de Purpura.

De bloem oft zap by *Plinius* genoemt, by de Grieken To anthos tou porphijron oft bloem van de Purper-visch, heeft verscheide namen ghekreghen. *Vitruvius* heeftse Ostrum van Ostrakum ghenoemt: Daar *Virgilium* het bywoord van Sarranus, van Sar een stadt in Phenicie, daar na Tyrus genoemt, by doet; waar van men volgens *Massarius*, Purpur, Tyrise en Saranse verw seit; nochtans is alle purpur geen Ostrum, so *Gellius* seit, hoewel alle Ostrum purpur is, om dat het de glans van de roodheid heeft, dat is met die glans glinstert, die de ander Purpura niet heeft: De selve *Vitruvius* noemt het behalven *Plinius* ook Sanies oft etterigh bloed, *Pollux* noemt het Lathron, *Fucus* Pelagium, *Venenum* Tyrium oft Tyrisch vergif, Purpurissum en Kalcha zijn ook namen van 't selve by andere. Daar worden dry geslachten van de Purpurbloem van haar verscheiden verw genomen, gestelt. De Porphyrida, die hoog bruinachtigh Violet oft Paars is; van welke verw *Homerus* Pophyreon Kyma, oft purpere Zee-baren noemt; hoedanighe die van de Amathist is, en die uitte Zee-Purpura en Buccinum ghemaakt werd. De Phoinikida, hoedanig het Tyrise en Tarentinse Scharlaken-rood is. De Alourgida, die groenachtigh als de ontstuimige Zee-baren, en hoedanig de beroemde Tyrise Konchiliata is, die ook Ostrum genoemt, en hoe donkerder hoe duurder is; ook is'er onderscheid van de plaats: Want *Vitruvius* getuight, dat de Ostrum die in de Pontus en Vrankrijk gevonden word, om dat die landen naast an 't noorden legghen, swart is; maar in die landen, welke tussen 't noordt en west uitschieten, blauw, en 't geen omtrent de middellyn na 't oost en west gevonden werd, violet oft paars, en dat van de zuider landen rood is. Men seit dat het onder de heersching van *Herkules* van de Wijsgeer *Tyrius* ghevonden is; want als hy na dat deel van Tyrus, so *Cedrenus* verhaalt, gereist was, dat na de Zee strekt, heeft hy een Harders Hond een schulp sien knagen, en dat den Herder met wol het bloed, so hy meende, van den honds muil afveegde, en hy door die verw angelokt, heeft die wol totten Koningh gebragt, die eenige wol sodanigh liet verwen, en

Vitruv: l. 7.

en ſich daar van een kleed deed maken.

Plaats. Watangaat de plaats van de Purpur-viſch, ſy leven in Zee, en an de ſtranden, gelijk wy in't onderſcheid zeggen ſullen,en geen plaats is haar anghenamer als de modder. Indien ſy water van een Rivier die in de Zee vloeyt proeven, ſterven ſy op den ſelven dag: Nochtans leven ſy gevangen zynde wel vijftig daghen buiten water. Daar zyn ſonderlinghe plaatſen die van de Purpura beroemt zyn. *Virgilius*, en *Petronius* gewagen van Aſſyrie. *Plinius* van het Eylant Meninx in Afrika niet ver van de Syrtes gelegẽ, datmen oordeelt het lant van de Lotophagi oft lotus-eters, en omtrent het ſtrand van Getulia gelegen te zijn. Het landſchap Lakonika van Panzanias is by *Horatius*, en *Valerius* Flakkus beroemt, waarom het Purpur by deſe, Tenariſe verw genoemt is. By *Arrianus* word de Koop-ſtadt Muxa an de rode Zee daar door vermaart. Van de Tenienſe purpur leſen wy by *Plinius*, mogelijk om datſe haar an de witte Zee-klippen die haar als een Tænia, oft witte ſtreep vertonen, onderhouden: elders leſen wy Dialutenſe, oft mogelijk Dialucenſe purpurviſch, gelijk als van Dia, en Alypon, om dat hy door de zoute Zee ſijn roof zoekt. Porphyruſa is by *Ariſtoteles* van de menichte der purpuren genoemt. Daar word by *Feſtus* ook van Melibeca gewag gemaakt: Maar van alle deſe is de Tyriſe de beroemſte, gelijk *Plinius* van ſijn tijd geſchreven heeft. De edelſte purpura en Konchylium is nu die van Tyrus.

Ariſt: H. A. l. 8. c. 2. Sy leven ſo *Ariſtoteles* getuigt, met viſchjes: en verwerpen ook nocht moſſ nocht wier. Sy ontfangen dat ſo in haar ſchulpen, datſe alles in't rond verdelende, ook als een ronde maaltijd vertonen, wijl d'een d'anders voedſel op eet. *Plinius* onderſcheid het geſlaght van de Purpur-viſſen uit haar voedſel, en plaats: ſoo dat hy ſlikkerige genoemt is die ſlijk eet, wierachtighe die wier eet, en Dialutenſe die op verſcheide plaatſen weid, en de ſlegtſte is.

Telingh. By *Ariſtoteles* vind ik twederlei oorſprongh; Want ſy beſtaan oft uit ſlyk oft uit een quylachtig ſlijm, gelijk *Plinius* verhaalt, 't welk ſy uitſpouwen, van 't welk *Ariſtoteles* aldus ſpreekt. De Purpurviſſen in de lente op een plaats vergaderende, maken yet dat Favago genoemt werd; want het heeft een ghedaante van een honigraad, maar minder cierlijk: Gelijk yet dat uit veel hauwen van de witte erten t'ſaam geſet is. Hier na toe vertoont ſich geen ingang, en daar uit en komt de Purpura niet voort, maar ſoo die, als andere ſchulp-viſſen komen uit verrotting en ſlijk voort: Maar dat is als een zuivering ſoo voor haar als voor de Buccinum ſelf; Want deſe maken ook raten, ghelijk alle andere ſchulpviſſen; En ook veel lichtlijker, indien'er eenighe beginſelen, die haar geſlacht gelijken onderſchuilen; Want als ſy beginnen raten te maken, ſchieten ſy eenigh tay ſlym uit, waar uit de hauwtjes oft blaasjes t'ſamen groeijen. Dit alles daar na los werdende vloeyt alles op de aarde wat ſy behielden: Maar daar uit komen de jonge Purpur-viſſen voort, die noch an de purpura vaſt hanghende, en dikmaal ook nogh maar even begonnen zynde, gevangen werden. Indien ſy voor de baar-tyd gevanghen werden, baren ſy niet loſlijk in haar matten oft biezen daar ſy in legghen, maar komen, ghelijk in de Zee op een plaats by malkander. Van waar ſy, door de enge gaten van die bieze matten als troſſen uitvallen. Sy worden onder de ſchulp-viſſen alderſnelſt groot; ſy leven ſes jaren: en haar an- Onderdom. was blijkt jaarlijks uit haar bogten oft draijingen: die ſy ſo veel in getal als jaren hebben, en met welke ſy knobbel-wijs omghedrayt, en in een rand eindigen: Sy gaan weinig voort, en komen van verre tot haar aas, om datſe ſcherp van reuk zijn. De wijs van haar verw behoort tot een ander plaats. Sy geven haar ghebruik Gebruik. in de ſpijs, en dat hebben ſy mette ſchelp-viſſen ghemeen, die een ſiltigh ſap hebben, daar ſy ook den buik door omroeren, maar zijn hard van viſch. *Atheneus* ſchrijft in Hyſecius datſe overvloedigh Papaver hebben, maar datſe meer na de Zee-ajun ſmaken: Dat den hals ſwaarlijk verteert werd, en niet wel afſchiet; Dat de uitterſte deelen alderbequaamſt zijn, en gebraden oft gezoden, een ſmakelijk zap an de mond en de maagh geven, heeft *Xenokrates* verhaalt: Sy hebben eigen datſe gekookt zijnde het nat dik maken. Sy worden ook in Gebruik. in de Geneeſkonſt. de genees-konſt niet buiten gesloten; Datze goed tegen 't vergif zijn, leert *Plinius*: Tegen Plin: H: N: l. 32. c. 6. het kruid Doricnion *Nikander*, met haar quyl worden de varſe wonden geneſen; Haar eelt geneeſt de ghekneuſde oft doorſnede zenuwen: De aſch van haar ſchulp met honigh gemenght, ondoet de gheſwellen van de ſchamelheid; Tot tand-poeijers wordſe met Roſen en Kruidnagels gebruikt, met poeijer van Zoet-hout, en zaat van Slaap-bollen; Room van Garſt, met een weinigh witte Wijn ghemenght, helpt ſy de longen, en weerſtaat de ſinkkingen: Tot heel klein poeijer gebraght, is ſy goet tegen de quaadaartighe ſweringen; met honig opgeſtreken, verdunt ſy de hayren: Een draad van de Purpura, waar mede een Adder-ſlang geworght is, geneeſt an den hals gebonden, de gebreken van de Keelamandelen: Maar *Ætius* ſeit dat de Purpura met Bokken-gal gheweekt, en op den navel van de vrouwen geleit, de ontvangenis vervordert, indien ſy daar na met het waſſen van de Maan by de man gevoegt werd.

Indien ghy haar onderſcheid oft geſlachten Onderſcheidt. onderſoekt, ſy zijn groot, die an de uitſtekende hoofden Sigeum en Loktus van den berg Ida gheteelt werden; klein, welke de Euripus, oft Karia voortbrengen: Zee-purpers, die groot en ruw zijn, welkers bloem meeſt ſwart is, maar in ſommige een weinigh rood. *Ariſtoteles* ſeit dat ſommige totte waarde van een Mina, dat is omtrent thien goude kronen gereſen zijn. Sy zijn ook ſtrand-purpers, die klein en rood van bloem zijn; Echinatæ, oft Egelvormige, die met veel angels, voornamentlijk achter verſien zijn, oft andere met minder, kleinder en korter; die zijn na buiten geel-

geelachtigh, dees witachtig: Van binnen zijnse nu paars, dan roodachtigh. Het tops-wijs gedrayde deel van dese is rood, maar den rug ten deel groen, ten deel rood; Het voorste spits, is niet scherp, maar met een merkelijke breedte ansienlijk; van binnen zijn sy met een ysergrauwe, geelachtige, en schoone blauwe verw onderscheiden: Daar zijn ook rode als inde zuider deelen, swarte inde noordse landen, blauwe inde oost en westelijke plaatsen. Gemarmelde, hoedanigh die is, welke overal met lange pinnen, en by na overal dobbel, en niet scherp, maar stomp vervult is, met een breeden, en als geutachtigen rand, daar twee groeven doorlopen, hy is geheel by na van een marmore hardheid, overal wit, kleinder als de voorgaande, onder met een angelagtige kant, hoewel hy anders over't geheele lijf geen angels heeft; Hy is geheel plat van buik, en niet topswijs gedrayt: Sy zijn ook vijfangelig, hoedanig wy boven van *Gesnreus* beschreven hebben, die hy uitte Adriatise zee bekomē hadde.

III. LID.

Van de Buccinum oft Kinkhoorn.

DE Buccinum is liever alſo genoemt van de kromhoorns daarmen op blaast, so't *Plinius* behaacht, als dat hy met sijn konen eenig geluid soude maken, en de Trompetters versoeken haar konen op te blasen, gelijk *Bellonius* wil. *Gillius* heeft hem in't manlijk genoemt, en sommighe noemen hem ook ghepinde oft getande Buccinum. *Gesnerus* seit dat hy by de huidendaaghse Grieken Phijcion ghenoemt wert; by sommige hebben Strombos en Strobilos de zelve beduidingh. Hy wort gemeenlijk Kerijx, mogelijk van Kera genoemt, om datse door onderling t'samen-wryven iets het slym gelijk, uit quylen, 't welk by de Grieken Keriazein genoemt wert, welk woort sommige uit de oude Grieken voor de purpur genomen hebben. *Plinius* zet zomtijdts Murex over, *Atheneus* noemt hem de zoon van de Purpura. (Plin: H: N: l. 9. c. 36.)

Hy is met een ruwe schulp bedekt, die hem angeboren en met een snuit als in de vliegen versien is, welk lid de gedaante van een tong heeft; de maag volgt terstont na de mont, en is den rop van de vogels gelijk; neerwaarts zijn twee witagtige deelen vast, en in gedaanten als mammen, gelijk inde Sepia ghevonden werden, maar dees zijn hegter; van de maag loopt een keeldarm totte Papaver toe, welke Papaver op de gront leit, 't geen alles inde omghedrayde bogt van de schulp gesien wert; om dat de darm an de keeldarm gevoegt is, van waar sy gheheel enkel doorgaans totten uitgangh loopt. Van den gedrayden bocht daar het Papaver ghelegen is, beginnende, daar hy veel losser is, maar de papaver is sijn onderste eetbaar deel gelegen: Tussen dese en den nek leit de bloem, so *Plinius* seit, veel bleker, en minder rood: Dit hebben de oude van de Buccinum. *Bellonius* seit dat de schulp van de Buccinum, veeltijds niet grooter als een klein ey is, dat hy op den rugh vijf groeven heeft als de Nerita, met veel stompe korte knobbeltjes in't ronde, en overvloediger als inde Purpura beset; maar daar sy tot het topje aflaten, seidt hy, dat hy maar met een knobbeltje vergeselschapt is: an 't binnenste deel heeft hy een uitgesneden gat voor een mont, op de wijs van de Turbo, en ter zyden een goot daar hy sijn tongh door uitsteekt, op de wijs van dè Purpura: hy wort ook met dat selve deksel ghedekt, ghelijk alle de tops-wijs-ghedrayde, op dat hy in sijn schulp getrokken zijnde, van uitterlijke dingen niet soude beschadigt werden; de schulp is buiten blinkend-geel, en binnen melk-wit, en wordt somtijts so groot, dat'er omtrent Karteja Buccina en Purpurvissen ghevonden worden, die meer als twintig oncen nats houden.

So ghy haar plaats besiet. Sy hangen an de klippen, en worden omtrent deselve opgesogt. Datse met het opkomen van den hont dertien daghen verschuilen, beschrijft *Aristoteles*, dat *Plinius* van de Murex verstaan heeft. Datse omtrent ses jaren leven, heeft deselve geschreven. (Plaats. Arist: H: A: l. 8. c. 13)

Sy houden de selve wijs van teelen als de Purpura. Sy hebben geen teelsaad, maar ghebruiken ook de wijs van raten te maken. Sy leggen haar eyren met het voorste langwerpige witte deel onder de stenen, en daar na schikken sy die om te doen hangen, welke alſo geschikt, den naam van raten hebben, na de gelijkenis van de Byen: maar sy worden als sy raten maken, onder de klippen achterwaarts over neder geschikt: en als sy op die tijt afgetrokken en gekookt werden, bevintmen datse binnen eyren oft kuit hebben, welke sy met haar quylagtigh slijm an de stenen en klippen vastmaken, dats'er niet konnen afvallen; 't geen sy ook met soo grooten konst doen, dat'er niets schijnt t'saam-geraapt te zijn. (Teeling.)

Van haar ghebruik in de spijs schrijft *Xenokrates* aldus: De Buccinum is harder als de Purpura, en verschelē in grootte en plaats, en hebben dryerley krachten, soo van de schulp, den hals, als het uitwerpsel in de schulp geleghen; want de ruwe selfstandigheit van de vis stopt den buik, en voornamentlijk gebrant, maar in tegendeel doetse meer gesodē; haar hals stopt den buik, en word swaarlijk verteert, daarom moet hy met mostert oft asijn, oft eenig ander vocht, oft met peper verbeetert, en ghegeten werden; Het water dat'er uitvloeyt warm gemaakt, stopt den buik: maar met dat uitwerpsel dat in de schulp gevonden werd, gekookt zijnde, word hy meer geel-blinkend, en krijgt een hoedanigheit van visch: dog indien sy geheel gekookt werden, hebben sy grooter kragt om te stoppen, en verwekken dorst: Sommige stoten haar, gesoden zijnde, klein, en bereiden haar als de Urtica, en zijn so de mond anghenaam. Met het opkomen van de Maan zijn sy vol, en inde Somer mager. Dit selve sult ghy by *Dioskorides*, *Galenus*, en *Diphilus* vinden. (Gebruik in spijs.)

Hy heeft ook sijn gebruik in de geneeskonst; *Trallianus* schijft haar den genen voor die pijn voor 't hart hebben, ook de etterspuwende, indien de vochtigheid ziltigh is; Gebrand, gestoten, en met ouden oly vermengt, en tot de dikte van een slijm gebragt, wort hy van *Myrepzus* zeer tegen 't gebrek Alopecia gepresen. (Gebruik in de genees-konst.)

Galenus prijstse tegen de sproeten, in den

 oven

oven gebrand, en met honig vermenght; Andernakus met Limoen-zap gestampt, om de kaken van de vrouwen schoon te maken, voornamentlijk indien ghy daar een weinigh Sublimaat by vermengt. In Nederland word den dronk uit de Kinkhoorn tegen den drogen hoest, voornamentlijk van de kinderen seer gepresen.

Onder-scheidt. Wat angaat haar onderscheid, *Rondeletius* seit datter twe gevonden werden, namentlijk een kleine met veel strepen, ruwachtig, en een ander dien gelijk, behalven dat hy meer verheven dwarse strepen heeft, so dat hy met regt gegroefde kan genoemt werden: Daar is ook een dikker en harder van schulp, en een groot geslaght, paars van verw, welkers draijingen geelachtig, en de mont witachtig zijn. *Gesnerus* schrijft dat hy nog een ander gesien heeft, de Purpura meer gelijk; en hem in gedaante, en grootte nader, overal met knobbeltjes, daar na met ronde drayingen schoon en aartig verheven, en niet so spits uitgerekt, maar korter, met een stomper hooft; daar is ook een vremde an *Aldrovandus* gesonden, van verw, en hardigheit als Marmel, en met ringen als roosjes verciert.

IV. LID.
Van de Murex.

Naam. DE Murex betekent nu de Buccinum, dan de Purpura; ik swijg van de purpurverw, die de naam van Murex zelf gegeven is: Hier wort het voor een schulp-visch genomen, die tops-wijs gedrayt is, en lange vaste angels, en sijn naam van de ruwheit der mueren bekomē heeft. *Perottus* telt hem onder de Oesters om de ruwheit van sijn schulp, maar de ruwheit is anders in de Oesters anders inde Murex; die buigt sich over de geheele vlakte krom: Dese bestaat uit eenige lange, vaste, en by beurten uitpuilende angels, 't welk *Plinius* ook schijnt te bevestigen als hy seit: De Murex is vaster van schulp, als mede het geslagt van de koncha: Wijl hem *Valerius Flakkus* ghedrayt noemt, moet hy van de Buccinum verstaan werden.

Beschrij-vingh.

Gebruik in spijs. Sy hebben ook haar gebruik inde spijs, maar inde veragtste, want *Xenokrates* seit datse zout en quaataartigh zijn, den buik beroeren, het water doen losen, de mond onangenaam, en swaar om verteren zijn, slijm voortbrenghen en z: nogtans rekent haar *Scribonius Largus*, en *Celsus* onder de spijsen die de mont angenaam zijn. By *Makrobius* wierden sy ook met andere schulp-vissen op de maaltijd gebraght, op die dach als *Lentulus* tot Priester gehult wierd.

Larg:-Composit. 104.

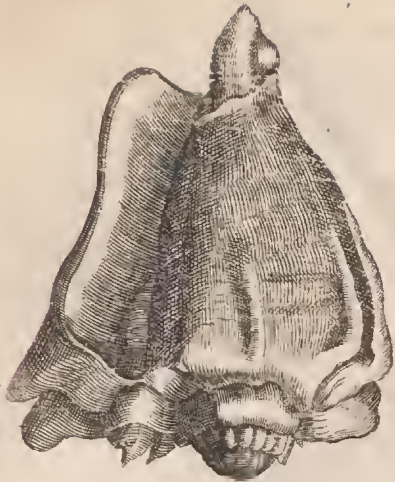
Gebruik in de Geneeskonst. Indien wy haar gebruik inde genees-konst besien; de visch opgeleit, neemt de hayren van de borsten weg: de asch van de schulp met oly gemengt, geneest de geswellen, en wederstaat het geswel Panus genoemt; met honigh word sy op de sweringen van 't hooft gestreken, suivert de plekken in 't angesigt van de vrouwen, en verdrijft de hete geswellen achter de oiren; sy word ook tot een tand-poeijer gebruikt: datse de knobbels van de schamelheit geneest, verhaalt *Marcellus Empirikus*.

Onder-scheid. Wat angaat haar onderscheid en geslagten; daar is een ghemarmelde, dryhoekighe, melk-witte, purpure, de orthokentros oft regtgeangelde, de Korakoides oft Ravenbeks-wijs geangelde, en Aporrhais. De gemarmelde heeft sijn naam van sijn wit en hardheidt bekomen. Die van *Rondeletius* is binnen uitten witte purpurverwig: de schulp is swaar, dicht, hecht, en met angels beset, van gestalte middelbaar, tussen de Buccinum, en Conchylium, en breet, so dat hy met regt dekakondylos mag genoemt werden. Hy wort ligt verbrand, en tot asch, en trekt van de hitte een scherpheid na sich: Die asch gheneest de verbrandheid, en maakt een schoon litteken, na datse gewassen, en met Rossen-oly tot een salf gemaakt is. De verw vande gemarmelde Murex van *Gesnerus*, is uitwaarts bleek, binnen uitten witte roodagtig, met een schone glans verciert. Sijn buiten-lip strekt sig uitwaarts, en tot een rand uit: de angels onder 't hooft oft onder de punt van de schulp zijn twe in getal, maar groot, stomp en uitstekend: inde punt self, worden enige heel kleine, rondagtige, daar na in bogten gedrayde knobbelen en geen angels gesien. Hier by komt die van *Aldrovandus*, met een spitsen top, lang en dun, en overal meer gedrongen, oft liever gedrayt.

De drykantige is an d'een zyde heel plat, en an d'ander rond, maar so dat 'er weerzyds twe zyden zijn, en een ander gedeelte dat de derde maakt. Van dese gestalte die dese eigen is, heeft hy sijn naam verkregen; Hy heeft korte sterke angels, is verscheiden geverwt, en heeft een dobbel rompelig gat, met het welke, om de ruimte en kortheit van de schulp, een grof en droevigh geluid gemaakt werd. De schulp geeft een rook van sich als sy ghebrand werd, waar uit geoordeelt wert, dat hy enige vetheit in sich heeft: waarom hy met Amandeloly gekookt, teghen de pijn van de oiren ghebruikt wert. De Melk-witte heeft den naam van sijn verw; hy is van een stomper top als de andere en heeft somtijts eer knobbeltjes als angels: Ghy sult by *Aldrovandus* afbeeldsels van drydobbele vinden. De purpurverwige recht geangelde is buiten en binnen heel rond, en an den top witachtig: hy heeft twaalf sterke regte angels, en bestaat uit ses drayinghen met stompe en kleine knobbelen beset. De Ravenbeks-wijse is alsoo by *Rondeletius* van sijn onsterke angels, den bek van de Ravens gelijk, genoemt: de Aporrhais stellen sommige onder de Lepades, om dat hy ghelijk als die an de rotsen hanght, maar qualijk. Doe hier by dat de Lepades mette een zyd gheopent, die sijn visch vertoont, vast hangen, maar de Aporrhais word met een hellende schulp, dat haar deksel is an de klippen vast gehegt. Wat is'er an gelegen oft wy seiden dat de tops-wijs gedrayde, hoewel veel kleinder, nochtans veel krachtigher zijn, en die den asem van haar mond bewaren, ook van dat geslagt zijn, welke de Grieken na 't seggen van *Plinius* Kolycia en Korijthia noemen, hoe het zy. Die *Aldrovandus* uitghedrukt heeft is so hard als Marmer, en buiten en binnen witachtigh, an d'een zyde

Plin: H: N. l. 32.

Aporrhais

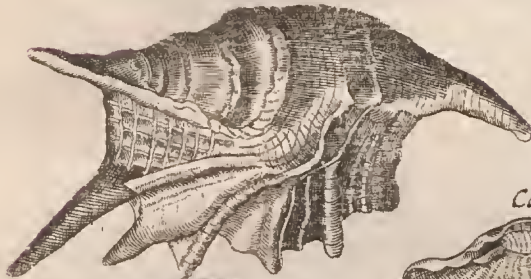
Murex Orientalis

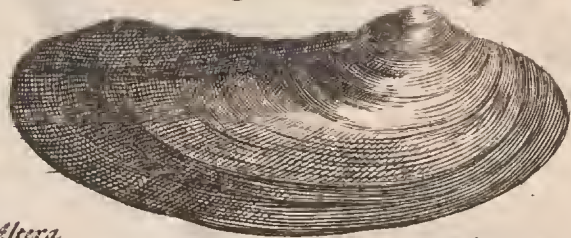
Murex marmoreus Rond

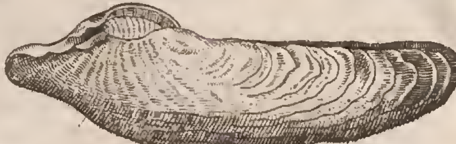
Murex Ceracoides

Concha Longu. Rondel

Concha Altera

Concha Echionata cruda

Concha Indica polita

Turbines

Trochus Magnus

Trochus Pyramidalis

Trochi

Trochi

Turbo Magnus

Nerita Rond

Nerites

Nerites

Turbo Longus

Nerites

de maar met seven gegroefde angels versien.

V. LID.

Van de Konchylium.

Aldro: l. 3. cap. 5. GElijk de naam Conchylium an het gheheele geslagt der Schulpvissen in't algemeen gegeven werd: nochtans word die ook sonderling voor een gedaante genomen; Also vinden wy by *Plinius*, als hy schrijft dat'er in Pontus geen Konchylia zijn, daar nochtans de Oesters overvloeijen; Also ook by *Philostratus*, in't leven van *Apollonius*, als hy seit datter in Biblus heel grote Konchylia, en Murices van ongemene grootte voortkomen. Dat sy ook voor een verw by *Plinius* genomen wert, is so seker, dat het geen bewijs nodig heeft. Die hem voor de Ostracium neemen, passen den naam van een deel het geheel toe: maar hy is an dat deel daar hy in sijn top eindigt breder, sonder enige angels oft knobbeltjes. Het gat daar sijn visch van binnen door-schijnt is niet rond als in de Purpur-visch, oft Buccinum, maar langhwerpigh. Dat sijn deksel de Bysantinse Blatta van Serapio is, welke de selve is mette Unguis oft nagel van *Dioskorides*, om datse de klauwen van de vogels gelijkt, meent *Rondeletius*: En het woort Euodes, is hier niet schadelijk: want daar mede wort niet altijt een angename reuk te kennen gegeven, maar ook dikmaal een sware: want de beversswijn stinkt, en so wel dit deksel als de BysantinseBlatta, wort tegen het opstijgen van de lijfmoer gebruikt; maar dat'er geseit wert, dat in de Nardus dragende Meren van Indie de Unguis gevonden werd, en daar het voedsel van de Nardus geniet, wijl het de Zee-konchilium is, dat meent *Rondeletius* dat *Dioskorides* meer uit het gevoel van andere, als uit sijn eigen geschreven heeft. Men seit dat hy in deksel de Purpura gelijk is, doch niet in gestalte, maar liever in gebruik en selfstandigheid.

Gebruik. Plin: H: N: l. 21. c. 8. De loflijkste is die uitte Rode-zee overgebracht werd, en witachtig en vet is. De Babylonise is swartachtigh en kleinder. Dat sy een sap, en dat purpurverwig, in hebben, getuight *Plinius*. Alle sijn deelen worden in de Genees-middelen gebruikt. Gebrant, doet hy 't selve dat de Purpura, en Buccinum doet. Sijn innerlijk vlees wordt van *Galenus* onder de Genees-middelen gemengt, die de pijn der oiren verGalen: l. 3. de Medicament. f. 1. sachten.

II. HOOFT-STUK.

Van de in't ronde Tops-wijs-ghedrayde.

I. LID.

Van de Tops-wijse.

SOveel van de Tops-wijs ghedrayde, oft die in bochten gedrayt zijn, nu volghen die in't ronde ghedrayt zijn, namentlijk de Turbo, de Trochus, de Neritæ, de Kochlea, de Echinus en Konchylium. De geslaghten van de Turbo zijn niet te verwerpen.

De Turbo oft Tops-wijse, zijn groot, geoirt, gebult, hoekigh, geangelt, en vijf angelachtige: Daar zijn ook topswijse die inde sponcyen groeyen; de groote bestaat uit veel drayingen, met een dikken ruwen rand, een witte schulp, met veel streepen en knobbeltjes ruw en scherp; Hy heeft een rond gat, 't welk in een spleet eindight, daar sijn drek door uitgelost werd: Hy hanght an de klippen met sijn top opwaarts. Van de geoorde hebben wy dry afbeeldsels, van welke het eerste een schoone, en onghemeene van de France zee vertoont: Het tweede een, binnen en op den rugh ysergrauw, voor saffraanverwigh, met een bultige schulp, onder en boven geschildert; Het derde vertoont een knobbelachtige, boven met een vale schulp, onder saffraanverwig. An de bultige hebben de knobbelen den naam gegeven; hy is van verscheiden geslagt, lang, dun, spits, glat, wit, swart en gesprenkelt. *Aldrovandus* geeft veerthien afbeeldsels, van welke de tweede met groeven, en uit een bergh gegraven is; de hoekige heeft daar van sijn naam, om dat de drayingen van sijn schulp soo van malkander gescheiden zijn, datse in 't midden hoeken maken: Ghebrand is hy heel nut tot tand-poeyers. De gheknobbelde heeft sijn naam van de stompe en korte knobbelen, sijn schulp is binnen purpurverwigh, buiten wit als met kalk bestreken: De vijf angelachtige word so genoemt, om dat hy vijf lange scherpe byhangsels heeft, indien ghy de uitterste van den top daar by telt. Die inde Sponcyen wonen zijn van veelerlei geslacht, welke alle by *Aldrovandus* konnen gesien werden.

De schulp-visch, die melk-witte genoemt is, ghebruiken de vrouwen in Citroen-zap met Brandewijn gesmolten, om 't angesicht te smeren.

II. LID.

Van de Trochus oft Tol en de Nerita.

DE Trochus oft Tol heeft sijn naam van dat speeltuigh dat de kinderen gebrui- Aldro: l. 3. cap. 15. ken: Sy zijn alle glat en verscheiden geverwt; de schulp bestaat als uit twee korsten; de buitenste glimt minst, de onderste glinstert als de parlen; sommige zijn klein, andere langwerpigh: De afbeeldsels vertonen groote, Grafnaalds-wijse, witte en ghevlekte Nijlse. De Nerita, oft so *Scaliger* leest Narita, word van de Grieken by *Atheneus*, Nerites, Anerites, en Anartes, by *Hesychius* Neritos genoemt; Hy schijnt den naam van den Zee-god Nereus bekomen te hebben, om datmen versiert dat hy sodanighen schulp als den alderbesten, voor een blaas-hoorn ghebruikt heeft. Gelijk ook *Plinius* verhaalt datmen Triton in een hol omtrent de strand van Lisbon heeft gesien en gehoort op een hoorn blasen; Hy word ook nog van de inwoonders van de Adriatise zee met den oudē naam genoemt: hy is glat van schulp, so wy de beschrijvingh van *Aristoteles* volgen, maar wijd en rond, en de vorm van de Buccinum alder naast, maar de Papaver heeft hy nochtans niet swart als de Buccinum, maar rood; het midden-lijf hanght an de schulp vast;

vaſt; By ſtil weder weiden ſy los en vry; By onweder begeven ſy haar na de klippen, daar ſy haar ruſt nemen. De Neritæ hanght op de wijs van de Patella, en die gene welke de Grieken Aporrhais noemen, en andere geſlagten van deſe: Want ſy hangen met een neerwaarts hellende ſchulp, om datſe als een dekſel ſchijnen te zijn. En dat gebruik 't welk beide ſchulpen an de dobbel ſchulpachtige gheven, dat doet het een deel maar alleen an de topſwijs-gedrayde. Binnen is een vleeſachtige ſtof, en daar in een mond. Sy groeijen in de kloven en holen van de klippen, en worden haaſt groot, ſy ruiken en ſy horen, daarom moeten ſy heel ſtil zijn die haar vangen willen.

Beweginghgh. Plin: H: N: l. 9. c. 33. Van haar ſwemmen ſchrijft *Plinius* dit. Uit deſe, zeilen de Neritæ, en haar holligheid boven kerende, en het ander voor de windt ſettende varen ſy boven op de Zee. *Ælianus* en *Bellonius* ſtellen noch andere Nerites, van die van *Ariſtoteles* verſcheiden. Die van *Ælianus*, is heel klein, maar ſchoon, en groeyt in de Zee, daar geen vuiligheidt, maar ſtilte is, en an de klippen die diep in zee ſtaan. Die van *Bellonius* heeft een ſchulp in een bocht gedrayt, daar hy geheel in opgeſloten, niet als met het hooft ſichtbaar is. In Bretaigne zijn deſe ſchulpviſſen ſo overvloedig, datſe daar met het ebben van de zee met groote hopen van de klippen vergadert, en gekookt werden. En om dat hy de Papaver rood heeft, ſchijnt de ſpijs die daar van bereid werd als of ſy met rode menie geverwt was.

De Grieken eten ſijn viſch rauw, om dat men meent datſe voornamentlijk met ajun gegeten de etenſluſt opwekt. Beſie de afbeeldſels by *Aldrovandus*. Ons heeft goed gedacht alleenlijk maar eenige te vertonen.

III. LID.

Van de Kochlea oft Hoorn-ſlek.

Aldrov: l. 3. c. 29. DE Kochlea is van *Ariſtoteles* Kochlea en Kochleus, by de Spartaners worden ſy Semeloi en ſeſeloi genoemt, by *Heſychius*, en *Varinus* Selatæ, by andere Pomatiæ van haar dekſel, en Pheroikyoi oft huiſdragers en z: genoemt, van welke namen ſommige meer de land Kochlea toekomen.

So ghy ſijn beſchrijvingh anmerkt, *Teucer* ſchrijft dat het een dier is ſonder voeten, ſonder graten, ſonder benen, ſchulpachtig, dat nu ſijn ooghen uitſteekt, dan weder intrekt, tot een voorbeeld van een boertige vraag. Hy is met een kayachtigh krulſwijs gedrayt dekſel beſloten, 't welk het gemeen een ſchulp, *Budæus* ſlek ſchulp, *Celſus* door vervanging Kochlea oft ſlek-hoorn, *Sammonikus*, en *Statius* een huis, *Plinius* een beker oft kalix, *Dioſkorides* Kelyphos, en *Galenus* Oſtrakon noemt. Indien ghy hem dat aftrekt ſeggen ſommige dat hy loom wert, en ſterft, andere ontkennen dat, welke ſeggen dat hy'er omtrent het begin van Auguſtus uit loopt, en weder met een nieuw overdekt werd. Dat hy geen geſtalte van een hooft heeft leſen wy by *Albertus M:* Maar *Plinius* heeft het by een paardſ hooft vergeleken. *Maſſarius* zeit dat het een oſſenkop ghelijkt. Sommige eigenen hem twee hoorns toe, als *Plinius*, wy vier, dat is twee groote die achter ſtaan, en twee kleine by na an 't voorhooft. Of hem ogen gegeven zijn wort onderſocht. *Scaliger* zeit dat hy in plaats van 't geſicht yets als ſwarte ſtippen an 't bovenſte van ſijn hoorns heeft, om de wech af te peilen. Datſe die niet hebben, en met haar hoorntjes, daar een zandighe hardigheid by is, de wech afpeilen zeit *Plinius*. *Albertus*, datſe die in 't opperſte van haar hoorns hebben, en als ſy yet naderen, haar ooghen in de hoorns trekken, de hoorns in 't hooft, en het hooft in 't lijf. Hy heeft een mont, ſcherpe, dunne, harde tanden, waar van een teken is dat van de alderkleinſte de wijngaard afgeknaagt werd, en tuſſen haar tanden is yet viſchachtighs; Tuſſen den angel en de tongh hebben ſy ook een ſnuit, en an den mond is yets als een voghels rop, daar de keeldarm an volght, en na dees de maagh, daar de Papaver in gelegen is, van daar loopt een enkele darm recht door, die ſijn begin van dat Papaver neemt; Het ſlijm dat hem door 't ſteken met een naald oft punt in ſijn viſch ontloopt wort by de Grieken Mijxa genoemt.

Scalig: in Ariſt: l. de Plant.

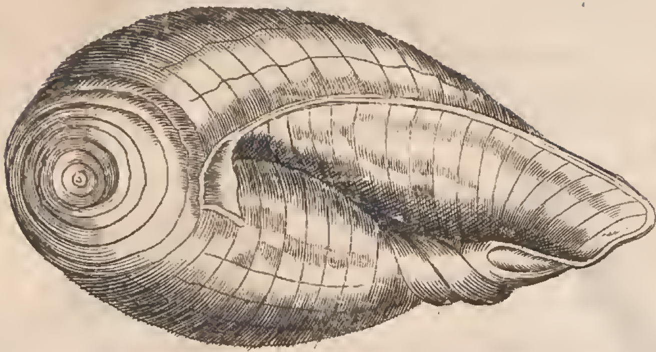
Plin: H: N: l. 11. c. 37.

Plin: l. c.

Wat angaat haar plaats, ſy worden in Zee, inde Rivieren en op 't land gevonden, van welke deſe veel de boſſchen en plaatſen met bomen beplant beminnen. 's Winters om de groote koude, en 's Somers om de hitte verſchuilen ſy, en leven op haar ſlym, ten waar haar ook eenigh Hemels dau byviel: Daerom ſeit *Varro*, die plaats is voor de hoornſlek beſt, welken de zon niet brant, en den dau genaakt: Datſe van plaats veranderen, ſchrijft *Ælianus*, en datſe omtrent de Propontis overwinteren, en omtrent Ægialus haar zomer houden. Plaats. Ariſt: H: A: l. 8. c. 13. Plin: H. N: l. 8. c. 32. Varr: R: R: l. 3. Ælian: H: A: l. 10. c. 6.

Ik heb gheſeit datſe met dauw leven, maar daar mede niet alleen: Sy weiden veel omtrent den nacht, en dan worden ſy na de Zomer en Herfſt vlagen van de Boeren mette kaars gevanghen. *Plinius* ſchrijft dat hy in Kampanie wonderlijk graagh na de ſteelen van de Affodillen is, en die al zuigende verdrooght. *Theophraſtus* ſtelt die onder 't geſlaght van de Vyghen. Sy wierden eertijds by de ouden inde Vivers vet ghemaakt, dat heeft *Hirpinus* een weinigh voor den borgerlijken oorlogh, die met *Pompeius* de groote ghevoert is, met verſcheiden geſlachten van de ſelve ingeſtelt: Hy heeft ook die meſtingh bedacht, waar door de Hoornſlekken, met ghekookte moſt en meel gevoed, de Hoer-huiſen vervulden; door welke konſt ſy ſo groot geworden zijn, dat ider ſchulp twee hondert veertigh oncen nat hiel. Ten tijde van *Makrobius* was deſe wijs van meſten onbekent. Spijs. Plin: H: N: l. 22. c. 22. Theop: l. 7. c. 14. Plin: l. 9. c. 56. Makrob: Satur: l. 3. c. 13.

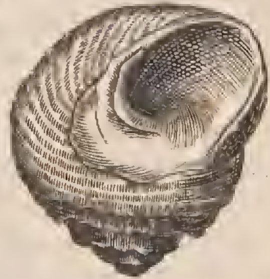
Datſe vyandſchap mette Haagdiſſen voeren, leſen wy by *Plinius*; mette vogel Larus oft Meeu by *Ælianus*. *Maſſarius* ſeit datter nocht zwijn nocht velthoen is, daar Slekken zijn; dat de Slekken met zout beſtrooit verſmelten, en tot een waterigh ſlijm veranderen, ſchrijft *Albertus*. Plin: H: N: l. 8. c. 39. Afkeer.

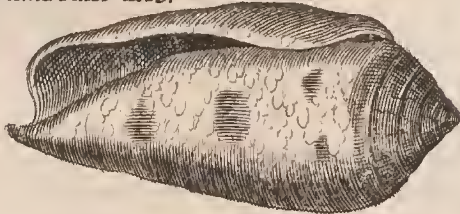

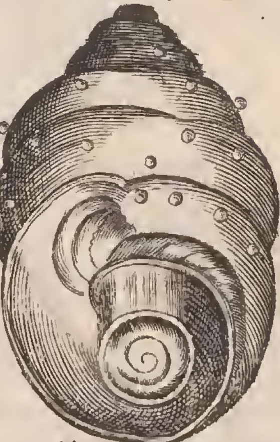

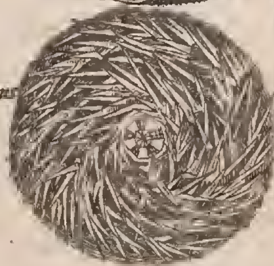
Cochleæ oper: culum

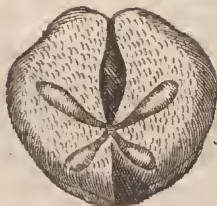
Cochleæ operculum

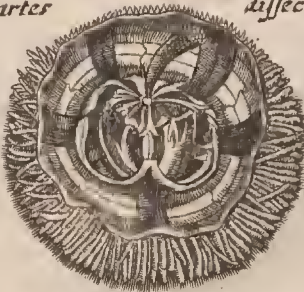

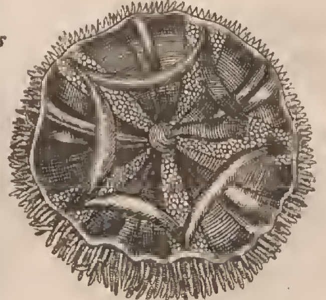

Teeling. Van haar teelingh zijn de schrijvers niet eens: datse alleen uitte schulpachtige langh an malkander hangen, en in de lente en herfst zwanger schijnen, hebben wy uit *Aristoteles.* *Gesnerus* schrijft ook gehoort te hebben dat de Slekken versamelen, witte eyren voort-brengen, so groot als de ooghen van de Snoek, en daar op inde May-maand ghevonden werden te broeyen. *Albertus* en *Porta* seit datse uit slijk, en uitte verrotte waters en dau voort-komen, en daarom een kort leven hebben: Datse alleenlijk inde Winter voortkomen, so *Plinius* meent, is nauwlijks waarschijnlijk, wijl hy self seit datse inde Salade voortkomen, en wy ook weten datse in de Vitsen groeyen. Datse van schulp ontblood traag werden, en metter tijd in tonnetjes oft een aurelia veranderen als de Rups, en onbeweeglijk leven, doen wy'er op het geloof van *Massarius* by: Maar wat gevleugelde beesjes dat daar uit voortkomen, is noch niet bevonden. De Land-hoornslekken, worden door t'samentrekkingh, en voortstuwing van haar lijf beweeght.

Arist: de Generat. l. 3. c. 11.

Plin: H: N: l. 9. c. 51.

Gebruik. Van haar ghebruik in Spijs by de Romeinen, blijkt uit het boven-verhaalde: maar of sy goet oft quaat van sap zijn; is onder de Schrijvers in verschil. *Celsus* seit datse van goet sap zijn, en innerlijk niet bedorven werden; *Galenus* (hoewel haar de Grieken veel op tafel setten) datse hard te verduwen, en dik van sap zijn, langh in de maag blijven, en vast voedsel geven, maar traag, en langsaam verteert werden. *Archigenes* steltse onder de haastigh-voedende, en 'tgeen men de beswijmende behoort voor te setten; maar ik oordeel met *Merkurialis* dat'er een gebrek schuilt, om dat *Ætius*, die hem van woort tot woort heeft overgeset, de hoornslekken heeft overgeslagen.

Galen: l. 3. de Aliment. Facult: c. 2.

Merkurial: Varia: Lect. l. 1. c. 5.

Plinius heeft nagelaten dat nocht de varse, nogt de verouderde de maag angenaam zijn. Dat de witte Rivier en Bosch-slekken een quaadaartigheit hebben; En daarom is de Elefants-siekte van Alexandrie te gemeender, om datse veel gesoute spijs, en slekken, en sommige veel Esels-vlees eeten, indien wy *Cælius, Rhodiginus* en *Galenus* geloven. By *Matthiolus* worden die in opene plaatsen met welruikende kruiden leven beter ghehouden, als die in donkere en poelachtighe plaatsen verkeeren. *Dioskorides* schrijft dat de Land-slekken de maag nut zijn, en niet lichtlijk verrotten; dat de beste van Sardegne, Afrika, en Astypaleia zijn, en die in Sicilie, Chios, en in de Alpen van Ligurie Pomatia ghenoemt werden; dat de Zee-slekken lichtlijk afschieten; die van de Rivieren een quaden reuk hebben, en doet'er by dat die an de thuinhagen en heesters hangen, en sitters genoemt werden, den buik en maag beroeren.

Diosko. rid: M: M: l. 2. c. 8.

Marcellus misprijst haar gebruik in't geheel. By *Apilcius* sult ghy haar met melk en pap gevoed vinden. Inde Genees-konst is haar gebruik veelerley: Tegen de hooftpijn wort hy de kop afgesneden, en om den hals gehangen, met haar vet worden de hayren vermenigvuldight; Geheel om den hals gehangen worden sy voor de koorts gebruikt; tegen de donkerheid der ooghen prijst *Marcellus* de Afrikaanse gestoten en gebrand; Tegen de pijn der oiren met Nardus en Rosen-oly gekookt *Asklepiades*, met Garst gekookt, *Villanovanus*; Dat haar kraakbeen en vlees de wonden heelen, schrijft *Hollerius*: De zenuwen *Dioskorides*. *Taugautius* gebruiktze inde plaaster om de waterighe geswellen te ghenesen; ghestampt stoppen sy 't bloeden uitte neus, met Honig en Osse-gal rypen sy de kool-geswellen; met haar schulp ghestoten, suigen sy het water van de watersugtige na haar.

Het water uitte hoornslekken overgehaalt, en ses oncen daar van ingenomen, geneest de uitdrogende koorts metten drek van de haagdis, rood koral, en suiker overgehaalt, geneest het de vlekken van de ogen. Inde May-maand oft October, inde afgesneden wratten oft exterogen ghedrukt, ghenesen sy de selve: Het poeijer van de ledige slek-huisjes, geneest de kloven van handen en voeten, en z: Besie meer by *Aldrovandus.*

Nu moetmen van 't onderscheid spreken, Haar onderscheid is veelerlei: Indien wy haar grootte, gestalte, verw, landschap, voedsel, leven, en anders besien: Sy zijn swart, wit, rosch, verscheiden geverwt, naakt en gedekt. Sy hangen ande Vygboom, de Affodillen, Distels, en Bladeren met hopen. *Ælianus* seit datter in de rode Zee een heel grote, met een purpure schulp, met een bocht in't midden, en wonderlijk verscheiden geverwde oogen gevonden werd. Sy gelijken (seit hy) een krans, heel konstig met allerley groene, geele, en rode bloemen, op seekere orde verciert. *Gillius* seit dat hy een soo groot gesien heeft, die soo veel Wijns hiel als een Visser op een middagmaal kon verswelgen. In den Nijl seitmen dat heel grote zijn, die een stem als een ghehuil hebben. In't land van Rome zijn'er enige wat groter als Lupinen. Die in den Herft met hopen an de steelen van de distels hangen, indien wy *Matthiolus* geloven, dat zijn mogelijk de Minutæ oft kleine van *Plinius.* Daar zijn ook langwerpige, welke de Trompetters voor een Trompet gebruiken. De Pomatiæ zijn, die selden grooter als de kleine Krabben, die in de schulpen kruipen, gevonden werden, en in de Winter op de Tridentinse bergen uitte aarde en heesters, met kromme haken, omtrent de wortels van de heesters ghegraven, en voor de beste ghehouden werden. Onderscheidt.

De Sessili oft zitters, die in de bossen an de struiken en bramen hangen, en van welke sommige uitte natuur gemarmelt zijn. De Kavaticæ in de Balearise Eylanden, die niet uitte kuilen der aarde komen nocht met kruiden leven, maar als een druivetros t'samen hangen. Ten lesten de min gemeene die met een byhangendt deksel van de selve schulp haar bedekken, en altijd onder d'aarde leggen: Sy wierden eertijts omtrent de Alpen ande zee gelegen uitgegraven, mogelijk ook als nog. Van haar lantschap sijnse Illyrise, die voornamentlijk groot zijn; De Afrikaanse die vrucht- Plin: H: N. l. 9. c. 59.

baar,

baar, de Solitanse die edel zijn, de Siciliaanse, die matelijk zijn, want de grootte maaktse hard, en sonder zap; De Astypalaise die heel loflijk zijn; De Linuzise van 't land Lina genoemt, 't welk omtrent Pytiuntes, midden tussen de Pariaanse bevolking en Priapus gelegen is. De Germanæ oft Hoogduitse, welke Vegetius de paarden in geeft om de gezontheid te bewaren. De Aceratise die breed, en veelerlei zijn, de Sarmatise, de Cælata oft gesnedene, de Olearia oft Oly-slek, de platte, de rompelige, de genavelde, de Egelvormige, en de Cylindroeides oft Pylaar-ronde met een glatte stompen top. Hier konnen de Umbilici ook by gevoecht werden.

De Sarmatise, word in de Sarmatise Zee gevonden. Hy is met de grootte van sijn lijf een ton ghelijk, en met sijn ghetakte hoorns een Hert. Het uitterste van de hoorns is in ronde bollen gedrayt, en glinsteren als de Parlen. Hy is dik van nek, met oogen als een brandende kaars, met een rondachtige neus, daar een lap vlees onder afhangt, en schriklijk van ansien; Hy steunt op vier benē en even so veel handē.

Aldro: l. 3. cap. 31. Datse *Thevetus* in Denemarken ghesien heeft liegt hy wel lichtlijk. De Cælata oft gesnedene, by de Spanjarts Karogolo de mat oft Scaragolo genoemt, is een topswijs-gedrayde schulp, langhachtigh, oneffen en ruw, en van binnen glat; Hy geeft ziltig vogt en verwekt geilheid. De schulp in azijn geweekt, scheid als van haar opperhuid af, en word so wit als Parlemoer, en even so geverwt. Desen is de hoornslek van *Aldrovandus* mette groene plekken gelijk, en ook die, welke tussen de gesneden hoornslek en de Turbo oft topswijse middelbaar is. Die hier uitgedrukt werd, is rood van deksel met roode knobbeltjes, onder met een paarsen top, opwaarts ysergrau. De Cavacica oft holle is onder de topswijse groen geverwt.

De Olearia oft oly hoorn-slek is van *Plinius* soo ghenoemt om datmen de Oly daar mede placht over te gieten, oft daar daghelijk met schepten. Hy is rond, gedrayt, en so groot dat hy vier pinten water houd. De sodanige maken de Goudsmids met een voet en handvat tot drink-koppen.

De Platte, is an d'een zyde plat, en d'ander met draijingen uitgeholt, welke in 't beginsel klein zynde, allenghsjes tot de openheid toe angroeijen. De rompelige heeft so verheven dwarse rompels, dat hy ook wel ghegroefde

Aldro: l. 3. c. 34. &c. kan ghenoemt werden. Hy is binnen wit en buiten geelachtig. De navelachtige rijsen in 't midden tot een merkelijken bult op. Enighe zijn swartachtigh, andere hoornverwigh, en sommige gevlekt. Sy komen naast by de land hoornslekken die t'samen gerolt an de diktste stelen van de venkel hangen. An de Egelvormige hebben de angels, daar hy mede versien is, den naam gegeven. In deksel, zap, en selfstandigheid is hy van de kleine Buccinum oft kink-hoorn niet onderscheiden. De Cylindroides oft Pylaar-ronde, is als een peer ghedrayt, so groot als een vuist, en met verscheide kastanie bruine stippen getekent. De glatte metten stompen top maakt *Rondeletius* heel effen. Hy is dikachtig van schulp, minder hard van visch; Hy word veel omtrent het Eyland Levinus gevangen. Doe hier by de ongemene gedaante van de zee-slek, en de bultighe zee hoorn-slek, welkers afbeeldsels wy hier vertonen. De Umbilikus oft zeenavel zeit *Bellonius* dat met een rompelighe ruwe schulp bedekt is, ghelijk als roo aarde, en dat hy alleen onder de tops-wijse van de France zee glat word; hy is ronder van openheid, en eetbaar: De krul word op de selve wys van de kruiden die haar om de bomen winden van de rechter, na de linker zyd gedrayd. De Papaver leid in de krul van de schulp. Sy worden by *Rondeletius* navels genoemt, om datse behalven dat gat, waar mede de hoorn-slekken an de klippen hangen, een ander hebben een navel seer gelijk, 't welk als een diep middelpunt van de draijingen is, oft om 't twelke de bogten van de hoornslek gedrayt werden, als om een kring.

Wy hebben by *Rondeletius* twee voornaamste, van welke de eerste an sijn boven deel breder is, en daar na in een top aflatende, word hy met swarte, roode, en witte knobbelen van verw en aart als koral onderscheiden: De ander is so groot als een erweet, wort in de sponcijen gevonden, en is met korlen als rood koral besproeit. Tussen den navel en het gat daar 't lijf uitsteekt, heeft hy de schulp doorsneden, en de sneden zijn in plaats van een deksel.

IV. LID.
Van de Echinus oft Egel.

DE Echinus welken sommige mette visch Echineis, maar qualijk t'samen-smelten, Aldro: l. 3. cap. 40.
wort by de Grieken Echinos genoemt, om dat hy als een Egel, om sijn scherpe angels niet kan angetast werden. Sommige noemen hem Zeedistel, en Erinaceus. Het is een stekelige visch. Het is wonderlijk 't geen *Aristoteles* van hem geschreven heeft: namentlijk dat haar afgesnede delen weder t'samengroeijen, dat selve sult ghy by *Ælianus* en *Philes* vinden. Haar pinnen zijn haar in plaats van voeten; op dese gaan sy, en wenden haar in 't rond. Hierom sult gy haar dikmaal met afgheschuirde steekels sien, dat *Aristoteles* en *Plinius* verhalen. Dat die tot spijs bequaam zijn, wakkerder en snelder beweegt werden, kond ghy daar uit oordelen, om datse altijt wat wier tussen haar pinnen hebben. Datse haar by anstaande onweder onder 't sant begraven, om van de baren niet afghedreven te werden, en dat de Schippers daar uit een voorduiding nemen, is van *Oppianus*, *Plutarchus* en *Plinius* gelooft: maar *Bellonius* seit vergeefs, om datse met veel snuiten versien zijnde, van de baren niet konnen omgewentelt werden. Beschrijvingh.

Sommige van haar zijn totte spijs onnut, en nochtans andere eetbaar. Sy zijn nimmer sonder kuit, gelijk *Aristoteles* seit, maar meest met de volle Maan, en in warme daghen, uitgenomen die, welke de Pijrrhæse Euripus voortbrengt, die in de Winter-maanden voor beter gehou- Gebruik.

gehouden werden. Sy geven weinig, en vogtig voedsel, so *Mnesitheus* schrijft, 't welk *Galenus* goed voor de maag oordeelt. Dat het den buik lost, hebben alle schrijvers angemerkt, en voornamentlijk, die omtrent Kephalenia Ikaria, en Hadria voortkomen, om datse bitterachtigh zijn, maar minder de roode, de geele, dikke, en die als sy gheschrapt werden een melkachtige vocht geven. *Plinius* de twcede prijst haar zap met veel woorden, met welk woord *Gesnerus* haar innerlijk water wil verstaan hebben. *Lako* by *Atheneus* heeft'er een in de mond geworpen en de schulp met sijn tanden gekauwt: De onse zeit *Dalechamp* breken de schulp met een steen, en eten het geelachtige deel oft de eyren, van welke *Perottus* aldus oordeelt. De Echinus word met een lichte slag gebroken, en de ruwe schors splyt in twe stukken: De een wordt wegh ghcworpen, en d'ander lichtjes met water gewassen: dan valter de vuiligheid uit, die haar tot inghewand strekte: en daar blijven vijf verdeelde eyren over, die rosch en als een star ghevormt zijn. Die worden rauw gegeten, en zijn niet onanghenaam van smaak, hoewel sy ik weet niet wat bitters hebben. Datse eertijds in December ingeleit wierden schrijft *Palladius*.

Galen. de Attenuant: Victu.

Wat angaat haar gebruik in de geneeskonst, sommige hebben haar vergiftig genoemt: en dat *Arcesilaus* de soon van *Battus Eudemon* an een doodlijke siekte legghende, en een Zee Echinus van *Learchus* innemende gestorven is, lesen wy by *Plutarchus*. De asch van de ghebrande schulp suivert, na 't seggen van *Dioskorides*, de vuile sweringen. De selve gestampt, en met water opgestreken beletten het welige vlees, en wederstaan het geswel panus. Datse totte lopende sweren van 't hooft goed zyn schrijft *Rondeletius*, teghen het misvallen der vrouwen *Ætius*. Datse tegen de droppel pis gebruikt werden *Paulus Iovius*; Want die, seit hy, zijn door de koude van de diepte der Zee, daar sy in leven (want sy groeijen wel tsestigh schreden onder 't water) selfs wel klein, maar hebben groote en harde pinnen. De oorsaak van die grootte is, dat den anwass van 't lijf in de pinnen verandert; Want wijl sy weinigh warmte hebben, en niet veel verduwen konnen, daarom hebben sy veel uitwerpsel: en de pinnen, en andere dierghelijke groeijen van het uitwerpsel. Datse soo hard by na als steen zijn is van de koude. Om de na geboorte af te dryven geeft *Hippokrates* dry gestampte met wel ruikende wijn in: de asch met beer oft verkēs vet gemengt geneest het gebrek Alopecia.

Plutarch: de Virtut: Mulier. Dioskorid. l. 2. c. 1.

Hipp: l. de Morb: Mulier.

Onderscheidt.

Het onderscheid van de Echinus is veelerlei. Daar zijn Toronensers, die omtrent Torone voortkomen. Daar zijn witte van angels, schulp, en mond, en worden wat langer als de andere, maar klein, niet bars, en zachter van angel. De Euphratensers, welke *Eratosthenes*, ghelijk by *Strabo* blijkt, verhaalt, datse in de Eylanden omtrent den Euphrates wonderlijk groot werden, enige grooter als een hoed, andere die anderhalf pint nats houden. In de Indise Zee konnen sy lichtlijk dry Parysce pinten nats houden, indien men *Ælianus* geloven magh. De Balthise die als een grooten appel zijn, en in de Oost-zee ghevonden werden. Dat dese hard, by na roodverwig, en uitgenomen de pinnen gevlekt zijn verhaalt *Gesnerus*. Omtrent Denemarken en Norwegen worden sy ook gevonden. Daar zyn'er ook in de Rivieren, gelijk *Hermolaus*, en *Massarius* uit *Paulus Ægineta* verhalen. Purpurachtige met groen vermengt, hoedanige an enige klippen van de middellandse Zee, met water bedekt, omtrent de overblijfselen van Antium en omtrent de Bajen gevonden werden, so *Perottus* schrijft, en van so angenamen onderscheid, dat'er, indien de verw duerde, de parlen niet souden by te vergelijken zijn: Maar als de visch sterft verwelkt ook de verw. De wakkere, die haar snel beweghen en niet eetbaar zijn, worden daarom Abroti genoemt. Sy zyn wel warmer, maar om datse vratig zijn, en om d'overvloed veel rauwheid vergaderen, komen sy niet in de spijse; sy hebben, so wy *Bellonius* geloven, groter angels, maar dunder, en zijn self nauwlijk grooter als een hoender ey, en verscheiden geverwt: sy zijn swart, wit, glasich, rosch, geel en blauw. Eenighe blinken als purpur, hier en daar met blinkende stippelen als vuur vonken tussen de pinnen besproeit. De Ovarius ghelijk hem *Hermolaus* noemt, en welken *Rondeletius* aldus beschrijft: Sijn vorm is in 't ronde t'saamgerolt, behalven een deel dat een weinigh plat is, daar een ronde mont in staat, met vijf kromme, van binnen holle, en even hoog uitstekende tanden beset: Sy zijn an vijf innerlijke kaaksbenen vastgehecht, welke van den mont binnewaarts opgeheven, van scherp breed aflatende, an den omringenden hoorn niet verknocht zijn; Tussen de tanden is een kliertje, dat in plaats van een tongh, en daar de keeldarm terstont angevoegt is, die in een langen darm eindight, en door de schulp starwijs geschikt, en sijn veselen opgehangen, ten lesten in een kleine opening eindigt: Dese opening tot ontlasting van de darmen geschikt, leid tegen de mont over, so dat de mont na de aarde helt, en de opening van den drek opwaart verheven is: den drek is rond als kleine bolletjes: Hoedanig de orde van de darmen is, sodanig is ook die vande kuit: want tussen het swarte dat in plaats van visch is en den darm, leggen gele eyren, die alleen rauw gegeten werden. De gehele schulp is binnen vol kleine gaatjes, waar door de senuwen, de bewegende kraght an de pinnen mede deelen; uitterlijk is sy in kleine kobbels verheven, die de holletjes van de pinnen ontvanghen, die met een bandt oft vliesje vastgehegt zijn, so datse in 't ronde konnen bewegt werden; sodanig is de geleding van de kleine armpijp mette grote: het hooft dan van de pinnen is hol, en de kobbeltjes eindigen in een punt, hier mede wort hy in 't ront beweegt.

Strabo: Geogr. l. 16.

De Spartagus oft Brissus, so hy van *Rondeletius* beschreven werd, wijkt naulijk van de gestalte van een hart, met kleine, maar weinigh pinnetjes beset: de mont is sonder tanden, maar de onderlip meer uitpuilend als de bovenste, om water en sant te scheppen; want hier mede, en met slijk, leven sy: de darm is in de binnenste schulp

ſchulp omgedrayt, en vol water en ſant, en ſy heeft nocht eyren, nocht dat ſwarte, dat in plaats van vleeſch is. Sy zijn ſelden.

De Echinometra oft Moeder-Echinus, welken *Gillius* met *Plinius* gemeent heeft, dat heel lange angels, en een heel kleine ſchulp hadde, daar van hebben *Rondeletius* en *Bellonius*, met *Ariſtoteles* gelooft, dat hy andere in grootte van ſchulp overtrefte: die vertoont hy ſoo groot, dat hy met twe uitgeſpanne handen nauwlijk kan omvat werden. Deſe heeft geſien datſe in de eylanden van de Ægeiſe zee ſo groot wierden, datſe twee vuiſten te boven gingen. De overige zijn zee hoornſlekken, met heel kleine angeltjes verſien met korte ſtompe knobbeltjes tuſſen beide, an't einde witachtig, ande wortel blauwachtigh, en uitten Purpur blinkend, voor zijn ſy plat, boven op rond.

Aldrovandus vertoont'er vier. De eerſte is niet heel lang van angels, en geheel yſergrauw. De tweede ſonder angels is buiten ruw, en van de ſelve verw. De derde met lange grote pinnen beſet is geheel van verw als een Amathiſt. De vierde de grootſte van al die in de Adriatiſe en Thyrreniſe zee voortkomen, is ſo groot dat hy vijf pinten nats houd, an 't boven deel is hy rond en bultig, onder plat. De omkring was twemaal negenduim, en een hand-breed. De ſchulp was an't voorſte deel merkelijk wit, en als in vijf hollen, gelijk in de Pompoenen verdeelt, van welke yder dry ſtrepen hadden, welkers middelſte als een naad had die de delen ſcheide, en licht geopent wierd, geopent zynde heeftze de geſtalte van een zaag. Die twe andere ſtrepen zijn als kaſtanje bruin, met veel gaatjes doorboort, die nochtans niet als tegen 't licht gehouden gheſien werden, en vijfmaal grooter als die naad zijn; Hy had vijf, holle, drykantighe tanden.

Ten leſten is de alderkleinſte zee-Echinus, met groote, lange, harde pinnen by na als ſteen verſien, en word veeltijds van de Italianen un Iudeo oft Iood ghenoemt, om dat hy altijdt ſwart en vuil is; ſyn ſchulp is grooter als een Okkernoot, maar leeft langer als alle andere; Want ſo gy hem op den rug legt drukt hy terſtond ſijn pinnen neder, en wend ſich op ſijn voorſte deel; Hy word in de diepten geteelt. *Bellonius* heeft dit gheſlaght aldus beſchreven: Hy heeft meer voorſnuiten als andere, daarom kruipt hy ſnelder en hanght vaſter an. Hy draagt geen eyren, maar yet bloedigh ſwart, het etterigh bloed gelijk, daar hy de handen mede beſoedelt. Hy heeft vyf tanden als een wervel in 't ronde geſchikt, daar hy wier, ſtenen, en de ſchelpen van de Konchylia mede doorknaagt. In ſijn binnenſte deel ſult gy veel t'ſaam-ghehechte zenuwen ſien: Waarom de inwoonders die t'ſamenvoegingh van tanden met haar zenuwen laten drogen, en gebruiken die als een ring oft merk om haar brood te tekenen; Want het gelijkt heel wel een vyf blat oft yet ſodanigs. Den buik heeft hy in vijf delen gheſcheiden, welke van de rondte van de mond en ſchulp vaſt hanghende, omtrent de openingh van den drek t'ſamen lopen: Maar ſy zijn verdeelt, en als door een tuſſen komſt, van ſcheidpalen onderſcheiden. De Echini hebben ſo veel ſnuiten, als ſich in de doorboorde gaatjes van de ſchulp vertonen: Maar die zijn in yder boven de ſes duiſend.

Hier toe kan betrokken werden die an de ſtrand van de Rode zee een halve voet breed, voor plat, boven op bultig, met minder pinnetjes bezet, en van *Bellonius* geſien is. En ook die van de rode zee met heel lange yſergrauwe angels na't rood hellende, welkers afbeeltſel wy an *Kaſtelletus* van Genoa ſchuldig zijn.

Dien *Rondeletius* in 't vijfde geſlacht geſtelt heeft, en an de klippen hangt, is ook klein van ſchulp met angels ten anſien van 't lijf langh, welken hy ghelukkelijk tegen de droppelpis ghebruikt heeft, en is de ſelve mette Echinus van *Ariſtoteles* die hy in de beſchrijvingh der dieren gedenkt. Ariſt: H. A.l.4.c.5.

V. LID.

Van de Conchilium met twee ſchulpen.

I. STIP.

Van de Koncha.

Tot hier toe van de Echinus, nu volgen de Konchylia, die oft dobbelſchulpigh oft enkelſchulpigh zijn. Tot die behoren de Koncha, de Chama, de Oeſter, de Pecten, de Muſculus, de Mytulis, de Tellina, de Balanus, de Pholades, de Solenes, de Pinna, en de Koncha Anatifera. Daar zijn veel geſlagten van de Koncha, die tot ruwe of gegroefde, en gerompelde, en tot glatte konnen herſtelt werden. Aldro: l.3. cap. 41.

Uitte ruwe is de Parldrager, die ook Indiſe om dat hy by de Indianen, by welke hy berber genoemt werd, veel voortkomt, en die gemeenlijk Parlemoer genoemt werd. *Androſthenes* by *Atheneus*, ſchrijft in ſijn ſchipvaart van Indie aldus: deſe oeſter is in't anſien de Pecten oft kam-oeſter gelijk, met een ſchulp niet gegroeft, maar vlak, dik (*Plinius* zet qualijk over dat hy ruw op de wijs vande Echinus is) weerzyds niet geoirt, op de wijs van de Pecten, maar alleenlijk an d'een zyde. In ſijn viſch waſt als in de ſwijnen een dobbele knobbel: ſomtijds in verw het goud ſo gelijk, datſe met het ſelve vergeleken niet licht onderkent werd, ſomtijds weder ſilver-verwig, dan weder gheheel wit, als een viſch oog.

Plinius verhaalt veel van haar geſlagten; hoedanige zijn de Pentedactylus oft vijf hoekige, de Meliceinbatis, de Echinophora oft egelvormighe, en z. Sy worden dikmaal in Indie ſoo groot gevonden, datmen ſeit dat'er in de Zee van't Eylant Borneo een gevonden is, welkers vis ſeven-en-veertig pont woeg. Sommige zijn geheel ſilver-wit: andere van een rode vlammige verw. Haar viſch wort van de Indianen rauw, en ook gebraden gegeten; Uitte ſchulpen worden verſcheide dinghen, als kaſtjes, kroeſen, lepels, wandelſtokjes voor de vrouwen, en verkeerberden gemaakt. De Indiaanſe vrouwen makender armringhen en hals-cieraadt van. Onderſcheid. Plin: H: N: l. 32. c. 11.

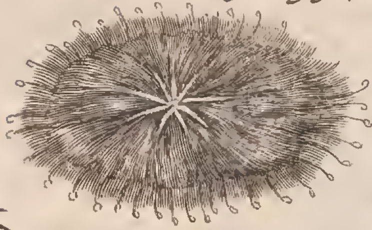
Van de Parlen ſullen wy inde natuurlijke Beſchrijving van de Bergſtoffen handelen.

De Imbricata oft baar-wijs-gevlamde alſo genoemt, Aldro: l.3. cap. 43.

Tab XIII

Echinometra amethestini coloris

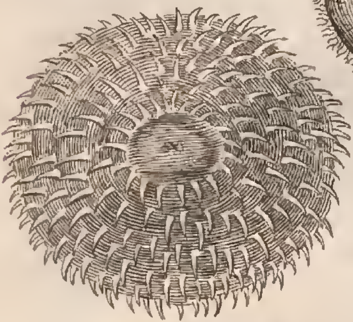
Echinus marinus ferrugigeus

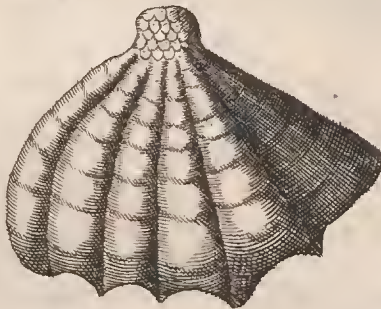
Echini quintum genus Rond

Echini species oblonga aperta

Echinometra Aldrou

Concha imbricata Rond

Concha Margaritifera

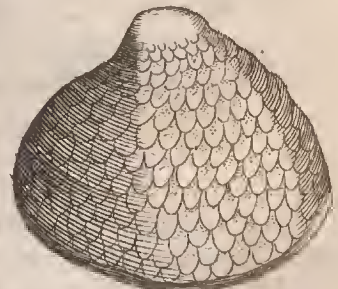
Concha Echinata

Pina Magna

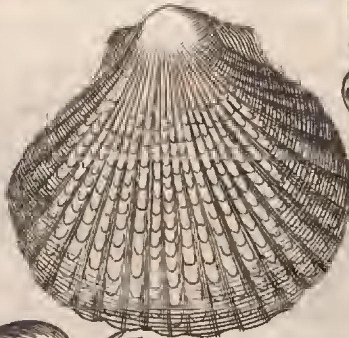
Concha Tridachnes

Concha Squamosa

Concha Pictorum

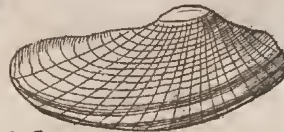
Concha corallina

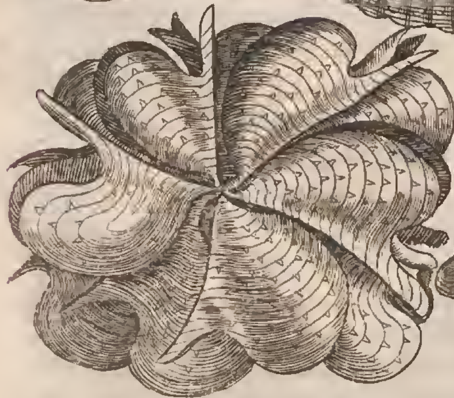
Concha rugata

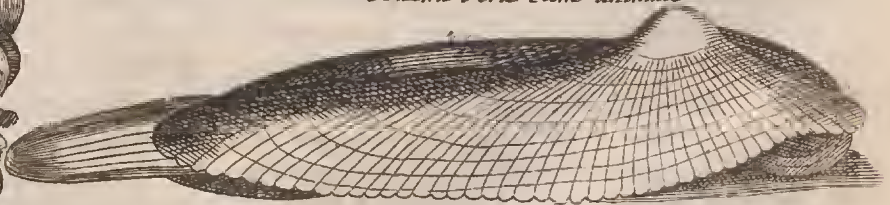
Concha Faselata

Concha Longa

Concha tenus lesta

Concha vera cum animali

genoemt,om dat de schulp na de gelijkenis van de verheffende zee-baren gevormt is. Het gemeen in Griekenland noemt haar Aganon: De Kajoleri van Arabie noemen haar Tridaknen. Hy is hard van visch, en swaar om te verteren: Die by *Plinius* Tridakna genoemt werd, is een voet lang beide schulpen woegen vijf ponden van twaalf oncen; op die plaats daar sy t'saamgevoegt werden, was ider twe dwarze vingers dik; Hy was an *Aldrovandus* uitte rode zee ghebragt, en wort Tridakna ghenoemt, om dat hy niet als in drymaal kan door geslokt werden.

De gegroefde is, welkẽ de overlopende groeven den naam ghegeven hebben: daar zijn van hem verscheide geslagten; witte, swartachtige, geelachtige, en word door een onderlinge ontfanging t'saamgevoegt; daar is een langwerpige als een ey, met heel diepe schelpen; hy is kamvormig, geheel uitten asgrau geelagtig, met dry geele strepen verciert; uitterlijk yzergrau, binnen uitten witte en purpurpaars onderscheidẽ.

Hy is heel blinkend van start, in 't midden met een kastanje-bruine streep, welkers midden met een bruinder streek overlopen is.

De Echinata oft Egelvormige, die de pecten of kamoester gelijkt, heeft heel diepe gegroefde, en in't rond gekartelde schulpen, in de groeven staan veel kromme angels, op zekere ruimte van malkander; dat'er parlen in hem gevonden werden, getuigt *Plinius*, want *Iuba* verhaalt ook dat by de Arabers een Koncha de gekerfde pecten gelijk, en ruw als een egel is, en dat de parl inde visch zelf leit als een hagel.

Aldo: l. 3. cap. 45. Plin. H. N. l. 9. c. 53.

De schobagtige die met halfkringronde groevẽ oft strepẽ op de wijs van schobbẽ verciert is.

Aldro: l 3. cap. 47. De lange, van welke *Rondeletius* twe gedaanten stelt; een verscheiden geverwt, en in't midden witagtig, en binnen met een witte glatheid verciert, de ander is met een witte ruwe schulp met veel stippen onderscheiden, welken hy meent de lange van *Plinius* te zijn, maar *Aldrovandus* gelooft dat hy de opregte lange van *Plinius* vertoont, welke buiten uitten witte donkeragtig, maar binnen roosverwig geschildert, en met sijn jong bevrugtis; deselve vertoont ook een ander, die op dat deel,'t welk omgevouwẽ is, veel gaatjes op haar orde geschikt heeft, die mogelyk van de natuur gemaakt zyn, op datter de lugt inschieten zoude. Die van de schilders, welke alsoo genoemt is om dat sijn schulpen tot verw geschrapt wierden; hy is heel dik, en heeft buiten sijn bloem of verw, hy wort veel omtrent

Aldro: l. 3. cap. 48. Karia gevonden. *Aldrovandus* vertoont een uit *Rondelet:* van verw als Cinnabar oft Sandaracha, van vorm als de Spondylis oft de kleine oesters.

Aldro: l. 3. cap. 49. De Korallina alzo ghenoemt, om dat hy de Koral in verw ghelijkt; is an sijn uitterste de pecten oft kam-oester ghelijk, maar met ruwe strepen, en rode knobbeltjes beset, binnen heel glat, en van verw als witte marmer; hy heeft harde vis, swaar van reuk, en ziltig van smaak. Na langhe zuide wind, en het opkomen van den hond, wort hy op den oever geworpen.

De rompelige, die met veel verheven strepen over dwars beset is, heeft heel dikke schulpen, binnen zilver-wit, welke door onderlinghe ontfanging gevoegt werden: Daar uit werden Paapse bede-kralen, en tantstekers gemaakt.

Hier toebehoort de rompelige Koncha van *Rondeletius*, die van d'een zyd tot d'ander met veel rompelen hier en daar zonder orde besproeit is. Sijn schulpen zijn plat, en verscheiden geverwt; de lippen van de schulpen zijn dik, en so nauw t'saam-gevoegt, dat sy sonder gewelt niet konnen geopent werden. *Diphilus* seit datse veel vleesch, en goet sap maken.

De romboides oft ronde, die ande oude onbekent schijnt, heeft *Rondel:* gegroefde muskulus genoemt, om dat hy een schulp heeft die van de zee-muskulus gelijk, de gehele schulp is swartagtig. Hy is ongemeen om dat hy sig in't diepst vande zee houd, en heeft harde visch. *Bellonius* meent dat hy van de Grieken Balanus genoemt is, maar qualyk, gelyk by *Rondeletius* te sien is.

Uitte glatte is de Koncha, Gaiades, de swarte, de gestreepte, de dikschulpige, en de dunne. Aldro: l. 3. cap. 53. 54. 55. 56. &c. De Gaiades zijn de grootste en glatste, en binnen heel wit, maar niet heel diep: haar vis is wit, hard, en swaar om verteren, en maakt dik sap: sy worden heel selden gevangen. De swarte is dese gelijk, behalven dat hy binnen en buiten swartagtig is. De gestreepte is heel glat van schulp, en so hard als Marmer: hy heeft desen naam, om dat hy vijf brede strepen van d'een na d'ander zyd getrokken heeft. Van dese vertoont'er *Aldrovandus* veel: de dikschulpige verschelen van de Gaiaden en ruwe Chama niet alleenlijk in dikte vande schulpen, maar in wijs van strepen, welke in die minder en breder, in dese meerder zijn, en uit een streep alleen bestaan. *Aldrovandus* vertoont eenige afbeeldsels van die, en onder die de grote en kleine tralyvormige. *Rondeletius* schrijft dat'er uitte gebrande, en gepoeijerde een treflijk Antispodium, oft yet het gebrant yvoir gelijk, gemaakt wert. De dunschulpige zijn buiten van lelyke verw, uitten slijkerig asgrauw, maar binnen silver-schoon.

II. STIP.

Van de Chama oft Gaper.

De naam van Chama wort, gelijk *Gesnerus* wil van't woort Choö afgeleit, en is an dit Aldro: l. 3. cap. 18. geslaght vande Oesters gegeven, oft om dat sy altijt gapen, oft van haar ruimte. Cheme is by *Varinus* so veel als Chasma, dat is gaping, waarom *Plin.* seit dat de Parloesters haar met een gaping openen. De Francen noemen haar flamme en flammate: de Italianen Peverazas, niet so seer om datse peperagtig smaken, als om datse met peper gegeten werden. Als *Spartianus*, in *Heliogabalus*, Oesters oft Lithostreas, dat is Klip-oesters noemt, meent *Hermolaus* dat hy de ruwe Chama, en deze Chama verstaan heeft: Sommige hebbense ook Hiatulas oft gapers genoemt; maar *Galenus* heeft het woordt Concha voor Chama gebruikt. So ghy haar in't algemeen anmerkt, daar is in so grooten verandering nauwlijk iet zekers, op wat wijs oft door wat tekens zy van de Koncha onderscheiden werden, dit alleen uitghenomen: Dat de Chama dit sonderlingh heeft, datse dikmaal gapende op den oever ghevonden werden, waarom *Ion: Chius* haar naam van Kechenenai afleidt; Voorts schrijft *Ælianus* van haar aldus: De zee-gapers

 zijn

zijn verscheiden en veelerley, sommige ruw, andere glat: sommighe werden mette vinger vermorselt, andere naulijk met een steen. Sommige van die zijn heel swart, andere silver-wit, andere uit beide vermenght: en gelijk haar geslagt verscheiden en veelerley is, also hebben sy veel en verscheide plaatsen; want sommighe leggen op den oever in 't zand, en de modder verstroit, eenige leggen onder de wier, en andere hangen vast an de klippen.

Plaats. In de Somer als den ooghst begint, swemmen sy veel met scholen in de Zee van Istria, en schieten dan licht voort, daar sy voor die tijdt door haar eigen swaarte niet konnen verheven werden; Maar sy scheppen groot vermaak in een stille Zee, en zijn gaarn van de Weste winden bewayt, daarom als sy in haar schuilhoeken verborgen, en in haar schulp ghekropen zijnde, gevoelen dat de Zee begint te bedaren, en de Weste wint te waijen, dan verlaten sy haar schuilhoeken, swemmen na boven, vertoonen haar met een gapende schulp, en verwagten een angename en sachte wind: indien haar die gebeurt, ghebruiken sy den eenen schulp onderspreidende, den ander opregtende, desen voor een seil en de voorgaande tot een schip, so dat ghy haar van verre siende, meent een geheele vloot schepen door de stille zee te sien zeilen. Indien sy voelen dat haar een schip nadert, en datse door een grooter oft sterker visch beroert en verschrikt werden, sinken sy met toegetrokke schulpen na beneden. Dat haar vis den buik

Aldro: l. 3. cap. 65. en 't water lost, schrijft *Atheneus*, maar *Dioskorides* gewaagt van't water-lozen niet. Sy worden in glatte, en ruwe verdeelt De ruwe wort Chama trachea by de Grieken genoemt, van sijn uiterlijk deel van de schulp, daar sy veel schuinze holle strepen met mos vervult hebben; *Bellonius* zeit datze gegroefde en rond-gedrayde deuren hebben, en schulpen zo hard datze niet als met een grote slag konnen gebroken werden; dat de kanten niet in't ronde getand, maar op de wijs van de Mutylus glat zijn. Hy beweegt sig als de Slek, en wijl hy uit een sterke wervel bestaat, kruipt hy, mette zelve de schulp beweghende, als de wormen over 't zand. Sy worden op de oevers in't zant gevonden. *Hisecius* noemt haar visch hardagtig, van quaat zap, weinig voedsel, dat ligt affschiet, en de siltigheit van de Zee gelijk. *Diphilus* doet'er by dat het de maagh angenaam is.

Aldro: l. 3. cap. 69. De glatte Chama, by de Grieken Chameleia ghenoemt, bestaan uit een dobbele schulp, die nochtans mette vinger light gebroken wert. Sy zijn de glatte Koncha, Gaiades genoemt, ghelijk. Sy worden in den Ocean zo groot, datze meer als vier vingers breet, en meer als tien lang werden. Sy zijn buiten en binnen heel wit. De visch is ook wit, en daar in zijn twee gaten, een voor een mond, en d'ander tot een doorgangh voor den drek, beide zijn sy bochtigh, zo datze rekken en inkrimpen konnen, dit om water in te zuigen, dat om den drek uit te werpen. Sy hebben ook haar papaver oft swart sap als de overige schulpvissen. Als sy schuilen gapen sy met een wyder mont. Sy worden ligt vande warmte geraakt, waarom sy terstont beginnen te gapen, en ligt sterven als sy wat ver van de zee leggen; Sy worden in 't zand mette Tellina gevangen; datze van haar zelf beweeght werden, en haar plaats inde zee veranderen, sal hy bevinden die haar in een tobbe met water werpt: 't welk de Venetianen doen om haar langer levend te bewaren; ongewassen worden sy om het zand verworpen: gewassen, versch en noch levend, zijn sy niet minder als de Tellina te achten. *Aldrovandus* heeft verscheiden van de zelve vertoont, wiens afbeeldsels ghy kond nasien.

Onder de glatte worden begrepen de Piperata, de swartachtige van *Bellonius*, de swarte van *Rond*: de Glycymeris van de selve, en de Peloris.

De Piperata van *Bellonius* word by sommige Italianen Biverone genoemt, niet so om dat hy om sijn peper dorst verwekt, als om dat hy gedurigh drinkt, en niet langh zonder water kan gehouden werden, en om dat hy te markt gebragt, en in 't water geworpen, een dobbel langachtige tongetje uitsteekt, so dat hy als de dorstige Kochlea gevoelt werd, sich geduerigh te bewegen: Hy leeft in 't slijk, en heeft so dunne schulpen, datse doorschijnigh zijn, sy worden als de oesters met een zenuw t'saam-gehecht; Sy hebben glatte lippen, en meer in den omkring gerond als de Tellina.

De swarte van *Bellonius* kan in sterkheid van schulp lichtlijk mette ruwe dinghen, en heeft sodanige diepe kerven an de randen niet: Hy is grooter als de Peloris, en ook zoeter, daarom meent hy dat het de Glycymeris is. Aldro: l. 3. cap. 61.

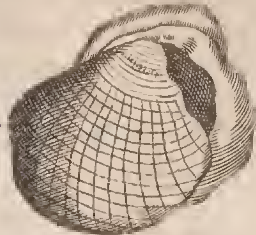
De swarte van *Rondeletius* heeft langwerpige schulpen, die dik, hard en als Marmer zijn; De Glycymeris heeft haar naam van haar zoete visch bekomen, van welke *Makrobius* ook ghewaaght: Sy zijn grooter als de Pelorides, langwerpigh van schulp, op de wijs van de Rivier Mytulus, maar harder, dikker, en rompelig, dog evenwel daarom niet ruw, uitten witte rosch, in vis en goedheid van zap de Peloris gelijk; Daar zijn'er die haar Glycyamarides noemen: *Aldrovandus* meent dat het de grote Peloris van *Atheneus* is. Gy sult de Karycia van *Plinius* te vergeefs tot de Chama Glycymerida betrekken: De Macedoniers na't getuigenis van *Ægesandrus* noemen de ruwe Koncha Korijkous, ghelijk de Atheniensers haar Kreious, dat is Ramachtige noemen. *Makrobius* seid datse ook op de maaltijd van *Lentulus* geweest zijn. Aldro: l. 3. cap. 63.

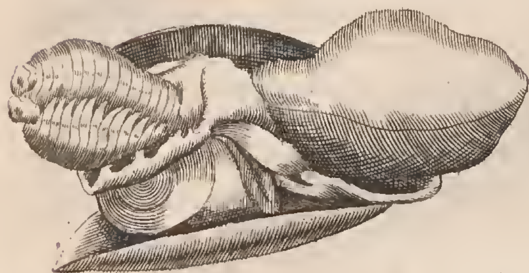
De Pelorides hebben haar naam niet so seer van 't slijk (daar soud moeten Peloorides gheschreven werden) als van haar grootte, want Peloorion en Pelooron betekent iet groot oft wonderlijk, oft van Pelorus, het uitstekend hooft van Sicilie bekomen, daar de beste gevangen werden; *Atheneus* schijnt haar op een plaats na't gevoelen mogelijk van *Phililius* van 't geslaght van de Chama oft gaper afgescheiden te hebben; Sy bestaan uit twe schulpen, gelijk *Rondel*: nagelaten heeft, die noit so dicht gesloten werden oft sy gapen, 't zy levend oft doot, ook sonder gevoel van eenige warmte; de schulpen zijn glat en langwerpig, uitten witte purpuragtig, in't midden t'saamgevoegt: De vis is binnen wit, die ook t'saamgetrokken, nauwlijk van de gehele schulp kan bevat werdẽ; uitgestrekt is sy

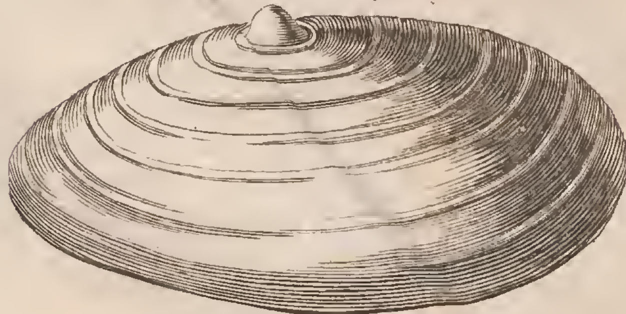
veel

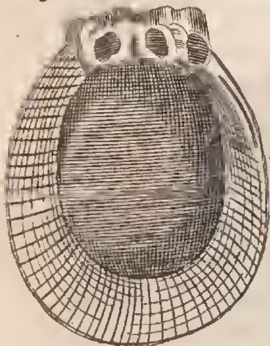

Chama nigra Rond

Chama Lævis Rond

Chama aſpera Bellon

Chama Peloris

Chama Glycÿ meridis

Oſtrea gaidero poda

Oſtrea ſylueſtris Rond

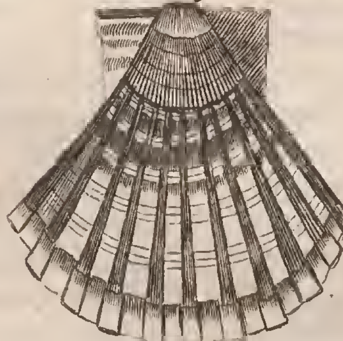

Oſtrea marina Rond

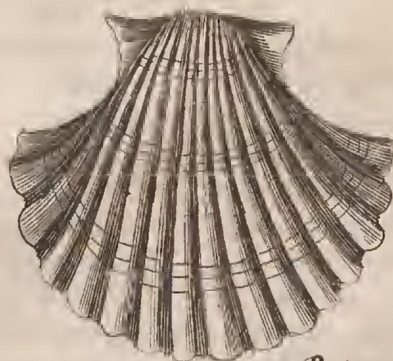

Oſtrea marina

Spondÿlis Aldrou

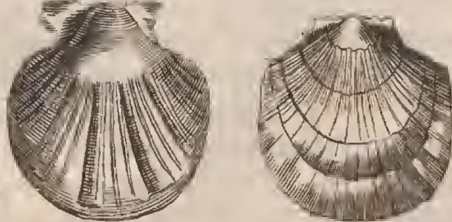

Spondÿlus Aldro

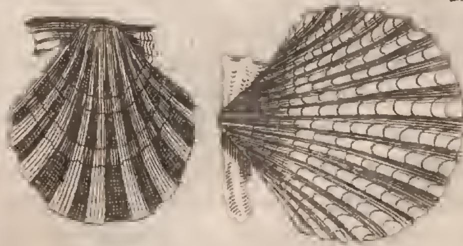

Pecten Minor caitanzus cum anurali

Pecten Verſuotor

Pecten

Pectunculi

Pectines ali Aldrou

Pecten aſper

veel langer, rond, dik als een middelste vinger, en een manlijk teellid niet ongelijk: An beide einden vertonen haar twee gaten, het een rondachtig voor een mont, het ander voor den drek. *Bellonius* schrijft datse van de kleine krabben verschelen, om datze tops-wijser en grooter van lijf zijn; want, seit hy de kleine krabben zijn van platter vorm, met een doorschijnighe schulp, en veel dunder als de glatte Chama, maar hy is middelbaar tussen ruw en glat, en daar-en-boven met geelachtigh beeldwerk onderscheiden.

Sijn visch is harder als van de Tellina. *Diphilus* seit dat hy veel en goed voedzel geeft: haar lippen, doet'er de selve by, zyn dikker, en so nauw t'saam-gevoegt, datse niet als met gewelt opgebroken, en dikmaal gebrijselt werden, eer sy gapen. Tot hier toe *Bellonius.*

III. STIP.
Van de Oesters.

Naam. DIe schulpvis welken de Latynen Ostreum en Ostrea noemen, hebben de oude Grieken Ostreon en Ostreion oft van Ostraku, oft als van Osteon, om dat hy als met een been-achtige schulp bedekt werd: De huidendaagse Astridion, *Psellus* Ostridion, en *Hesychius* Urtakon genoemt; nochtans sult ghy vinden dat het woort Ostreum voor 't gheheele gheslacht van de schulpvissen genomen werd: Waar van *Suidas* het woort Echinus Talattionto Ostreum oft Zee-oester overset.

Beschrijvingh. Aldro: l. 3. cap. 66. Wat angaat haar vorm, daar van schijft *Aldrovandus* dit: Wat de vorm van de Oesters angaat, *Bellonius* seit, dat onder 't geslaght van de dobbelschulpige dit, de oester en kamvis oft de pecten eigen is, datse een onder en boven-deel hebben, van welke het een verhevener en topswijs, het ander plat is. *Plinius* seit elders dat den oorsprong en teeling van de Concha oft schulp die parlen draaght, niet veel van de schulp van de oesters verscheelt.

Op een ander plaats schrijft hy ook dat de Thethija de Oesters gelijk zijn; en *Hegesander* by *Atheneus* dat de visch Hepatus twee stenen in 't hooft heeft, in verw en glans de Oesters gelijk. Dat het geslaght van de Oesters geen hoofden heeft, blijkt by den selven *Plinius. Galenus* ontkent datse hayren hebben; maar beter heeft *Plinius* geseit datse alle geen oogen hebben; daar-en-boven zijn de voornaamste deelen van de Oesters kort van wervel oft spondilis (dat is de innerlijke visch) en niet veselagtig, en de gehele visch inde holte gheleghen. *Perottus* seit, dat de Spondylum inde Oesters, dat ront, en wit, en eeltachtigh deel is, dat hy binnen in 't midden heeft, van de gelijkenis vande wervel genoemt, diemen ande spillen doet, om in 't spinnen beter te draijen; want de overighe omlopende visch wort lacinia oft den baart genoemt. 't Geen de kuit oft het ey genoemt werd, seit *Wottonus*, dat de Oesters niet altijt, maar inde Lente hebben, 't welk daar na vermindert, en ten lesten geheel vergaat.

Aristoteles heeft ghewilt, dat sulks maar ten deel geschiede, en heeft erghens geseit dat het dat selve was 't geen de Echinus heeft. Na 't segghen van de selve hebben de Oesters een doorgangh voor den drek in haar boven-deel. De selve *Aristoteles* eigent haar ook ruwe schulpen toe, elders ook dikke lippen; En *Plinius* seit dat sommige met een kayachtige hardheit gedekt werden, als de Oester en de Koncha.

Wat angaat haar teeling, daar is in haar geen onderscheit in kunne, gelijk *Plinius* en *Oppianus* verhalen, daarom groeijen sy in verrottendt slijk, oft het schuim dat lang om de schepen oft palen hanght; want sy worden in holle klippige plaatsen door by-komst van de soete wateren geteelt. Datse nochtans uit de voortgebraghte verrotting iet vrugtbaars hebben angenomen, hoewel sy niet versamelen, hebben wy uit *Aristoteles*. Hierom seit ook *Plinius*: Daar is onlangs bevonden dat'er inde oestergronden een vrugtbare vogtigheid als melk uitte Oesters vloeyt: En *Petrus Gillius* seit van geloofwaardighe ghehoort te hebben, dat de Bizantiners Oesters, Fokken, en haar melk gelijk als zayen. Sy worden ten ansien van 't gestarnte heel groot, maar voornamentlijk omtrent het begin van de Somer zijn sy vol melk, en wanneer de Son in de ondiepten schijnt: dat ghestarnte is de Maan, welke vol zijnde, de lichamen vochtig maakt, soo dat de voorsichtighe heelmeesters als dan de Trepan oft boor niet ghebruiken, om dat de herssene meer vloeit, en 't geheel begrijp van de herssenpan vervult wert: Dat sy geen sinnen hebben, lesen wy by *Plinius*; datse hooren is niet waarschijnlijk, zeit de zelve, maar nogtans duiken sy op het gerucht onder, daarom moetmen stil zijn als men haar in de zee wil vangen: datse nochtans geen ghevoel oft beweghen hebben, verhaalt *Aristoteles*: Sy leven met zeewater en slijk, en ook met dau, waarom haar *Oppianus* Erseenta, ostrea oft dauagtige oester genoemt heeft.

Teeling. Arist: de Generat: l. 3. c. 11. Plin: H: N. l. 2. c. 41.

Van haar plaats zullen wy in 't onderscheid spreken: Dit zullen wy nochtans hier by voegen, datze niet alleenlijk inde zee en zoete wateren, daar de rivieren veel invloeyen gevonden werden, maar ook inde klipachtige, die de bykomst van 't soet water niet hebben, gelijk omtrent Grynium en Myrina, dat wy by *Plinius* lezen, maar het is wonderlijk 't geen by *Atheneus* staat: Datter na dat Apamea een stadt in Phrygie ten tijde van den oorlogh van *Mithridates*, door aardbevingh verzonken was, Meren die van te voren nergens gesien waren voortgekomen, en rivieren en bronnen uit de selve plaatsen door die aartbeving ontstaan zijn, veel oude verdroogt, en veel soet en zout water, hoewel de zee daar ver af lagh uitte ingewanden der aarde voortgevloeit is, welke die geheele streek met Oesters en Zeevisch vervulden.

Vyandschap. De Oesters hebben de Zee-krabben en Starren tot vyanden; Van die spreekt de schryver van de natuur der dinghen aldus: Als de Oester sijn schulp opent, om sich inde zachte loght te vermaken, leidt hem de Krabbe gheswinde laghen, en werpt een steentje tussen sijn schulpen, soo dat hy die niet kan toesluiten, en die eet alsso de visch van de Oester op.

Datse haar gebruik inde spijs hebbē is niemāt on-

onbekent. *Bellonius* zeit datse rauw, gezoden en gebraden, de edelste van alle schulpvissen zijn: Nochtans lesen wy by *Galenus*, dat haar visch vochtig, tay, en van grof sap is, en dat het ook, dikke, rauwe, koude vogtigheid voortbrengt. De rauwe geven een ziltige voghtigheid van haar, daarom beroeren sy den buik en maken een spannende geilheid. Gezoden, en van haar vocht berooft, verwekken sy rommeling, volgens *Iovius*; volgens *Iulius Alexandrinus* zijn sy om haar sachtheid van visch beter om te verteren, en brengen meer een slijmerighe als rauwe vogtigheit voort. Gebraden (namentlijk op den rooster, met zout en peper oft andere drooghe kruiden toebereid, en niet van de schulp los gemaakt) zijn sy niet schadelijk. *Plinius* zeit dat sy alleen rauw zynde de maag verfrisschen, de walging benemen, en den buik zachtjes ontlasten, sy wierden na 't getuigenis van *Makrobius*, op de Priesterlijke maaltijden mette Echinus in't beginsel rauw opgedischt. Die haar nu eten wil moet de bewegingh van de maan waarnemen: sy moetē mette wassende gegeten werden, om datse in 't afnemen van de selve arger zijn.

Makrob: Saturn: l. 9. c. 6.

Sy hebben ook haar plaats in de geneeskonst. Sy worden met honigh, wijn en peper gekookt tegen de perssingh gebruikt. *Garyoponius* heeft haer an de waterzugtige voorgeschreven. Datse ghebrandt totte sweringen van de lippen bequaam zijn hebben wy by *Myrepsus*. De asch maakt de tanden wit. Gestoten en gepoeijert verdrogen sy de quaadaartige sweren, dat wy an *Galenus* schuldig zijn. Dat de asch met oude pis gemengt de lopende sweren en 't schorft geneest, heeft *Plinius* nagelaten. *Marcellus* zeit dat de selve asch voor een zout met brood gebakken en gegheten terstond de verstoptheid oft de snuf van de neus verdrijft. Ten lesten heeft *Rondeletius* door ondervinding, dat de loog uit de asch van de Oesterschulpen veel vermag tegen de koude slymerige geswellen van de voeten en knien; Want zeit hy, sy verdroogt, ontdoet, en verwarmt, indien de asch na haar brandig niet gewassen werd.

Onderscheid. Het onderscheid is veelerlei, 't welk van de verw, en plaats genomen werd. Indien ghy de plaats besiet, zijn sy eerst limnostrea gelijk haar *Aristoteles* noemt, die in de Zee poelen voortkomen. *Rondeletius* zeit dat die uit twe middelbare holle, en een weinigh verheven schulpen bestaan, maar dat die buiten ruw, en oneffen zijn, en licht in dunne schelferen konnen ghedeelt werden, en binnen glat, en wit zijn. Dat die schulpen klein, haar visch sacht, soet, en licht te verteren is.

De tweede zijn strand-oesters, die op de stranden en an de klippen sonder slijk oft soet water bezet ghevonden werden, welke klein, hard, en scherp zijn.

De derde zijn zee-oesters die in de zee voortkomen; ook klein en ongemeen: Sy nemen ten ansien van de Maan vry veel toe, maar zijn voornamentlijk omtrent het begin van de zomer, als de Son inde ondiepten schijnt vol zap: Dit schijnt de oorsaak te zijn, waarom sy op zommige plaatsen kleinder gevonden werden; want de donkerheid belet haar anwas, en bedroeft zynde genieten sy minder voedsel: Sy zijn zomtijds inde middellandse zee veel t'samen op malkander gegroeit. Hier tussen kruipt de Scolopendra, en in haar gaten leven ook zommighe wormen; de schulpen zijn buiten vuil en beslijkt, uit veel korsten oft schelferen bestaande, binnen glat en wit; haar visch is zacht, en rondom die zyn veel veselen als een baard, daar somtijds eenige rode hayren omlopen, 't welk een teken van haar waardigheit is, so *Plinius* getuight, die haar Kalliblephara genoemt heeft.

Plin: H: N: l. 32. c. 6.

4. De Brittannise oft Engelse, die boven alle voor de beste gehouden werden, welke *Massarius* meent na de Lukrinse gevonden, en by *Iuvenalis* Ruputinse genoemt te zyn. Iuvenal: Sat: 4.

5. Die van Xantoingne die zouter en scherper zyn.

6. De Bourdeauxse, onder welke de Medokinse, van de naast gelegen stad Medoe also genoemt, die een swart hooft hebben, de voornaamste zyn.

7. De Circæse die van *Horatius* ghepresen werden. Horat: Sat: 4.

8. De Abydeense, die eertijds by de Bordeelbrokken geroemt wierden, so *Klemens Alexandrinus* verhaalt.

9. De Lukrinse van 't meer Lukrinus, in Kampanie, inde bocht van de Bajas, omtrent Pussolo gelegen also genoemt, van welke, ghelyk als van de Engelse, *Plinius* aldus spreekt: De Brittanise stranden waren noch niet dienstbaar, als de Lukrinse Orata oft Goutvisch onse stranden verheerlijkte; Daar na heeftmen gesien dat *Brundisium* in't uitterste Italie so seer de Oesters zocht; en op dat'er tussen beide smaken geen verschil zoude vallen, is'er onlangs bedacht, de begeerte van het lange overvoeren van *Brundisium*, met de Lukrinse te voeden.

10. Die van *Brundisium* van welke de selve aldus spreekt: Sy willen wel in andere landen vervoert werden; alzo meentmen dat die van *Brundisium* inde Avernus gevoed, haar eigen sap behouden, en ook van de Rivier Lukrinus angenomen werden.

11. De Kumanse, die *Strabo* voor de beste houd; ondertussen zullen wy van die omtrent de Stadt Venetie, en inde Adriatise zee voortkomen, welke *Bembus* na 't seggen van *Kalkagninus* voor de beste gekeurt heeft, niet spreken. *Plinius* heeft haar met weinig woorden gedagt, als hy zeit: Wy zullen ook van de inboorlingen spreken, om de stranden van haar eer niet te beroven, maar wy sullen dat in een ander taal seggen, die de ervarenste van dese toets by onse tyden is: Het zijn de woorden van *Mutianus* die ik hier sal byvoegen. Die van Cyricena zijn grooter als de Lukrinse, zoeter als de Brittannise, angenamer als die van Getulia, scherper als die van Leprium, volder als die van Luka, droger als die van Korijphasium, lekkerder als die van Istria, en witter als de Circensers.

Wat angaat haar verw, in Spanje zijn sy rosch, in Illyrie donker, by de Circensers swart van visch en schulp, die nochtans lang de grootste eer op tafel gehad hebben In de rode zee zijn sy met vurige strepen getekent, die ghy zoud seg-

feggen door haar verscheidenheid een regenboog gelijk te zyn, so zyn sy met even gelyke strepen van malkander staande onderscheiden. De beste heeft *Plinius* aldus beschreven: De voornaamste van alle zyn de dikke, die niet slymerigh oft glat zyn, maar wel gevoed, meer dik als breed, en die in geen slyk gevangen zyn, (hoewel de Venetianen menen dat die best van alle zyn) ook die niet in 't zand, maar inde ondiepten ghegroeyt zijn, die kort van wervel, en niet al te vleesigh, oft met veel veselen ghebaard, en geheel in de schulp gelegen zijn. De ervarentste doen'er noch een teken by, namentlijk de vezelen met omringend purpur hayr, en die bewijsreden keuren sy voor de beste, en noemense Kalliblephara. *Iovius* zeit dat de beste zijn die ande kielen van de groote schepen hangen, en van de duikers mette hand geplukt werden. Behalven dese zyner noch wilde oft boschoesters en Gaideropoda oft Esels-voeten. Die noemt het gemeen in Provence Scandebek, om dat sy scherp van smaak zijn en daarom de tere lippen verhitten en byten. Sy zijn doorschynig van schulp, met eenige geelachtige deelen anders ook Purpurachtig, buiten hayrig en krullig, binnen glat blinkend, en heel wit: sy hebben weinig visch, en die zout, bitterachtig, en onangenaam.

Van dese ghewaaght *Atheneus*, en seit datse veel voedsel gheven, maar onanghenaam van smaak, en van quaden reuk zijn. Sy worden inde middellantse zee gevonden. De schulp kan tot smeringh van het angesicht der Vrouwen ghebruikt, en onder de verdrogende poeijers ghemengt werden. De Gaideropoda wort also by de huidendaagse Grieken genoemt, (gelijk of men Esels-voet seide) die nu den Esel Gaideron noemen. Hy heeft (na 't schrijven van *Bellonius*) een schulp die door een wonderlijke konst van de natuur in malkander, namentlijk de bovenste in de onderste sluit, so datse als met henghsels t'saam-gevoeght, en in't midden met een senuw tussen de knobbelen, en groeven ingeplant, schijnt t'saam-gebonden te zijn. De bovenste twe knobbelẽ passen net op de onderste holletjes, ghelijk ook de onderste op de bovenste. Daarom indien ymant dese Oester, geopent zijnde, wel beschout, sal hy hier kuwen, ('twelk belacchelijk is, want geen van alle schulpvissen heeft die) een maagh, en de overige voedende deelen sien: ja ook eenighe oirtjes, een gekrulde kampernoeiljegelijk, van grootte als een groot holletje van een Polypus, welke uitgebreid, en t'saam-getrokken werden. Het gemeen meent dat het de navel is. *Rondeletius* keurtse voor de wervels, welke by *Atheneus* van haar ruwheidt Tracheloi genoemt werden. Van dese gewaagt ook *Plinius* en *Galenus*, en rekent haar onder de Ostrakoderma: ook *Makrobius*, die haar onder de voornaamste lekkerny van de Priesterlijke maaltijt telt: als mede *Kolumella*, die haar onder de schulpvissen rekent. De Wervel oft Spondylus bestaat, volgens *Rondeletius*, uit een dobbele schulp, binnen hol en glat, buiten ruw, en als een Esels-klau gerond; an sijn breetste deel, dat het onderste kan ghenoemt werden is hy dunder, minder hol, met een vast en sterken bant, oft geleding t'saam-gehecht: want an beide schulpen zijn twee uitsteeksels oft knobbelen, die met twee holletjes ontfangen, en weder ontvangen werden; in't midden hangen sy met een sterken swarten bant t'samen. De visch is binnen hard, en van quaden reuk. Sy groeijen an de klippen, en hangen so vast, datse niet als met een hamer, oft afgebroken stuk van de klippen ghevangen werden. Deselve *Rondeletius* heeft an de klippen van Freskonie inde bogt van Agatha kleine gevonden, daar kleine krabben in zijn. *Aldrovandus* vertoont eenige geslagten van de Wervels oft Spondilus, en onder die een heel schoon, buiten met veel stompe knobbelen versien, die an d'een zyd rootagtig, en an d'ander tussen groen en grau twijffelbaar zijn, daar nogtans ook rode knobbelen onder-gemenght werden; Het opperhooft oft den top is witagtigh, binnen omringt de geheele schulp omtrent het einde een sigtbare kring van groene verw: daar na volgt een kastanje-bruine, dan een witte en groenagtighe: in 't midden is de navel met eenigh geel vermenght.

Athen: Dipnos: l. 7.

IV. STIP.

Van de Pecten oft Kam-oesters.

DE Pectines, so wy *Gillius* volghen, worden also van haar rompelen daar sy mede getekent zijn, ghenoemt. *Plinius* onderscheit haar somtijts van de Pectunculus, somtijts noemt hy haar door malkander. De Grieken noemen haar ktenes, om de gelijkheit van handen en voeten, gelijk het den uitlegger van *Nikander* behaagt. Naam.

De naukeurige beschrijvingen sullen wy in't onderscheit geven. Hier sal genoeg zijn, dat wy seggen datse dobbel-schulpig zijn, gelijk wy by *Aristoteles* lesen, datse haar met toesluiten beschermen, dat haar schulpen kamswijs gescheiden zijn, en daarom by *Atheneus* Trachoustrakon genoemt werden, en datse weerzyds oiren hebben die konnen gheopent werden, want sy worden an d'een zyde met een knoop t'saam gehecht, en an d'ander zyde groeyt dat, 't welk het ey ghenoemt werd. *Atheneus* heeftse by de Oesters vergeleken die Parlen in hebben. Sy komen van self voort in zandige en slykerighe plaatsen. Sy worden in de bocht van Gaskongie en Normandie veel ghevangen: En worden in een jaar volle groot, sy groeijen veel in de regen tyden, dat andere schulpvissen ook gebeurt; Want in droogh weer krijgen de kam-oesters een rossche verw. En eertijds was de Euripus sonder Oesters, niet alleenlijk door het yserwerktuigh waar mede haar de vissers afschrapten en vingen, maar ook om de droogte: 'tgeen in haar de kuit oft de eyren genoemt wert, hoewel sy dat inder daad hebben, dat wordt nochtans metter tijd minder, en ook geheel tot niet, en het doet niet totte voortteelingh, maar het is een teken van beter voetsel gelijk in de bloetrijke het vet is. Sy hebben geen oogen gelijk de Oesters, en zijn twijffelbaar als de Concha; Want so ymand na de geopende Kam-Oesters sijn vinger uitsteekt, sluiten sy haar toe als of sy sagen. Datse als een pijl voortvliegen heeft *Plinius* verhaalt, indien dit anders niet totte Loligo behoort: Men hoort ook datse piepen wanneer

Beschrijvingh. Arist: H: A. l. 4. c. 7.

Athen: Dipnos: l. 3. Plin: H: N: l. 9. c. 57.

Plin: H N: l. 9. c. 39.

neer sy boven op het water swemmen. *Massarius* ontkent datse door de locht vlieghen; Want, zeit hy, wijl beide schulpen an het binnen eelt vast gehecht zijn, so datse nauwlijk konnen van malkander getrokken werden, konnen sy so los niet geopent werden om door de lot te vliegen en z: Nochtans openen sy haar met sulken snelheid, datse door de hevige weder-stuit op springen, en als schynen te vliegen.

Gebruik. Wat angaat haar gebruik in de spijs. Sy zijn eertijds by de oude vermaart geweest, nocht in de bruiloft van *Kotys* achtergelaten. *Celsus*, en *Acchigenes* oordelen haar goed voor de maagh. *Galenus* zeit dat haar zap den buik los maakt even als de wey van de melk. By *Xenokrates* zijn sy soet, en lichter als de Oesters om te verteren. Gebraden hebben sy volgens den selven minder zap, en schieten beswaarlijker af: Als sy in haar schulpen ghebraden werden, hebben sy minder van dit ongemak, voeden ligter, en zijn beter; sy houden haar angeboorne soetheit ook in de pekel, en doen water losen: maar de witte, en brede zijn zoeter, en de bleke harder. De rossche zijn quaadaartig, en doen water losen. De verscheiden geverwde zijn middelbaar: als mede die de Fucus gelijk zijn, welke alleen gegeten swaarlijk verteert werden, en nogtans het water losen. By *Diphilus* zijn de witte zachter.

Klemens: Pædago: l. 2. Varro: in Satyr. De verscheidenheid van plaats heeft het onderscheid van goedheid inghevoert. *Klemens Alexandrinus* getuigt dat die van Methymna by sijn tijd van de lekker-bekken gesocht wierden. *Varro* heeft de Pectunculus van Chios onder de kreeften, en keurige lekkernijen begrepen. *Horatius Tarentinus* prijst haar, daarom komen die op haar penningen dikmaal voor. Van het overige spreekt *Xenokrates* aldus: De kam-oesters zeit hy die haar volkomen grootte hebben, hol, en swart geverwt zijn, houdmen voor de beste: maar zijn in de lente en somer noch beter, want op die tijdt nemen sy met het wassen van de Maan seer toe: Maar boven alle overtreffen die van *Mytilene* in grootte, aart en goedheid van 't zap. Diergelyke brengt de Ionise zee, omtrent Illyrie, Hetrurie, Salonæ, en Latium, ook voort. Nu ook Chios met de bygelegen eylanden, en Alexandrie. De Pontus van gelijken maar kleine, en die niet licht groot werden.

So ghy haar gebruik in de genees-konst besiet. *Trallianus* belast haar tegen de kronkeldarm pijn te gebruiken. *Plinius* zeit datse water losen en de blaas matelijk suiveren: totte geilheit zijn sy niet minder bequaam als de gemene oesters. (Plin: H. N. l. 32. c. 9.)

Onderscheidt. Haar onderscheid is veelerlei: sy zijn grote, welkers eene schulp breder zijnde, als een dak boven gestelt is: sy zijn ook rossche, witte, verscheiden geverwde, en brede: sy hebben weerzyds oiren. Geen an d'een zyd alleen, indien wy *Bellonius* geloven. Uit de geoirde hebben sommige die beide even groot, andere kleinder als het hooft van de schulp. Enige so groot, dat een lijn van 't een oir tot het ander getrokken, het hooft van de schulp niet raakt, maar de oiren daar boven uitsteken. Andere hebben het een oir kleinder, *Rondeletius* heeft'er twee beschreven. De eerste heeft de schulp daar sy geoirt is enger, daar na breder werdende, breid sy haar in de rondte uit; de eene schulp is matelijk hol, en met een verheven rugh, en d'ander als een deksel van dese. Binnen heeft hy veel vis, welke ook an sijn vleesig midden dat lang, en teer is gehegt schijnt. In sijn vis is ook een deeltje een doijer van een ey in verw gelijk. Daar na volgt de Papaver, en een mondt als een trompet, en een dunne darm met dat geel vervult: de gehele vis heeft in den omkringh een verscheiden geverwt vlies als een boortsel, daar veel dunne draden anhangen, Diergelijke vertoont ook *Aldrov:* met een schulp van licht yzergrauwe verw, en met ysergrauwe strepē belopē: de ander is met het geheele lijf langer, en smalder als de voorgaande, met breeder oiren, en beide schulpen zijn op de wijs van de bourdeauxse pectunculus hol. *Aldro:* heeft veel gestalten van de selve in oiren en verw verscheiden vertoont, en onder die een verscheidē geverwde, een kastanie bruine, yvoir witte, en saffraanachtige, die een breed oir heeft, na evenbedeling van het dier, en een beginsel van een ander; De yvoire is op den top met een rode plek verciert, daar een andere gele boven staat. Daar is noch een ruw en donker geverwt welkers afbeeldsel wy hier by werpen.

V. STIP.

Van de Musculus oft Mossel.

De Schulpvissen die in 't gemeen Musculi oft Mossels genoemt werden, heeft *Plinius* somtijts Myas, en dan weder Myiskas, somtijds Mijskos, en dikmaal Musculos, *Atheneus* Myas, *Aristoteles* Elattous Myas genoemt. De huidendaaghse Grieken noemen haar Mydion, dat is een kleine Mossel, wy noemen haar enkelijk kleine Muskulus. *Rondeletius* beschrijft haar aldus: Sy zijn uit het geslagt van de schulpvissen, die met een dunne dobbele schulp gedekt werden. Sy groeijen an de klippen oft palen met hayr oft wol vastgehecht. Haar schulp is buiten swart, by na altijt met eenige ruigte oft wol bedekt: binnen is sy glat en blinkend, en uitten witte blau geverwt: an sijn spitse deel is hy dikker, en voort in den omkringh dunder. Haar visch is binnen bleek als die rau is, gekookt geel als een doijer van een ey, an den omkringh gebaard, daar in is een merkelijk gat, om water in te suipen, want hy trekt door geen veselen; in't midden van de visch is een vischachtig deeltje een tong gelijk: daar in is ook een tay slijm, dat an het witte eelt hanght. Sy worden in de Zee, soete en stille waters ghevonden, maar by na nimmer in de lopende Rivieren. (Aldrov: l. 3. cap. 70.)

Sy strekken by na overal tot spijs: maar de beste zijn die van Ephesen. De Zee-mossels geven bequaam voedsel: die van de soete waters zyn hard van visch, swaar om te verteeren, en van quaat zap. De loflykste zyn die in Nederlant uit de Noort-zee gevangen werden. So gy de Genees-konst ansiet: *Atheneus* wil datse groot vermogen hebben om water te doen losen, 't welk *Celsus* ook toestaat. Dat de Zee-mossel met oude oly gestampt en opgeleit de ghezwellen en pijn van de hielen geneest, heeft *Marcellus Empirikus* naghelaten. Dat die van de stille waters de donkerheid der ogen in de lastdragende dieren genesen, getuigt *Gesnerus*. Sy

wor-

worden op de kolen gebraden, en haar uitterlijke huid tot het midden afgetrokken dat sich het wit vertoont: dan wordter gengber, en kalkanthum van elk even veel ondergemengt, en het poeijer in de ogen van de paarden geblasen.

VI. STIP.
Van de Mytulus.

Aldro: l. 3. cap. 71. Dioſkor: l. 2. c. 7. De naam van de Mytulus hebben de Latijnen van de Grieken ontleent: die haar Mytulous noemen. *Dioſkorides* noemt de ſchulp ſelf Myaka. *Oribaſius* noemt het dier Myaka: *Atheneus* noemt haar Myas ſcillodeis, om dat ſommige van haar na de zee aijun ſmaken. *Ariſtoteles* Myas Pyelodes oft non Foliatos ghelijk dat *Gaſa* vertaalt, en niet breed van ſchulp gelijk *Niphus* uitleit, maar die in de diepte van de zee voortkomen gelijk *Rondeletius* zeit: Indien ſy anders mogelijk niet peloodes moeten ghenoemt werden, om dat ſy in 't ſlijk voortkomen, ghelijk *Geſnerus* te kennen geeft. *Iovius* meent datſe de zelve mette Tellina zijn, maar qualijk, gelijk in 't volgende blijken ſal. *Dioſkorides*, *Galenus*, en *Ægineta* hebben haar onderſcheiden, en verſcheidentlijk van haar gehandelt.

Beſchrijvingh. Syn beſchrijving zoek die in 't onderſcheid: Teelingh. ſy komen van ſelf uitte zandige plaatſen voort, Ariſt: de Generat: l. 3. c. 11. dat voor *Plinius Ariſtoteles* gheſchreven heeft. Datſe nochtans uit eenigh vermoghen uit haar voortgekomen (gelijk de Buccinum en purpura, die gezeit werden raten te maken, dat is eenige ſlymerige vochtigheden van een zadelijke natuur uitſchieten) oft liever uit eenige vrugt geboren werden, om dat de kleine omtrent dat beginſel angroeijen, heeft *Maſſarius*, uit *Ariſtoteles* gheoordeelt.

Gebruik. Sy hebben ook plaats in de ſpijs ſoo gebraden als gezoden, rauw ſmaken ſy quaadaartigh en na de zee ajuin. Ghekookt en met ſcherpe kruiden als moſtert, en karſzaat toebereid leggen ſy die hoedanigheid af. Gebraden verwekken ſy veel dorſt: ſy zijn arger die in de zandige plaatſen tuſſen aarde potſcherven, als in de wier voortkomen. In den herfſt en als 'er veel ſoet water in zee valt behouden ſy haar deugt, maar met 'er tijdt worden ſy bitter, en roſch van verw: Of ſy zijn alderbeſt wanneer ſy haar genoemde eyren hebben. Dat haar zap het lijf wel Plin: H: N: l. 32. c. 9. voet heeft *Plinius* naghelaten: Met het zelve worden volgens *Lemnius* de Varkens vet.

Lem: de Natur: Miracul: l. 3. c. 7. De grote zijn hart en zwaar om te verteren: ſy maken grof bloed, en geen goed zap Nochtans voeden ſy veel en loſen het water en den buik.

In de genees konſt hebben ſy de zelve kragten met de moſſelen. Dat haar vis tegen de beten der dulle honden goed is ſchrijft *Dioſkorides*: Plin: l. c. Maar *Galenus* ſtreeft 'er tegen. *Plinius* ſchrijft het zap veel toe; Men zeit, ſchrijft hy, dat het zap van de Mytulus, den buik en de blaas loſt, het inghewant zuivert, alles opent, de nieren ontlaſt, en het bloed en vet vermindert. Derhalven zijn ſy goed voor de waterzuchtige, tot zuivering van de vrouwen, tegen de geelzucht, de leden pijn, en opblaſingen en z: De ſchulp wort in plaats van eẽ lepel gebruikt om oly te ſcheppẽ.

Onderſcheid. Gy zult by de ſchrijvers eenige onderſcheyden vinden; Want ſy zijn ten anſien van plaats, zee, en Rivier-Mytulen. Deze zijn die van de zee gelijk, maar daar in verſcheiden datze minder zijn en haar opgerecht vertonen, en als een pin in de aard ſteken; ſy veranderen niet van plaats: ſy gapen heel wijdt, en konnen haar ſchulpen openen en ſluiten, die dun, binnen glat, en bequaam tot verw voor de ſchilders zijn, ſy zijn onangenaam van ſmaak. Die van de zee hebben als *Bellonius* ſeit, uitterlijk vlekken op de wijs van de pinna, an dat deel van de ſchulp, waar mede ſy an de Rotſen hangen, haar voedſel zuigen, en zand, en 't uitwerpſel van de Zee tot haar trekken: Hy voedt op de wijs van de pinna, in ſijn ſchulp een ronde kleine krabbe, in al ſijn deelen ſoo volmaakt, dat hy daar in kruipt, gevoed werd, en eyren veel grooter als een grote linſe voorteelt: ſy leggen op de aarde, hoewel nochtans de moſſeltjes erghens an vaſt hangen. Die verſchelen in groote, rondheid en ſmaak. In de groote groeijen kleine krabben gelijk gezeit is: zommige ſmaken ſiltig en quaadaartig. Hier in verſchelen ſy van andere ſchulpviſſen, datſe, na 't ſeggen van *Ariſtoteles* dunne lippen hebben; van haar grote van anderhalf oft twe pinten nat, gelijk *Plinius* zeit, ſpreek ik niet; Want dat ſchijnt meer de zee-haas, oft de Phoca toe te behoren, oft de ſchulpviſſen in 't algemeen te moeten toegeſchreven werden.

Aldrovandus heeft veel afbeeldſels van de ſelve vertoont, onder welke de kaſtanje bruine, de ſwarte met ſijn angewaſſen knobbel, en de ander mette gele groeven is. Van de Rivier Mytulus heeft hy een grote met een kleine gegeven.

VII. STIP.
Van de Tellina.

De naam Tellina heeft *Atheneus* an de Mytulus van de Latynen gegeven; en *Plinius* Aldro: l. 3. cap. 72. heeft de Pectunculus toege-eigent, 'tgeen *Dioſkorides* de Tellina toegeſchreven heeft: Wy verſtaan hier die geene, welke de huidendaaghſe Grieken Xiphidria, de inwoonders van Lesbos Naam. Chinades, de Francen in Narbonne en de Romeinen Tellinas noemen, om dat ſy heel ſnel volmaakt zijn. De Venetianen noemen haar Kapparazole, oft Kapparole, van de gelijkenis van de Kappers.

De beſchrijvingh kan onder de onderſcheiden geſocht werden. Sy leven niet alleen in de Beſchrijvingh. Zee, en Havens die van de Zee beſpoelt werden, maar ook in de Rivieren, doch voornamentlijk in zandige plaatſen.

Inde ſpijs hebben ſy den lof boven alle andere ſchulpachtige. Haar viſch heeft veel meer Gebruik zap, en is ſachter als van alle andere. De varſe zijn volgens *Dioſkorides* de maag goet, en voornamentlijk haar zap. Datze gheſoden ſoet zijn, en dat haar ſap den buik loſt heeft *Oribaſius* verhaalt. Te Venetie, Genoa, en Rome draghen haar de Boeren in ſakken te koop, en meeten haar mette maat uit: want wijl ſy klein van lijf zijn, ('t zijn de woorden van *Bellonius*) en niet ligt geopent werden, en anghenaam van ſmaak zijn, worden ſy wonderlijk veel voor lekkerny gegeten, voornamentlijk als ſy wel gewaſſen, en van haar ſand geſuivert zijn; voornamentlijk de Zee-Tellina, en onder dees de ſachte, worden

den van *Atheneus* Koninglijke genoemt, en seer gepresen. Dat *Kastor Durantes* schrijft, datse de maag schadelijk zijn is mogelijk van de Rivier Tellina te verstaan; Want die verwekken dorst en doen steen groeijen: Nochtans zeit *Ortelsius* datse groter zijn en meer saps hebben, voornamentlijk die van Ægipten, sy worden gestooten met zout besproeit, en trekken de vochtigheidt door de schulp.

Durantes: in Thesaur: Sanit.

In de Genees-konst laten de ghebrande een brandige asch na, die met de gom Cedria vermengt de hayren mette wortel uitte oogschellen getrokken, het hergroeijen belet. *Areteus* belast haar zap tegen de dunne darm-pijn voor te schrijven. *Atheneus* zeit datze goed voor de kinders zijn om 't gheluydt van de trompet na te bootzen. *Sopater* in sijn blij-ende spel Eubelotheombrotus ghenoemt schrijft ook: Sta stil, daar is schierlijk een zoet geluid uitte Tellina in mijn oiren geschoten.

Galen: de simpl: Medicament: l. 11. 38.

Athen: Dipnos: l. 3.

Onderscheid.

Wat angaat het onderscheidt en gheslaght; *Atheneus* heeft haar in die van de Rivieren en van de Zee verdeelt, oft die in de Rivieren gevonden werden, en doet'er by datse in de mond van de kanopus, en het opkomen van de nijl veel zijn. Die van de zee noemt hy dunschulpighe, en zeit datse den buik ontlasten, en wel voeden. Dese om datse groot zijn voeren met recht den naam van Koninklijke, ten waar de uitgedrukte woorden van *Atheneus* daar tegen streden. *Bellonius* beschrijft de Koninklijke aldus: De schulp van de Tellina is glat, wit, niet gegroeft, en met kleine tandjes gekartelt, langhwerpig rond, matelijk smal, en sterk. *Rondeletius* stelt ook twe gedaanten, van welke de eene een dobbele schulp heeft, beide effen en glat, sterk, en dik, an den omkring zaagswijs getand, waarom sy heel dicht t'saamgevoegt zijn, en binnen matelijk hol. De ander word in de mond van de rivier Araris gevangen in de bocht van Agatha, de voorgaande gelijk, behalven dat hy groter van schulp, minder dik en uitten rode ten deel geelachtig is daar de schulpen t'saam ghevoecht zijn, en in een scherpen hoek eindight. Hy doet'er de derde by, die wit van verw, helder van schulp, uit veel stukken t'saam-geset, en binnen heel glat is: Hy is heel dun en ronder in den omloop; *Aldrovandus* heeft'er meer bygevoegt, onder welke sommige de dentalis gelijk zijn, en ook een met een breukzame doorschijnende schulp, en noch een aschgrauw met dwarse rode strepen belopen.

VIII. STIP.

Van de Balanus oft Eykelen Pholades.

Aldrov: l. 3. c. 73.

De Balani oft glandes hebben haar naam van de ghelijkenis der Eykels bekomen. *Bellonius* noemt haar Pollicipedes, om datse in't gemeen Poulsepiedo genoemt werden, en de grooten toon van de voet gelijk zijn.

Rondeletius heeft haar aldus beschreven. Wy oordelen dat dit geslagt de eykel is, om dat het mette eykels groote gelijkheid heeft; Want gelijk het voorste van den eykel glat is, en spits aflaat, en het achterste ruw is. Alsoo ook dese, die wy an de rots gehecht vertonen, zijn, daar sy an de rots hangen, ruw, en de kopjes van de eykels, daar het achterste van de eykel in besloten is zeer gelijk: sy hanghen veel an een wortel t'samen die uitte reten van de rotsen afhangen: sy zijn uit het geslagt van de schulpvissen; Want haar voorste, lange, ronde deel bestaat uit twee schulpen, van verw en glatheid de nagels ghelijk; In 't midden is een reet uit welke eenighe hayrtjes als roodagtige pluimtjes voortkomen. De schulp bestaat als uit veel scherpe nagheltjes, en wast geheel totte lengte van vijf vingers, In Spanje zijn sy een duim dik: In Bretaigne kleinder. Het achterdeel dat an de rots vast is, bestaat meer uit een harde ruiwe huid als uit een schulp, en is uitten swarte geelachtigh: Besie meer in 't onderscheidt.

Van de plaats sullen wy niet veel seggen. In dat deel van Spanje dat an de Zee leit. In Normandie en Bretaigne zijn sy overvloedigh, en worden in de naaste steden en dorpen verkogt, en hangen met risten an de zee-klippen. Plaats.

Sy worden in de spijs gepresen van *Epicharmus*, en goet van smaak ghehouden, hy seit ook datse wonderlijk de walgingh benemen, en de vremde lusten van de Vrouwen tegenstaan. Op de maaltijt daar *Lentulus* tot Priester van Mars gewijt wiert, waren witte en swarte opgedischt, so *Makrobius* schrijft. In sout water ghesoden, hebben sy harde visch, welke uitghetrokken wert, als men mette linker hant de wortel houd, daar sy an vast zijn, en mette rechter het hooft grijpt, 't welk een weinig gedrayt zijnde, word de visch uit haar koker ghetrokken, die als een schacht ledig blijft: maar 't geen daar uitgetogen word is langwerpig als een worm, rood, en rond, en wordt ingeleit, en gegeten. *Archigenes* schrijft ook by *Galenus* datse goet teghen een quade maag zijn.

Het onderscheid en 't geslagt zijn dese: Eerst zijn sy groot, die wy boven uit *Rondeletius* beschreven hebben. 2 Klein, die an de klippen en inde reten van de schepen groeijen, die lang onbeweeglijk op een plaats blijven; Sy wassen ook an de Mytulus. Sy zijn gegroeft, en hebben een gat daar sy gelijk als een baart uitsteken, en wassen veel t'samen-gevoeght. Sy hebben binnen weinig vis, en blijven altijt klein. 3 De Ægiptse die an de mont van de Nijl gevangen werden, en zijn volghens *Atheneus* soet, lekker, en de mont angenaam, van veel voedsel, en overvloedig water-dryvend, en buiklosend sap. *Aldrovandus* heeft ook enige vertoont, en onder dese veel matelijk rode, en t'saam-ghegroeide, die hem van *Gigas* angewesen, en gegroeft waren. 4 Een seker schulpvisch, die met regt Polyceps oft veelhooft kan genoemt werden, want hy is uit veel eykels t'saamgeset, roodachtig, en glat. Ten lesten de zit-eikel die an sijn onder-deel daar hy op sit een heel groot gat heeft. Onderscheidt.

De Pholades hebben haar naam van Pholein, en Pholeuein, om datse in de holen en schuilgaten verborgen zijn; Want sy zijn ook an alle zyden in de gaten van de klippen bedekt, en worden door een nauwlijk kenbaar gaatje met water gevoed. My is, zeit *Rondeletius*, van een anderen oever een klipsteen toegesonden, daar gansch geen reten, of holen maar alleenlijk sulke kleine gaatjes haar vertoonden datse nauwlijk Aldrov: l. 3. c. 34.

lyk sienbaar waren. Dese steen met veel slagen gemorsselt zijnde, waren'er binnen veel holen, van verscheide stant en grootte, daar ik die schulpen in gevonden heb. Sy bestaan uit twee lange schulpen, niet in de breette uitghestrekt als inde Mytulus, maar uit ronde: binnen is by na de selve visch als inde Mutylus. Sy groeijen inde holen van die klipstenen, welke daar oft door kragt, oft door de natuur in gemaakt zyn, en worden in een schulpvisch verandert, die de ghestalte van die holligheid behoud. Sy worden veel inde haven van Venus gevonden.

IX. STIP.

Van de Solen.

Naam. DE Solen van *Eustathius* wordt by de Grieken Aulos ghenoemt, van de ghelijkheid van een goot oft buize. Donax van de gelijkheid van een dik riet, 't welk Cypers-riet by *Dioskorides* genoemt is. Dactylus van de gelijkheid van een Menschen vinger: En ten lesten word hy Onijx oft Nagel ghenoemt, van sijn uitterste randen die in dunheid, en gestalte, de nagels gelijk zyn, oft van de verw en selfstandigheid van de schulp onse nagels niet ongheIyk. De Venetianen noemen hem Kappa longa: die van Bononie Pesche kanelle. Sy worden van de arme luiden gegeten. *Galenus* seidt datse hard van visch zijn, en daarom swaarlijk verteert werden, en dit, seit hy, is haar en de Purpura eigen. *Hisecius* seit dat sy 't zap daar sy in gekookt werden, dik maken. Datse inde mont van die haar kauwen glinsteren, schrijft *Plinius*. Dese, seit hy, hebben een natuur om in den donker te luchten, en so veel te meer, hoe sy meer vochtigheidt hebben; Sy luchten in de mond van die haar eeten, ook in de handen, en mette druppen die van haar op de klederen, en op de aarde vallen, so dat het openbaar is, dat den aart van dat zap sodanigh is, daar wy ons ook, in't lichaam zijnde, over verwonderen. *Rondeletius* schrijft de oorsaak van die glans het taije slijm van die visch toe: want al wat tay is, en als uit een lijm t'saam-gheset wordt, is glat, effen en net, en daarom ook glimmende. Sy worden verdeelt in Man en Wijfje: die noemt *Plinius* Solenes Aulas, en Donakas: dese Onyches, oft nagels. Het Mannetje is volgens *Rondeletius* uit het geslacht van de langhe Koncha, uit twee dunne glatte schulpen bestaande, an d'een zyde met een swarten band t' saam-ghevoegt, hoewel *Aristoteles* anders schrijft: want wijl eenighe dobbel-schulpighe an d'een zyde vast-gehecht, en an d'ander los zijn, datse konnen gheopent en ghesloten werden, andere an weerzyden t'saam-gevoegt zijn, telt hy de Solenes onder de laatste, daar sy nochtans altijt an dees zyde los gesien werden. Sy zijn negen vingers lang, een duim dik, hol als een riet, met beide uitterste randen altijt geopent, an 't voorste deel steekt hy sijn hooft uit als een Schildpad, en trekt het daar ook weder in. Syn visch is inde lenghte door de schulp uitgestrekt: De schulp is blauw gheverwt, met openbare dwarse strepen belopen; daar hy t'saam-gehecht word, is hy dikker, op andere plaatsen is hy heel dun als de Mytulus: Hy leeft met water en sant. Dat sijn visch het water doet losen, staat by *Plinius*: maar wijl hy van lijmig zap is, vrees ik dat hy dwaalt: Van die is het Mannetje van *Rondeletius* verscheiden; want hy is met rode dwarse strepen belopen, en op beide de uitterste delen vertoont sich een geel. Van't Wijfje spreekt de selve *Rondeletius* aldus: *Plinius* noemt de Wyfjes van de Solenes Onychas, die in verw, smaak, en grootte van de Mannetjes verschelen, maar met het overighe die gelijk zijn. De schulp is met geen blauwe strepen onderscheiden, daarom worden sy by *Plinius* eenverwig genoemt.

(Arist: H: A: l. 4. c. 44.)

Haar visch is soeter, maar kan naulijk, als van haar zand gezuivert, gegeten werden, sy werden gezoden en gebraden gegeten, en zijn best op de kolen gebraden tot datse gapen; *Rondeletius* acht die arger, om datse droogh, hard, en sonder zap zijn: Datse in't zand over-end staan schrijft *Bellonius*, maar datse 's nachts uit haar diepe gaten kruipen, en sich daar na weder verbergen, daar sy niet als met een yzere schop diep en over dwars in d'aard ghesteken, konnen uitgegraven werden; Dat *Plinius*, en voor hem ook *Aristoteles* gesien heeft.

X. STIP.

Van de Pinna oft Pin.

DE Pin is by de Grieken Pinne oft Pinna ('t welk vuiligheid betekent) genoemt, om dat hy altijd met vuiligheid bedekt word. *Hermolaus* schrijft dat de Pinna van *Demokritus*, Ægiptse Concha mette bynaam van Paralius genoemt is: Van sommighe word hy Agnus Kastus ghenoemt. De Neapolitanen noemen hem Perna, de Venetianen Astura. Besie sijn beschrijvingh in het onderscheit: Sy worden uit twee schulpen t'saam-gezet, en zijn van de gestalte van de Mytulus niet verscheiden; daar wonen ook Krabben binnen hem. *Rondeletius* zeit dat hy te Rome een gesien heeft die byna een elleboog lang was.

Indien gy haar plaats besiet, de Pinna groeit in Akarnania, en teelt ook parlen, soo *Plinius* getuight. Of sy inde zee zijn, twijfelt *Bellonius*, en *Rondeletius* seit datse op plaatsen daar de zee of en an loopt, naulijk ghevonden werden: Te Venetie wort hy niet gesien, maar inde Propontis, ter zyden die bocht, welke na Nikomedie strekt, is hy overvloedigh; datse onder de verwoeste plaatsen van de stadt Nikomedie ghevonden werden, getuight *Bellonius*.

Aart. Sy hebben in 't soeken van haar spijs, altijd de Cancellus oft de Squilla by haar: Sy worden niet van haar plaats ghevoert oft sterven, ten waar sy weder in de zelve stand in d'aarde ghesteken wierden; want wyl sy die natuur hebben, dat haar noodigh is opgherecht te staan, om door haar veselen het zand tot haar te trekken, konnen sy legghende niet leven. *Philes* heeft haar natuur heel treflijk met Rymen beschreven, in welkers schulp hy zeit dat parlen en fijn linnen gevonden werd.

Wat angaat haar ghebruik inde spijs: *Athenaeus* zeit datse water drijven, swaarlijk verteert en verdeelt werden: De kuyt die sy

volgens *Aristoteles* hebben, is ten ansien van de kracht van de maan zomtijds minder, en doet niet totte teelingh, maar is een teken van beter voedsel.

Van de visch schrijft *Wottonus* aldus: de tedere pinnen, zeit hy, die vol en vischachtigh zijn, worden voor best ghehouden, en die inde slijkerighe stille plaatsen daar de zee met zoet water gemenght werd, voortgeteelt werden; want hier komen sy beter voort als daar sy van de baren beweeght werden. De kleine die inde lente en zomer gevangen werden, zijn beter als de groote, want sy zijn angenamer en volder: Die middelbaar zijn, hebben wel zachte, zoete, witte visch, maar een hard eelt, swaar om te verteren, en dat de bedervingtegenstaat; want het overige lijf rot eerder als het eelt: De ghebrade zijn harder als de gezode, voornamentlijk met wijn besproeit: De visch van die in wijn gheweekt zijn, is zachter, maar verwekt winden.

Onderscheid. Wat angaat het onderscheidt, *Rondeletius* heeft'er dry gekent; *Bellonius* twee, *Aldrovandus* stelt'er vier.

De eerste van *Rondeletius* is de alderkleinste, de Mytulus ghelijk, behalven dat hy sijn smalle deel veel scherper en langer heeft: De schulp is buiten ruw, donkerverwigh, binnen groen en zilver-blinkend indien hy in 't zand gegroeit is, indien hy in 't slijk geleeft heeft, is hy geelder, en minder blinkend: Van sijn onder en smalle deel breid hy sig in een ruime breedte uit; daar zijn de schulpen vast t'saam-ghevoegt, hier worden sy lichtlijk geopent; binnen is'er veel visch, welkers deelen alle ongescheiden gedeelt zijn: de ander zeit hy dat by *Plinius* Perna ghenoemt werd; Die Pernæ, zeit hy, uit het gheslacht van de koncha, staan al gapende omtrent het eyland Pontia overvloedigh, als een Varkens-poot diep in d'aarde, en omtrent een voet van malkander.

Sy soeken haar spijs, in den omkring van haar randen hebben sy tanden kamswijs; binnen hebben sy een wervel, 't welk de harde innerlijke visch van de Oesters is: Dat deze een van die gene is, daar de krabben in groeyen, verhaalt *Atheneus* uit *Theophrastus*.

Dat sy inde France zee, en binnen haar parlen gevonden werden, schrijft *Rondeletius*. De derde is kleinder, en daar in verscheiden, dat hy eer hy van sijn smalle deel breeder werd, uitgeholt is. Hy leeft in slijkerige en zandige plaatsen daar hy vast in steekt; hy heeft binnen harde visch, die een quade smaak heeft.

De een van *Bellonius* is groot, d'ander klein; dese is buiten meer wit, en helt binnen na 't blauw, hy is in 't ronde met veel zachte angeltjes ruw; sijn schulpen, die doorgaans an de gheele zyde t'zamen-gevoegt zijn, opent en sluit hy toe, an welk deel hy platter is, maar daar hy sich uitbreid, daar is een fijn hayr, hardagtig, en swarr, daar hy mede an de steentjes vast-gehegt werd, en van daar het slijk en vuiligheid na sijn maag trekt: Die hy Perna noemt, en van de zee is, heeft geen diepe rimpels, is met een harde schulp gedekt, en dikmaal twee voeten langh: Hy voed ook gelijk de kleine Pinnophijlax: hy groeit in slijkerighe en poelachtighe plaatsen. Hy loopt diep in Zee, en heeft een onangename smaak.

Uit de pinnen van *Aldrovandus* is de eerste geangelt, en rood geverwt. De ander is de kleine Pinna van *Rondeletius* ghelijk: De derde is een geslagt van de Perna. De vierde die uit en innerlyk afgebeeld word, is buiten donkerverwig, en rood gesprenkelt, en binnen bloet-rood en blauw. Daar is noch een vyfde, met een wratachtige knobbel binnen angewassen.

Voeg by de pinnen ook de Koncha anatifera, oft Ende-schulp. Sy zijn verscheiden van geslagt. De eerste bestaat uit dry deelen, met een angehechten navel. d'Ander uit vyf, met den navel. De derde is geopent, en daar is de navel inghehecht. De vierde gaapt, daar de pluimtjes eerst uitbarsten. De vyfde vertoont haar vrught binnen de schulpen. De seste vertoont haar onvolmaakte vrugt uit de schulp genomen. De sevende vertoont de Vogel Bernikla die volwassen, en uit de schulp geboren is.

VI. LID.

Van de Conchilium met eene schulp.

I. STIP.

Van de Lepas oft Patella.

TOt hier toe is van de dobbelschulpagtige gesproken. De enkel-schulpachtige zijn de Lepas, de Koncha venerëa, de Koncha persica, en de Penicillus. Tot de eerste behoort de Auris marina oft Zee-oir. De Lepades zijn by *Plautus*, so het geen gebrek is, Lopades: By sommighe Grieken Pomatiæ, by de Huidendaaghse Petaglides ghenoemt, om datse in de Zee als lepides oft schobben van de klippen zijn, oft om datse als de klippen van haar berooft werden, lepestai e lepizestai, schijnen ontschobt te werden. *Gaza* leid dat Patella uit, na de ghelijkenis van een Spys-vat, ghelijk *Rondeletius* seit. Datse onder de enkel-schulpachtige behoren, is ongetwijffelt. Sy hangen mette schulp, die an den rug gegeven is, an de klippen; daar seit *Aristoteles*, dat het eene ondekte deel de visch vertoont. De mont helt na de aarde, en de uitgang van den drek staat opwaarts verheven; sy hebben ook de papaver in't onderste van de schulp. *Bellonius* seit datse so groot zijn als het boven-af-ghesneden deel van een eyer-schaal. Dat de verw van de schulpen blauwachtigh oft asgrauw is: datse twee hoorns als een Slek uitsteken, en een hooft en mond desen gelijk hebben. Aldrov. l. 3. c. 19. Naam. Beschrijvingh.

Plaats. Indien ghy haar plaats ondersoekt: Sy worden an de klippen van den oever van Gaskongie, Bretaigne, Marseilje, en an de rotsen van de bocht van Agatha gevonden. Omtrent de Eylanden Lepadusæ so overvloedig, datse de selve den naam gegeven hebben so wy *Atheneus* geloven; Datse van de steenen vallen om haar kost te soeken, schrijft *Aristoteles*, welken *Bellonius*, als hy seit datse als de hoornslekken kruipen, ook toestemt, maar *Rondeletius* ontkent dat; Want, zeit hy, sy zijn met geen deelen om te swemmen versien, ten waar hy

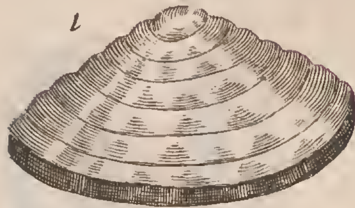
Musculi Aldron 3

Musculi Rondel 2

Musculus Muschel 1

Mytuli oblongi 5

4

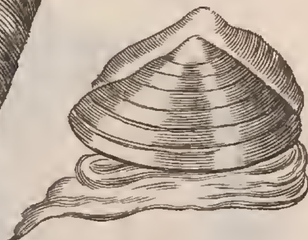
Mytulus niger cum striis flauis 6

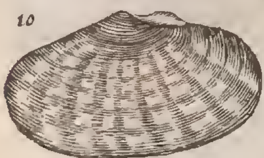
Tellina 7

Tellina 8

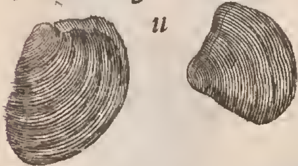
Tellinæ Congerentes 10

Tellinæ cum dentalibus 9

Tellinæ congeneres 11

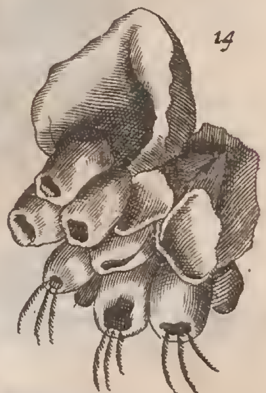
Balanus marina Meer Eychlen 12

Balanus alius 13

Balani rubei 14

Balani Gygantis 15

Balani siue Polycipedes 16

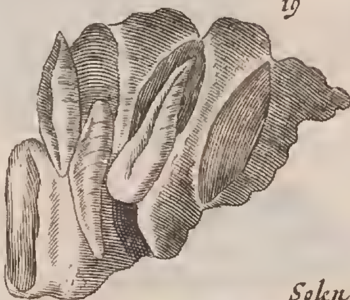
Pholas

18

Pholas concha alia 22

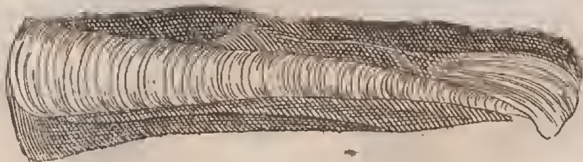
Pholas Aldron 19

Solen fæmina Rond 21

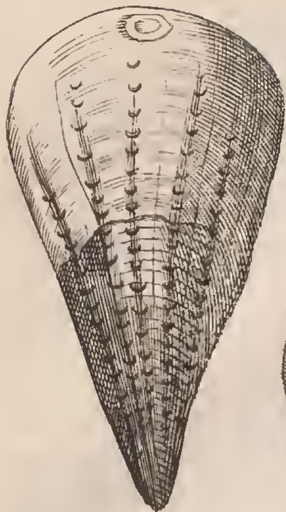

Solen mascul Rond 20

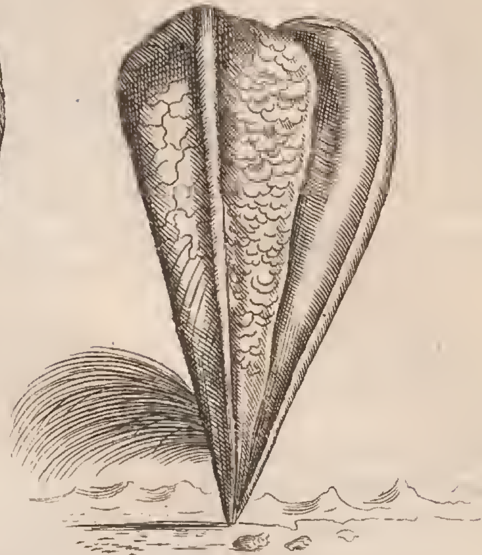
Pinna alia

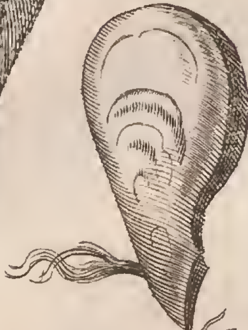
Pinna Perna minor

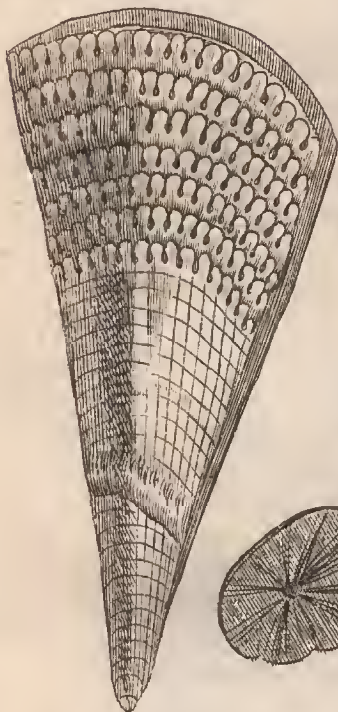
Pinna Magna Rond

Pinna alia

Pinna aculeata Aldrou

Pinna s. Perna Major

Pinna parua Rond

Pinna alia cum tubere adnato

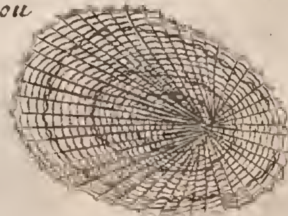

Patellæ diuersæ

Patellæ Aldrou

gins en herwaarts by geval van de baren gedreven wiert. Hy behoeft ook de kost niet te soeken, want sy leven met schuim en zee-water, dat genoeg an de klippen spoelt: en indien het water tot daar toe niet anvloeit, is't nootsaaklijk dat hy 't geen in de schulp overig was, verteert zijnde, vermagert, en ten lesten sterft. Angetast zijnde, voegen sy haar so digt an de stenen datse mette vingers van Milo niet konnen afghetrokken werden, maar men heeft daar toe een mes oft scherp yser van node, om tussen haar en de stenen in te boren; gelyk na 't seggen van *Bellonius*, de Kinderen an de stranden van de Bretaignise-zee doen.

Ælian: H: A: l. 6. cap. 55.

Gebruik.

Inde spijs worden sy rauw van de Vissers en Inwoonders van de stranden, ghebruikt. Gekookt werden sy lichtlijker verteert, als sy niet al te veel gekookt werden. Sy lossen den buik. Datze ook om vissen te vangen gebruikt werden, blijkt uit dit van *Tarentinus*. De toebereiding van de spys stolatus genoemt, geschiet aldus in Zee, door welkers kraght alle Vissen op een plaats by malkander komen.

Neemt de Patella uitte Zee, namentlijk van die gheene die an de klippen wassen, welkers visch ghy stoten en uitdrukken sult, en schrijft het navolgende in een schulp, en ghy sult terstont met grote verwondering sien dat de Vissen op een plaats overvloedigh by malkander komen; Maar de woorden self zijn dese: Tao Sobaooth, welke de Ichtiophagi oft Vischeeters gebruiken.

Onderscheid.

Hy wort in een groote van de Rode Zee, en in een kleine, en wilde verdeelt. De grote van *Rondeletius* heeft de schulp niet nauwkeurigh rond, maar oneffen, binnen glat, buiten een weinig ruw, daar somtijts wat mosch angroeit. De bultigheid in den omkring blauwachtig, en ghegroeft, maar binnen hol. Als hy los is trekt hy ook den vischachtigen baart in, die hy in de rontte uitbreid als hy vast-hangt. Binnen is'er harde visch in, daar sy vast mede an de klippen hanghen, en die de vorm van een gheschildert schilt heeft. De mont is in't boven-deel openbaar, onder daar recht tegen over den uitgang van den drek, maar niet inde schulp, ghelijk in die, welke agria oft wilde ghenoemt is: Na de mont volgt de maag, en daar in de papaver, en in 't onderste van de maagh ook een deel dat de kuit ghenoemt wert. De Lepas van de Rode-zee van *Bellonius*, is met acht dwarse hoornighe platen op den rug, op de wijs van een borstwapen gedekt, en overal met kraakbeen beset, met veel angels ruw, die ghelijk, welke in de Zeestarren gesien werden. Hy is anderhalve vinger breet, en dry lang. De visch heeft de verw en aart van een rode slek, en wort ghekookt gegeten. De schulp van de kleine van *Rondeletius* heeft in 't midden de gestalte van een Pijn-karl, maar is effen; Hy bestaat uit kleine platen. Sy hebben binnen visch, maar de deelen worden om haar kleinheid naulijk onderscheiden.

De wilde oft Lepas agria, en de Auris marina oft Zee-oir, om de groote ghelijkheidt van ons oir, soo ghenoemt, heeft een ronde schulp silver oft parl - schoon; buiten bultigh, met veel streepen belopen; An d'een zyde op de wijs van hoorn-slekken kruis - wijs ghedrayt, daar gaten beginnen, die eerst klein zijn, en daar na meer en meer verwijderen: Hy verscheelt van de groote in doorgangh van den drek, om dat hy ghelijk *Aristoteles* anghetee-kent heeft, sijn drek an 't onderste van sijn schulp uitwerpt, daar het gat staat. *Bellonius* noemt hem de groote, om dat hy glat en doorschijning van schulp is, daarom wort hy van de Goudsmids in dunne platen geklooft, om daar mede de koppen en schalen in te leggen. De Cyperse van *Aldrovandus* die gegroeft, en niet gegroeft is kan totte groote van *Rondeletius* betrokken werden.

II. STIP.

Van de Concha Venerea oft Venus-schulp.

De Concha Venerea, heeft moghelijk die naam om datse niet alleenlijk Venus angenaam is, maar om de gemeene oorsprong uitte zee haar schijnt verwant te zijn, en om dat het beeld van die Goddin heel vermaart was, die dees mette voet drukte, en ik weet niet, op dat ik de woorden van *Gelenius* ghebruike, of die van haar oft van dit geslagt is. *Martialis* noemtse enkelijk Concha. *Hijle* de Rijmerin noemtse Concha Erijthrea, sonder twijfel om datse an de rode zee overvloedig is. *Bellonius* seit dat hy in een Dorp Torviginti ghenoemt, Kamelen gesien heeft, die met deze ronde schulpen gheladen waren, en dat de Inwoonders van Kairo die gebruiken om papier en andere gheverwde stoffen glat te maken; daarom wortze by hem levigatoria, oft glatmakende schulp genoemt. Of het de Umbelliculi marini oft Zee-navels van *Myrepsus* zyn, oft ghelyk yemand overzet, dat sy met recht Umbilici Marini van de Kruitmenghers ghenoemt werden, laat ik in twijffel.

Aldro: l. 3. cap. 82. Martial: l. 14.

Want die Uitleggher meent dat'er kleine witte steentjes door verstaan werden die an den oever van de zee gevonden, den navel van de mensch ghelijk, en met een vermogen van afvegen, versien zijn, die andere zee-boontjes noemen.

Kordus heeftse Dentalium ghenoemt; *Ennius*, moghelijk soo *Apuleius* zeit, heeftze Matriculos ghenoemt: *Mutianus* zeit by *Plinius* Murex, nocht de Chorinæ vande Grieken willen yet anders beduiden, hoewel *Aristoteles* die heeft overgheslaghen; Want de uitlegger van *Aristophanes* noemt die uitdruklijk Conchas Marinas oft Zee-schulpen, die men te Athenen plaght te ghebruiken, op dat ik niet zegghe dat *Pollux* 't zelve ook ghetuight. De Francen noemen haar Porcellainas, 't zy oft van de ghedaante van een Varkens-snuit, gelijk *Gesnerus* meent, welken sy met haar getande gapende deel, oft vertonen liever met het een eind van haar schulp, dat scherp en uitsteekent, een Varkens-snuit ghelijkt.

Plin: H: N: l. 9. c. 23.

Voorwaar de Voester - minnen by *Varro* noemen de natuur, voor soo veel sy Vrouwen zijn, Porcus oft Varken, en de Grieken in de zelve beteekeningh Chæron oft Delphaca. De Hooghduitzen noemen haar ook

moeder stenen, welke kleinder als dese zijn; De kleinste Concha noemen sommige Corvina oft Corviola.

Beschrijvingh. So men sijn beschrijving insiet, Hy is volgens *Mutianus* breder als de Purpura, niet rond oft ruw van mond, nocht met een hoekachtighe snuit, maar die sich eenvoudig an beide zyden t'samen trekt; dat sy alle een harde schulp hebben blijkt daar uit, om datse nimmer uitghe-knaagt zijn; Hy is binnen heel wit, van buiten verscheiden gheverwt, en in verscheide schulpen, heel effen en glat: sijn mond is in den omkringh getandt, en heeft ter zyden korte goten daar hy sijn tong door uitsteekt. Hier van meer in 't onderscheid.

De Concha heeft alleen in sommige dingen haar gebruik ghevonden. Sy word in de pillen van de bdellium ghemenght om den buik te stoppen: Hoewel de Monnikken die *Mezues* uitgheleidt hebben, belasten het Parlemoer in plaats te zetten; Hoe haar de Turken, en die van Kairo gebruiken is boven gezeit. De Fransen gebruikense tot sleutelriemen, en om lepels van te maken: by de Æthiopiers worden sy voor gelt gebruikt, en zijn daarom by haar in sulken waarde datse daar gout en haar kinderen tegen verhandelen. *Gesnerus* getuigt dat hy in de groote een angesigt heel aartig uitgedrukt gesien heeft.

Onderscheidt. By *Rondeletius Gesnerus* en *Aldrovandus* zult ghy verscheiden onderscheid vinden. *Rondeletius* heeft'er vier.

De eerste van gestalte als een ey, heeft in beide uittersten van de schulp een gat, het een om voedsel te trekken een weinig uitstekend, het ander om den drek uit te werpen, en hy meent dat het de Remora van *Mutianus* is.

De tweede is dunder van schulp, en meer doorschijnig, heel verscheiden, en die in plaats van plekken strepen heeft, met een enkele schulp sich weerzyds intrekkende.

De derde is op sijn platte zyd meer gedrukt, met ronde plekken getekent, harder als de twede, en wit van verw.

De vierde is an d'een zydt bultigh, daar een goud geele kring omloopt, maar is anders buiten geheel wit, binnen blauw.

De grote, en kleine rossche van *Gesnerus* verschelen niet veel van die van *Rondeletius*, die kan nergens op steunen dan op sijn platte zyde daar hy wit, gelijk ook van binnen bultigh en half bolrond, rosch en met swarte plekken onderscheiden is. Hy glimt so van glatheid, dat hy een beelt vertoont, maar wat donkeragtig. Den rugh van de kleine is in 't opperste, met witte, bleke, en grauw-groene plekken onderscheiden: binnen is hy wit.

Aldrovandus stelt derthien gedaanten, indien niet meer, van welke de een geheel uitten rossche witachtig, en over den geheelen rugh met lange ysergrauwe plekken gesprengt is: De ander was geelachtig met roode plekken onderscheiden. In de voghtigheid gehouden zynde wierd hy bleker na dat hy de opperhuid van de bovenste schors afgeleid hadde. De derde was op den rug met swarte ronde ongelijke plekken getekent. De vierde met roodachtige purpure en blauwe: Besie de andere by den selven schrijver. Wy hebben'er hier dry doen af-beelden; Die welken de Portugesen en Moren Busios noemen, is over al wit behalven dat hy op den rug twee geelachtige strepen heeft die by na als een ey tot malkander lopen. De rug is ook meer oneffen als in andere, en gebult, so dat daar ook de schulp, maar schuin op kan leggen: binnen is hy uitten roosverwig na 't blauw hellende.

Hier toe betrek ik de Persise Concha, en de Penicillus, die heeft sijn naam van de plaats bekomen; Hy is merendeel roodachtig het overige wit, en word gezeit Parlen in te hebben. De kleine is geheel asgrauw. De schulpachtige buizen, hebben sommige jonge schrijvers Penicillos oft Pincelen ghenoemt: sy worden met een zachte en losse selfstandigheidt an de klippen gehegt, so datse van de baren gins en herwaarts beweegt werden. Als zich dat visschagtige dat binnen is uitsteekt, breidt hy sijn baarden uit. Daar syn'er ook daar wormen in schuilen, van welke wy hier ses af-beeldsels geven. Aldrov: l. 3. 84.

BESCHRYVINGH VAN DE NATUUR DER BLOEDLOSE WATERDIEREN.

HET IV. BOEK.

Van de Zoophita, oft Plant-dieren.

I. HOOFT-STUK.

Van de Urtica oft Zee-brandnetel.

Aldrov: l. 4. c. 1.

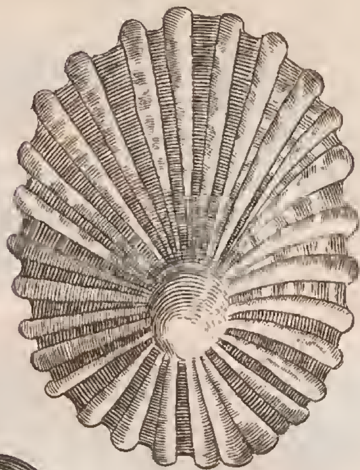

Et vierde geslagt van de waterige Bloedlosen zijn de Plant-dieren, die *Aristoteles* tussen plant en dier twijffelbaar noemt, ghelijk *Budeus* en *Gaza* dat uitleggen.

Sodanighe zijn de Urtica, de Pulmo marinus oft Zee-long, de Holothuria, Tethyia, de Granaat-appel, de Kampernoilie, de Peer, de Zee-schamelheid, de Zee-pen, de Druif, de Dulle appel, en Zee-hand.

De Zee-brandnetels worden in 't Latijn van urendo, dat is van branden Urticæ genoemt, om datse de handen schijnen te branden; By de Grieken Akalephai, gelijk als die 't gevoel be-derven, oft van apalei te aphe, dat saght en teer in 't

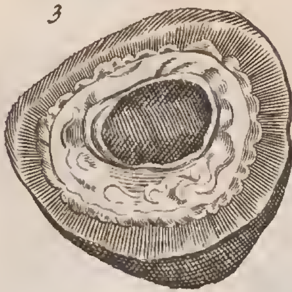
Patella Cypria Major ſtriata n. 1

Patella Cypria Major non ſtriata n. 2

Lepas ſiue Patella Bellon 3

Patellæ feræ ſiue Aures marinæ

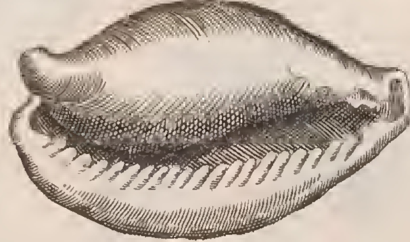
5

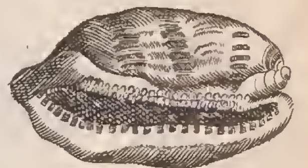
4

Concha Venerea Zoographi

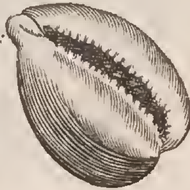

Concha Venerea

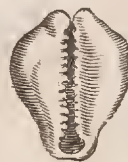

Concharume venerear: um Speciebus

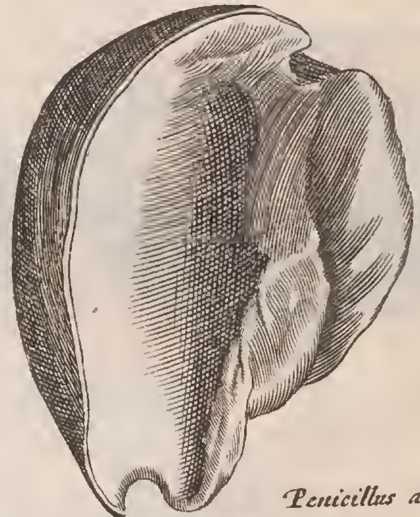

Concha ven Rond

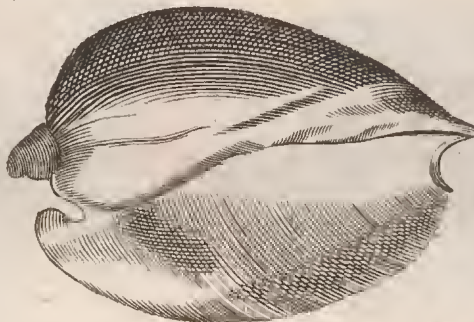
Concha Perſica Major

Tubuli in quibus Vermes 1

Concha Perſica minor

Penicillus Meer benſel

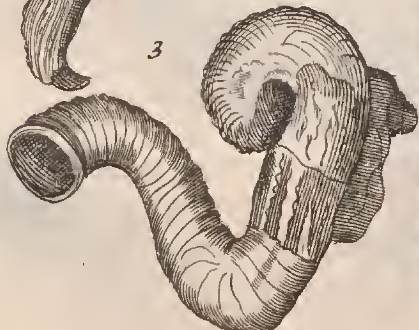

Penicillus alius

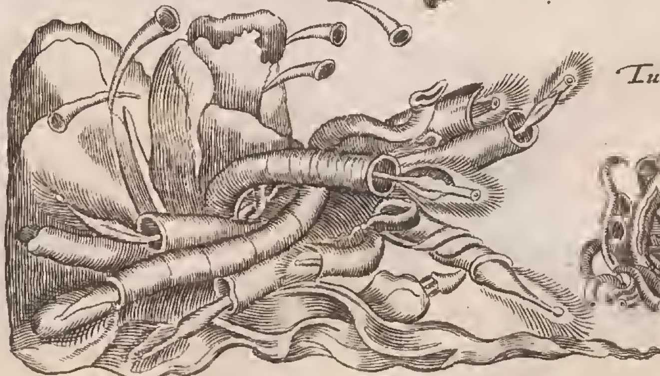

2

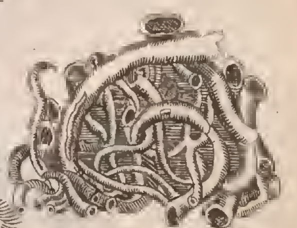
3

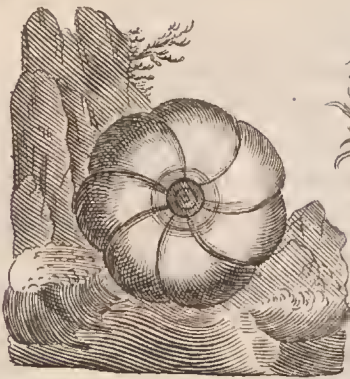

Vermes in Tubulus

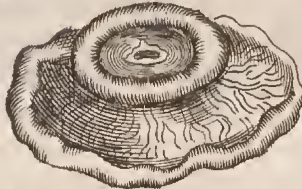
Tubuli alij parui

Vrtica parina Rond

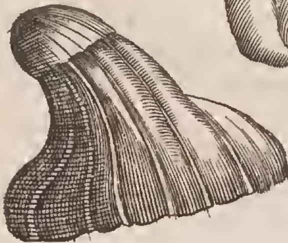

Vrtica Major

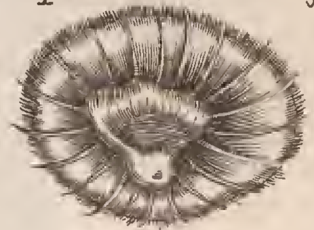

Vrtica cinerea

Vrtica minor

Vrtica Rond

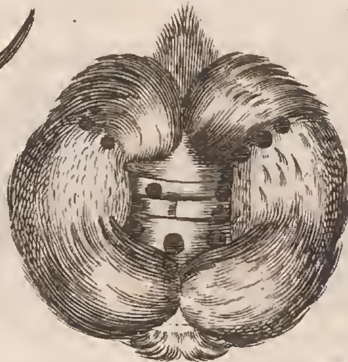

Vrtica rubra Rond

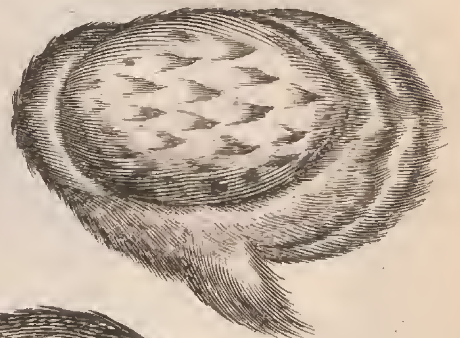

Vrticarum

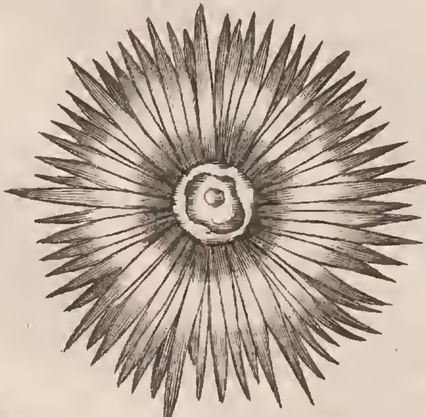

Species duæ

Vrtica marina *ſaxo iyrataq*

Vrtica marina alia triplici ſpecies

Vrtica rubra Rond

Lepori marina *Congener*

Vrtica Contracta Aldrou

in't antasten betekent, genoemt, maar door een wijs van teghen-spreken, vermits sy scherp en schadelijk zijn; Sy worden ook Knidæ ghenoemt, om datse een bijtingh oft jeukte an de handen verwekken, ook worden sy Metrida genoemt, van de gelykenis die sy mette Vroulijkheid hebben; Colysenæ van de huidendaagse Grieken, om datse met haar steeltjes als de Polypus vast-hangen. In Italie worden sy Zeevlam, en by *Trottula* Zee-vlees genoemt: By *Iovius* is de Urtica en Vertibulus een selve.

Beschrijvingh. Arist: H: A:l.8. c.2. Indien gy haar algemeene beschrijving ansiet, *Aristoteles* seit datse de mond in 't midden hebben, dat inde groote klaarder blijkt: Daar wort geen drek in gevonden, en zijn hier in de planten ghelijk; datze boven door een kleine buise ontlast werden, lezen wy by *Plinius*. Plin:l.9. c.45.

Plaats. Sy beminnen verscheide plaatzen, en komen ook in verscheiden voort: Eenige worden nimmer ontlost, maar blijven altijdt an de stenen hangen; de overige die lopen, zoeken de stranden en vlakke plaatsen: Sy leven van de stenen als van haar schulp, en vanghen de voorby swemmende kleine vischjes; *Plinius* schrijft datze visch eten.

De selve wijs van teelen is ook in deze, als in die gene welke inde schulpen besloten blijven; want sy groeyen door de enge holen en gaten van de stenen, soo de Wijsgeer verhaalt.

Plin:H: N:l.9. c.45. Van haar natuur schrijft *Plinius* dit: Hy trekt sich heel bars in malkander, en als'er een vischje voorby swemt, breid hy sich uit, vat hem, en slokt hem in: Andersins sich als flau veinzende, en of hy van de zee-baren kon gins en herwaarts gedreven werden, valt hy die gene, welke haar om de jeukte an de klippen komen schueren op't lijf: Als hy voelt dat hy van een hand gheraakt wert, verandert hy sijn verw, en trekt sich t'samen; geraakt zijnde verwekt hy jeuksel, en soo der een weinigh ruimte tussen beide komt, verbergt hy sich.

Gebruik. Sy wierden eertijds gegeten gelijk als nu, hoewel *Pythagoras* sijn leerlingen gebood haar daar van t'onthouden, om datmen seit datse de geilheit verwekken, oft om datse an Hekate waren toegeheiligt: Sy worden van *Aristoteles* na het evenaren van dag en nacht zeer gepresen: Op deestijd worden sy veel an een houte spit gebraden, en eerst met zout en water ghekookt, daar na met meel gestroit, en met oly oft boter inde pan gesnerkt. Volgens *Xenokrates* zijn sy de mont angenaam, maar niet an de maag (*Diphilus* noemtze nochtans goet voor de maag) maar sy zijn beter gebraden als gezoden; sy lossen den buik, en noch meer het water: Met zoete Wijn worden sy lichter verteert en gelost; Indien ghy de genees-konst beschouwt, men zeit datse met Wijn ghedronken goet tegen de steen zijn, so *Galenus* schrijft; met Asijn van zee-ajuin maken sy een hayr-middel om dat te doen uitvallen. Arist: H: A:l.4. c.6.

Onderscheidt. Arist: H: A:l.5.c.10 Gy sult by de schrijvers verscheiden onderscheid vinden: By *Aristoteles* zijn sommige klein, die bequamer om te eten zijn, andere groot die harder zijn. Eenige hangen an de bogtige klippen die nimmer afvallen, andere beminnen de vlakke stranden, die hier en daar van haar plaatsen afdwalen; 't selve staat ook by *Athenæus*. Athen:l.3. Volgens *Rondeletius* hangen sommighe an de klippen, andere gantsch niet; en weder van die an de klippen oft an iet anders hangen, blijven zommige daar altijd an hangen, hoedanig de kleine zee-brandnetel is, die in de reten van de stenen verborgen leit, en die an de Purpurvisch en kinkhoorn groeyen, gelijk ook de asgrauwe die heel langhe krullen heeft: Andere veranderen van plaats, en swemmen los en vry door de zee, gelijk de purpur Urtica. Die altijd los zijn noemtmen in't gemeen Potes: De kleine is naulijk grooter als een Okkernoot; hy is geheel vischsigh, met korte krullen: t'saamghetrokken lijkt hy het uitterste van den aarsdarm, en is verscheiden gheverwt, want zommige zijn blauw, andere groen, eenige swartagtig, met rode, blauwe oft geele plekken ghetekent, en word by de Grieken Kolekæna ghenoemt. De aschgrauwe heeft de naam van sijn verw, hy is heel dun, om dat hy een groten baart oft veel krullen en weinig visch heeft: Hy leeft inde kloven van de klippen, en heeft sijn baarden altijd uitgebreid, en nimmer ingetroken.

Beide hangen sy an de strand-klippen, en omtrent die streken van de zee, welke minder op de wind legghen, en dat so vast, datse in 't eerst niet afgerukt zijnde, daar na naulijk als in stukken gemorsselt konnen afgescheurt werden, zo nauw trekt hy sijn krullen t'samen. De purpure oft rode, is by sommige roos, by andere posterol genoemt, om dat hy t'saamgetrokken, een aars gelijk is, behalven dat hy een langer oft overvloediger baard heeft.

Die an de purpurvisch oft kinkhoorn groeit, heeft het buitendeel hard en bars, en dikker als in andere, maar korte krullen in den omkring: Over sijn buitendeel loopt een streep met so anghenaam en vloeyend purpur verciert, dat het met de kostelijke verw van de purpura wel dingen kan; daarom gelooft *Rondeletius* dat deze van den hond van Herkules gebeten is: daar is ook een die inde Lepas voortkomt, van welke *Ferrantes Imperatus* aldus schryft: Datter op den rugh ses kloven de starren gelijk zijn; in 't midden van den rug een heel klein hol is, met een gestalte de ronde Koncha gelijk, daar in besloten, en dat van de zyde van de Lepas door middel van een doorgaande vlies onderstut werdt, welke holligheidt geen ander tussen midden in dit dier heeft als dat vlies, maar in 't voorste deel word de vrucht van de Lepas gesien, die als een schilders quasje t'saamgerolt is.

Totte voorgaande konnen ook die van *Bellonius* betrokken werden, van welke een met rode verw belopen is; de ander meer blau, met korltjes in 't ronde bezet: beide gelyken sy t'saamghetrokken zijnde, een zeebuil, uitghebreid eenig hayr, dat het gehele lijf omringt, want sy bestaan uit veel pinnen, de sprieten van de kappellen, oft van de paars-worm in dikte gelijk.

Hier toe behoort die van *Aldrovandus*, die t'saam-getrokken, en de asgrauwe van *Rondeletius* ghelijk is, an de klippen wast, en met dunne krullen versien is. Hy is van vorm by na als een hoed, en gheheel rood, uitghenomen het opperste dat groen is, en met een swarte plek getekent: en die, welke uit het geslaght van de

Zee-haas ten deel purper en ten deel wit is.

De losse Urtica oft in 't ghemeen Zee-potta genoemt, omdatse een gedaante van de vrouwlijkheit heeft, wort by de Grieken ook met een oneerlijk woort Mongi genoemt, om datse, gelijk *Bellonius* schrijft, an de schamelheit gedaan, jeukte en geilheidt en bleinen verwekt. Als sy leit is sy een pensch gelijk: opgeheven, gelijkt sy een long, en is so klaar als een glas, so dat men sonder openen alle de ingewanden daar in sien kan; opgehangen, heeft sy de gedaante van de Polypus, behalven dat dese heel dikke, en die heel dunne armen hebben. *Gillius* heeft op die plaatsen daar de voeten uitspruiten enige doorgangen vol sand gesien. *Massarius* seit datse boven rond, en onder hol gevormt zijn, (so datse de Koncha konnen ghelijk zijn, en van onder haar krullen uitschieten als de Polypus.

Onderscheid. Daar zijn twe geslagten van dese by *Rondeletius*. Het eerste beschrijft hy aldus: Het een deel is als een vose klomp, hol, en in't midden doorgaat, en als met een purpure streep omringt, en geheel een hoed gelijk: an d'ander zyd is sy gelijk de voeten vande Polypus: want sy heeft agt dikagtige voeten, an't einde vierkant, en spits aflopende, en heeft geen voorste deelen onderscheiden. Sy is so helder en doorschijnig van lyf, datse de ooghen doet scheemeren. Sy worden soo groot datze de mutzen die de Reizers gebruiken, overtreffen. De ander heeft maar vier voeten, die met de bladeren van de Haagdoorn konnen vergeleeken werden; an d'ander zyd is sy met streepen star-wijs beset. Van dit geslaght schijnt ook die, welken *Bellonius* aldus beschrijft: Sy is sagt, wit en kraakbenigh, en glinstert als Kristal, dat light in slym verandert: Sy heeft een bult als een halve hemel-kring, glat, en een duim dik, welkers innerlyke deel met regte zenuwen van't midden beginnende, als met streepen van geel-blinkende verw glinstert, met welke sy haar t'samen-trekt en uitbreid, en met welke beweging sy het water slaat, en haar nu voor, dan agter over wend; in plaats van vinnen heeft sy kleine pinnen, en naulyk sichtbaar, daar sy in 't rond mede bezet is, als de Zee haas: Sy heeft ook vier kruis-wyse gegroefde, dikke, en als een star-blinkende krullen an haar binnen-deel, bequaam tot swemmen. Om dit wel te sien, moet sy in een ketel met schoon water geworpen werden, en so sy op den rugh gekeert wert, sal sy veel reten an de wortels van haar krullen vertoonen. Sy heeft de mond ook voorwaarts over, daar sy alles, wat sy jaagt, mede verslint, waar toe sy vier krullen ter zyden heeft, gelijk als tot kuwen oft darmen. Hierom is het dat als ymand de zeelong door de zee siet weiden, hy een groot stuk slyms schijnt te sien, 'twelk maar eenerlei verw soude hebben, indien het niet met die vier rode krullen gevlekt, en met dat kruis daar het binnen deel mede gegroeft is onderscheiden was.

Tot het eerste geslagt is de losse Urtica van *Mathiolus* te betrekken, welken wy hier vertonen. In stukken gesneden, en in zee geworpen leeft en beweegt sy haar noch, maar buiten water schijnt sy dood. In zee ghestorven, en op 't land geworpen zijnde is sy doorschynig als ys: sy verwekken alle jeuksel an de schamelheidt en brandt an de handen, en wekken met haar scherpheid de lome en uitgedoofde wellust op.

II. HOOFT-STUK.

Van de Pulmo Marinus oft Zee-longh.

ONder de schulpachtige schijnt *Aristoteles* ook de zee-long gestelt te hebben: Maar *Plinius* rekent die onder de plant-dieren, dien wy volgen: Hy word zee-long genoemt oft na de gelijkheid van onse longh, oft van sijn losse, sachte en doortochtige selfstandigheid. De uitlegger van *Kiramdes* noemt hem met een oneerlijken naam, en schijnt hem alsoo voor de losse Urtica, maar qualijk, te oordelen. Aldro: l. 4. cap. 3. Arist: H: A: l. 5. c. 15.

De Genees-meesters prijsen het assiedtsel van de Zee-longh: Maar de Urtica oft Zee-brandnetel is al te sacht en een t'saam-gegroeyt slym ghelijk, dat in water verdwijnt, en sy kan nocht gekookt, noch tot asch gebrand werden, om yets van 't lijf over te behouden.

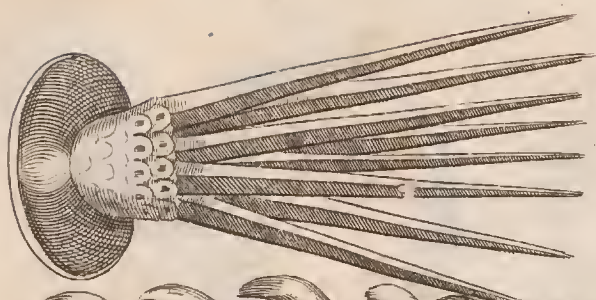
Syn beschrijving sult gy naulijk uitte oude bekomen. *Plinius* schrijft dat hy door Zee dwaalt als'er onweder voor handen is, en zeidt dat hy sulk veel dagen voorduid. *Ephesius* zeit dat hy niet vast hanght maar los drijft. Sy worden gebruikt om't hayr te doen uitvallen: sijn visch in azyn geweekt, en die op de kin gestreken, doet sy den baard uitvallen. De asch angebonden belet de uitvloeijngen; In water ghekookt is hy goedt teghen de steen; Het hout dat'er mede bestreken werd schijnt te branden, en met sijn licht een brandtoorts te overtreffen. *Rondeletius* heeft yet an de rotsen sien hangen, dat met een swarte en harde huid bedekt was, en van binnen zacht, voos en doorgaat was: oft, zeit hy, de zeelong kan genoemt werden, een ront lichaam op de wijs van een zee-bal gevormt, groen geverwt, van buiten als een vilt, en van binnen doorgaat als de Spons Aplysia. In de zee is het vol water en swaar: buiten water sakt het neder en word slap. Het verberght sich in de kloven van de stenen en onder de wier. Beschrijvingh. Plin: H: N: l. 8. c. 35. Plin: l. 32. cap. 10.

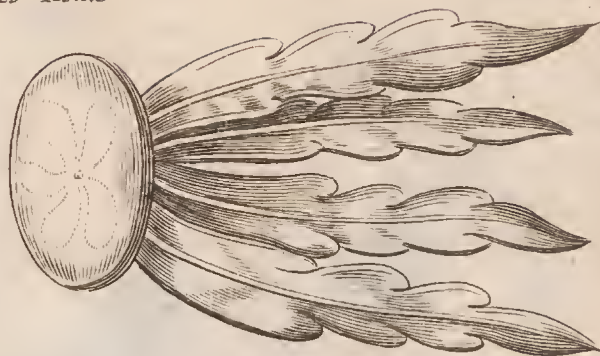
Van waar den naam van Holuthurium komt weten wy niet. De oude schrijven'er ook weinigh van: te weten datse niet an de rotsen hangen, maar onbeweeglijk, en met een ruwe huid bedekt zijn. Aldro: l. 4. cap. 4.

Rondeletius heeft ons twee afbeeldsels vertoont, met dese beschrijvingen. Dit geslagt, zeit hy, dat wy hier voorstellen, is an 't een einde stomp en plat, daar gy zout seggen een roos ingesneden te zijn, omtrent daar sijn krullen staan, van daar hanght een klein zacht byhangsel af; Hy ruikt vischachtig, en is niet minder onangenaam als de zee-haas: An 't ander einde is hy dunder, binnen zijn alle delen onverdeelt: an het ander schijnt hy een hooft te hebben, dat rond en rompelig, sich somtijts uitbreit, en t'samen trekt. Daar volgt een dikker lichaam met veel anghels bars. Hy schijnt tot een start afte laten; Uit welkers uitterste twee byhangsels in plaats van voeten oft vinnen, maar verscheiden voortkomen; Het bovenste is smalder, an den omkringh gekartelt, en in een spits eindigende, tot welke een streep van den nek af, uitgestrekt is; de ander is over al breder. Door dese schijnt

hy

Vrlicæ alia species Rond

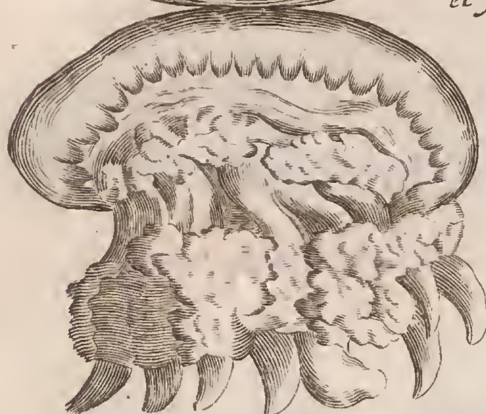

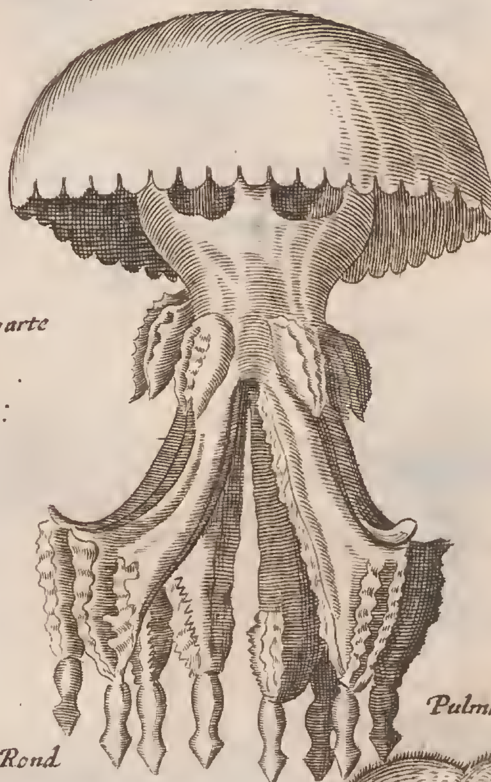
Pulmo mariq Mathioli

Potta mari. Vulgo por

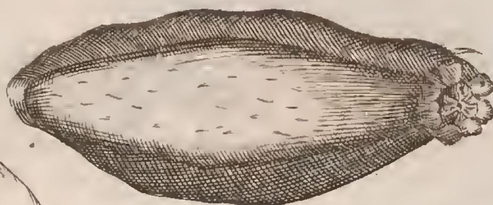
et supina parte

Pulmo marinus Rond

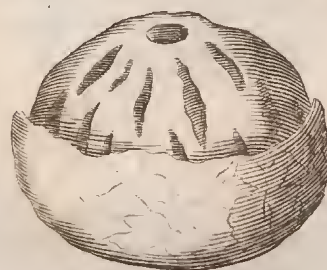
Holothunius Rond 1

Holothunius Rond 2

3

Thetyorum

4

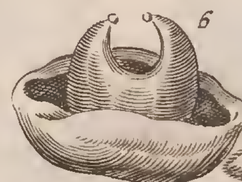

Species

5

6

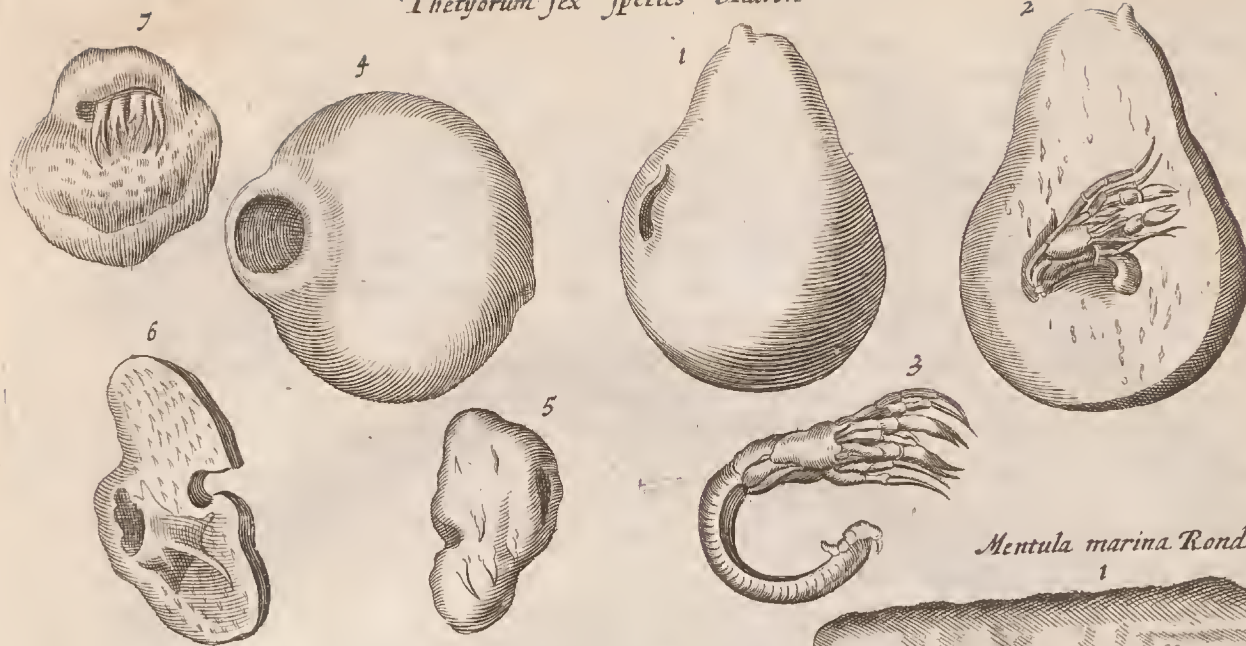
Variæ

7

Tab. XX

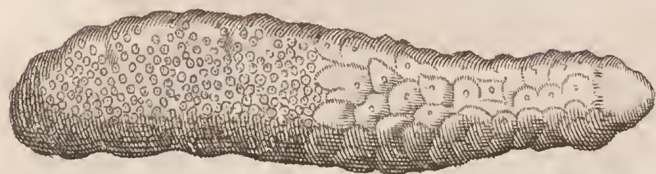
Thetÿorum sex species Aldron

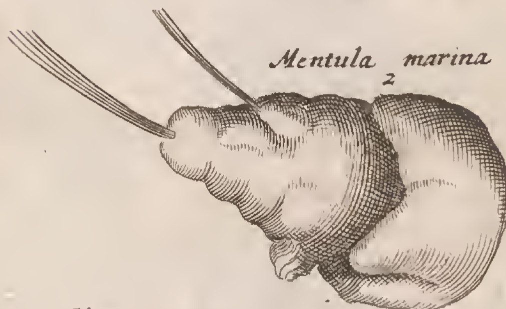
Mentula marina Rond

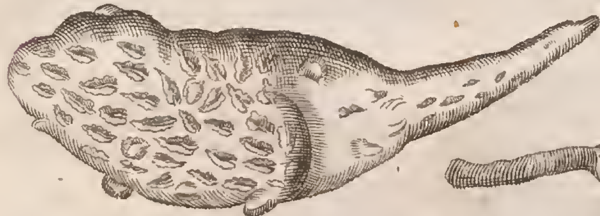
Epipetrum

Mentula marina

Malum in sanum marinum Rond

Vua marina

Manus marina
Meer hand

Penna marina Rond

Meer feder

Cucumis marinus Meer Cucumbre

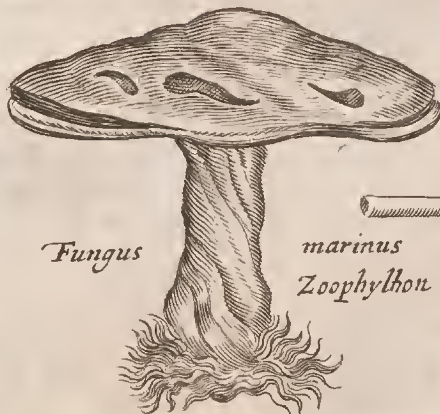

Penna marina alia

Malum granatum

Fungus marinus Zoophylhon

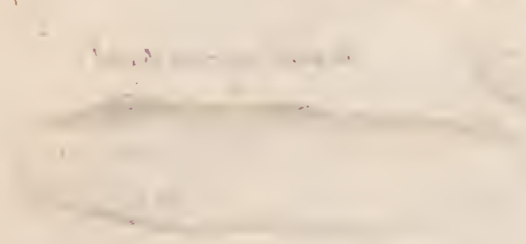
Pÿrum marinum Zoophÿthon

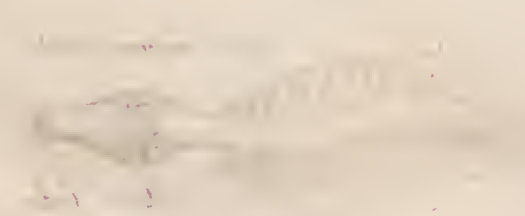

hy sijn beweging te hebben, welke het eerste gheslaght gantsch niet heeft. En hy zeit dat hy somtyds an de klippen hangt, maar los werd.

III. HOOFT-STUK.

Van de Tethyium.

Naam. DE Tethyia oft so *Plinius* wil de Tethea, by de oude Grieken Tedea, en Tethya, worden van de huidendaagse Spherdokles, sonder twijffel van het woord sphera oft Hemel-kring genoemt, en by de inwoonders van de Adriatise-zee spongia, om dat sy gedrukt als de sponcie, water uit haar gaatjes gheven; by die van Tarentum om sijn vorm en eenige kleine draijingen, wervel: by andere van de verw en bult, oft om datse geen vezelen hebben ghelijk de land-kampernoelje, Tubera: by zommige, om datse met een eeltachtige stof gedekt zijn, Callus; by andere, maar qualijk, 't geen uitte vergelijking kan blijken, Urtica genoemt. *Gaza* vermengtze mette Holothurium; *Eustathius* en de uitleggher van *Homerus*, onderscheidt haar niet van de Oesters. *Nikander* leit ta Tethe wilde Patella uit.

Arist: H. A. l. 4. cap. 2. *Aristoteles* heeft hem aldus beschreven. Die wy Tethyia oft Callos noemen met een sonderlinge naam van haar deksels, hebben gelijk bekent is, onder dese geslachten van de schulpachtige een zonderlingen aart; Want in die alleen word het lijf in 't geheele deksel besloten, die een hardigheidt tussen een huidt en schulp hebben: waarom sy ook op de wijs van een harde ossen-huid doorsneden werd. Dat geslaght hanght met sijn schulp an de klippen; sy hebben twe gaten die van malkander afgescheiden staan, heel klein en nauwlijk sichtbaar, daar hy water door intrekt, en uitwerpt. Daar word geen vuiligheid in gevonden, gelijk in de andere Oesters, oft Echinus, nocht ook dat Papaver genoemt is. Indien gy haar door-snyt, sal u eerst een senuwagtig vlies, over het vischsig lichaam getoghen, voorkomen. Hier onder is de visch van de Tethyium verborgen, welk van alle andere verscheiden, maar in haar geslaght in alle even gelijk is. Dit hangt op twee plaatsen an het vlies, en ter zyden an de huyt vast. Daar het vast hangt is het weerzyds platter, met welke delen het na die doorgangen loopt, welke voort door de schulp uitwaarts schieten: en hier door werpt hy sijn spijs en water uit en in, als of dese de mont was, en die den aars: de een van dese is dikker, d'ander dunder: Maar binnen an weerzyden van die verdeelde groef is een klein dingetje. In beide is sijn vochtigheid: maar van andere delen, die onder den naam van werk-tuig, of het ampt der sinnen behoren, oft drek, gelijk in andere gevonden werd, heeft hy niets. Dus ver *Aristoteles*. Hier doet *Rondeletius* by dat sy niet alleen an de klippen maar ook an de oester-schulpen vast-hangen, en daar in als harde knobbels ghesien werden; sy zijn, zeid hy, wat langer als ey-rond. De schulp is buiten donker, oneffen, bars, binnen silver-wit en glat. Haar visch met een ander vlies overtoghen, heeft de langhwerpig ronde gestalte van een maag: sijn dikke en wyder doorgangh ghelijkt een keeldarm; De andere is in plaats van den aars. Beide zijn sy rosch oft blinkend van verw, het gehele lijf saffraanachtigh.

In Ægipten worden geen ghevonden, in Smyrna heel schone. In de Ocean an den Franssen oever overvloedigh. Te Parys op de visch-markt worden sy dikmaal an de Oester-schulpen vast-hangende gesien. Sy houden haar ook in de holen van de klippen: meest in de modder en an de stranden die vol mosch en wier zijn; sy worden ook in andere kruiden en bladeren van de zee gevonden; Waar van *Plinius* zeit de Tethea word zuighende an de zee-bladeren oft liever an de klippen gevonden. Hier uit gist *Eustathius* dat de Tethe van 't woordt tho, 't welk voor zuigende gebruikt werd, genoemt is. Sy zijn meer een geslagt van de Fungus als van visch, om datse geen ingewant hebben, maar een onghevormde visch-klomp. Hy schijnt niets van een dierlijken aart te hebben. Plaats.

Dat de beweging en 't gevoelen, dat in haar is, van binnen voortkomt (wijl veel schulp-vissen dat binnen haar hebben, van 't welk haar beweging voortkomt) schrijft *Plinius*. Beweging.

De rode zijn tot spijs bequaam: Maar de bleke en geelachtige zijn bitter, soo *Massarius* zeit. *Xenokrates* zeit datse veel voedsel geven, maar dat haar huit niet licht verteert werd. Gebruik.

So wy de Genees-konst ansien: Wy lesen by *Plinius* datse de buik-pyn en opblasingh, de perssingh, en gebreeken der nieren te hulp komen, en in spys genomen, de zyde-pyn versagten; Sy zijn ook goet tegen de heup-pyn, met rute ghebruikt, ook voor de uitteerende met Wynruit en Honig.

Wat angaat haar onderscheid, en gedaanten. *Aldrovandus* stelt'er vier. De eerste is in en uiterlijk van vorm als een peer, en aschgrauw geverwt: Het velletje wech-ghenomen zijnde, schijnt haar selfstandigheid dicht, met weinigh tochtgaatjes, en naulyk sienbaar, begaaft, waar door hy water intrekt, en dat door 't heele lyf verdeelt: Hy heeft ook twee groter gaten, een langhwerpigh, het ander rond, dit schijnt de mond, en 't ander den aars te zijn. In dese worden dikmaal de Scillarus, de Cancellus en andere schulpachtige, als de Trochus, en Turbo, gevonden. Onder-scheidt. Aldrov: l. 4. c. 5.

De ander is van ghestalte als een appel, met twee gaten, een rond dat grooter, en een langwerpigh dat kleinder is: in dat was een Scyllarus, die by na dat geheele hol vervulde. Hy had een omgerolde start.

De derde is ongelijk van gestalte, en knobbelachtig, met een langwerpigh groot gat, en een ander kleinder daar teghen over: in die was een Purpur-visch, na evenbedeelingh van de Tethium, groot, soo dat hy ook buiten de huit stak.

De vierde is van ronde gestalte, maar onder plat: Hy heeft een gat soo klein dat het naulijk kan gesien werden: binnen wort'er een schorsachtigh dier, gelyk in 't gat van 't voorgaande deel gelyk, gesien.

IV. HOOFT-STUK.
Van de Mentula Marina oft Zee-schamelheid.

De Mentula Marina, is by *Numenius* peiris ghenoemt, by andere Holothurium van thorneuestai, dat is wellust plegen; want thoras betekent teel-zaad. Hier van heeft de een gedaante van de Holothurium van *Rondeletius* ook de ghestalte van een manlijk teel-lidt. By zommighe wordt hy Helosuriou gelijk als alos ura oft zee-start genoemt. *Apuleius* noemt hem veretillum; *Albertus* gedenkt een Oester, welkers eene gedaante een teel-lid, en d'ander een vrouwlijkheid vertoonde. De huidendaaghse Grieken zeggen Psoli.

Beschrijvingh. Van *Bellonius* word hy dus beschreven. Het is een bloedloos uitwerpsel van de zee, en dwaalt los door de selve: Maar is van sulken aart, dat hy van andere vissen niet angetast, oft ook van ymand gegeten werd. Het is een strant vrught, en word elders niet gevonden, als daar de Patella, de Ricinus en Vertibula verkeren. Hy word daarom een schamelheidt ghenoemt, om dat hy langwerpig rond, een voet langh, en so dik als een middelbare arm is: Hy rekt sich uit en trekt sich in op de wijs van de bloedzuighers, daarom hy ook den naam van hirudo heeft. Hy is rosch van verw, en traagh, gaat kruipende voort, en is bol en ront van ansien, op de wijs van de wortel van de plompen. Hy sakt altijdt onderwaarts, swemt nimmer, en geraakt zynde, trekt hy sich t'samen; hy is soo hard als hoorn, en kan nauwlijk met een scherp spits door-boord werden: Hy is anders heel zacht als hy van self beweegt werd: syn snuiten haalt hy uit en in na sijn wil, dat hy van een voet nauwlijk zes vingers lang schijnt, mette holletjes oft krullen van sijn snuiten hanght hy an de stenen, daar ghy dikmaal dry oft vier duisend by malkander vindt. Uit het voorste van sijn hooft steekt hy een bos hayren uit vol krullen, met welke hy wat hy voelt, na de mond brengt, die hy so wijd opent dat hy eē matelijke schulp inslokt, want hy eet allerlei geslagt van de Conchilium; sijn drek is wit, tay, slijmig, en veel, die soo hardt werd als pezen. De mond is in 't ronde met pinnetjes getand, maar anders nergens met been oft graten begaaft; De keeldarm loopt van de mond totte maag, gelijk in de zee-Egel. Het overige als de darmen, is in 't rond verdeelt, welke darmen nauwlijk konnen ghesien werden.

Onderscheid. *Rondeletius* geeft twee gedaanten; De een is met een harde huid gedekt. Als hy leeft swelt hy en rekt sich uit. Na sijn dood word hy geelachtig. De innerlijke deelen zijn niet gescheiden. De ander bestaat uit een dikke, harde, kraakbenige, rompelighe, en doorschijnende huit.

Gesnerus heeft'er ook twee van Sittardus bekomen. De een was een ongevormde klomp. Achterwaarts daar hy dikker en hoger was, was hy als een kleine rompelige hoorn uitgestrekt. Het ander deel was lager, en vertoont in't hooft een rond gat. De ander gedaante Epipetrum ghenoemt, was ook onghevormt, oneffen en knobbeligh, met veel krullen versien; Hy was ten deel swartachtig, roodachtigh, en hier en daar witachtigh.

V. HOOFT-STUK.
Van de Zee Granaat-appel, de Fungus, de Peer, de Druif, de Komkommer, de Dulappel, en Zee-hand.

De Granaat-appel, de Fungus, en Peer hebben haar naam van die gestalte bekomen. Die is van de selve verw als de Granaat-appel. De tweede blauw, en de derde by na van de selve verw. De zee-pluim is die geene heel gelijk diemen op den hoed draagt. De Italiaanse vissers noemen hem om de gelijkheid van 't een eind een gevleugelt teel-lid: met het ander is hy een pluim gelijk. Dat dikke deel, 't welk het teel-lid gelijkt, heeft eenige kloven gelijk de kloven in de kuwen van de Galeus oft Hay. Dat deel 't welk de pluim ghelijkt, bestaat uit dunne veselen, het pluim Aluin ghelijk; Hy glinstert heel helder als een star om sijn wit en glatheid.

De ander zee-pluim is rood, met een witte streep over 't midden van de steel, by na van de selve vezelen, maar an 't ander eindt daar hy sonder vezelen is, langer, en eenvoudig.

Plinius gewaagt ook van de zee-druif, als hy schrijft, datter niet alleen van de dieren, maar van alle dingen beeldsels oft gelijkenissen in de zee ghevonden werden. Men kander, zeit hy, ook een druif, een swaard en zaag vinden. Het is een langhwerpige ongevormde klomp, van een steeltje afhangende. De innerlijke deelen zijn niet gescheiden, daar somtijds eenige kleine knobbeltjes tussen gevonden werden. In de wijn gheleit zijnde, verwekt sy een af keer van wijn, gelijk *Plinius* verhaalt.

De Zee-Dulappel, en Zee-hand, hebben ook haar naam van de gelijkheid.

De Komkommer is een vinger dik en langh, met eenighe knobbeltjes als de kleine Landt-Komkommer, en de innerlijke delen zijn niet gescheiden.